

El desenvolupament durant la joventut

De l'adolescència a l'adulthood

José Daniel Fierro Arias

PID_00216472

Índex

Introducció	5
Objectius	8
1. Les nocions de joventut i la seva aproximació multidisciplinària	9
2. Perspectives teòriques sobre la transició a l'adulthood i la joventut adulta	12
2.1. Les teories psicoanalítiques i la "creació" de l'adulthood	14
2.2. La creació d'estadis de la vida adulta i les tasques de la joventut	17
2.3. La teoria de l'adulthood emergent	24
2.4. Reflexió: la postergació de l'adulthood en contextos envellits	30
3. Desenvolupament físic en la joventut	35
3.1. Capacitat i condició física	36
3.2. Mort i conductes de risc	38
3.3. Envel·liment i salut	40
3.4. Sexualitat	41
4. Desenvolupament cognitiu en la joventut	42
4.1. Etapes postformals del desenvolupament cognitiu	42
4.2. L'evolució intel·lectual i el context	45
4.3. Desenvolupament del <i>self</i> i cognició	47
5. Desenvolupament afectiu i psicosocial en la joventut	51
5.1. Amistats, solteria i recerca de parella	51
5.2. Desenvolupament de la família i les seves variants	55
5.2.1. Matrimoni i divorci	56
5.2.2. Maternitat, paternitat i estructura familiar	60
5.3. Desenvolupament de l'orientació vocacional i laboral	65
5.3.1. Acompliment al món del treball	69
5.4. Benestar subjectiu i imatge social de la joventut	73
Resum	77
Glossari	81
Bibliografia	84

Introducció

És ja part d'una llarga tradició en la **psicologia del desenvolupament** i també a en l'àmbit social el reconeixement de fases delimitades en el curs vital, en què es passa d'un nivell de desenvolupament més petit a més gran. En tota cultura es reconeix un període de transició entre la infantesa i la vida adulta, més curt, més llarg, que amb el temps s'ha anat universalitzant sota l'accepció d'*adolescència*. A aquesta etapa seguiria una cristallització de l'autonomia personal alhora que una manera determinada d'implicació social que, en conjunt, solem reconèixer com l'adultesa.

El coneixement que tenim sobre el desenvolupament en els primers anys és molt profús, sobretot si el comparem amb el que sabem dels processos de canvi en la vida adulta. Això s'evidencia per principi en l'**ambigüitat de la definició**, tant temporal com conceptual, de quan és el moment per a marcar que l'adolescència ha acabat i s'és "adult". L'estudi detallat dels esdeveniments evolutius està llançant cada vegada més llum als aspectes significatius dels anys posteriors a la conclusió del creixement físic, i aporta elements que permetin delimitar etapes amb l'aire de buscar el benefici de les poblacions, amb l'edat com un dels seus criteris.

Unit a l'anterior, el caràcter eminentment social i contextual de les situacions de desenvolupament ens porta a considerar la importància de considerar la cultura de pertinença i el context com molt més que "accidentals" en el cicle vital. Molt al contrari, i com veurem en l'evolució de les perspectives teòriques, aquestes variables són el conjunt de condicions que determinen bona part del que se'ns presenta com a oportunitats per a desenvolupar-nos. Sobretot en un moment crucial del curs de la vida en què s'obté un grau d'**agència** considerable per a orientar la pròpia evolució en una direcció o en una altra; a això també associem la idea de ser adult.

D'altra banda, en psicologia evolutiva ens trobem amb certa confusió i disparitat de criteris per a definir possibles etapes posteriors a l'adolescència. En general, els estudiosos de la matèria han tendit a dividir convencionalment el llarg període adult en dues subetapes: l'**adultesa jove o joventut**, aproximadament dels 18-20 als 40-45 anys, i l'**adultesa intermèdia o adultesa**, dels 40-45 als 60-65 anys. És un debat molt present en el camp a què es deu aquesta subdivisió, si resulta adequat dividir més encara el cicle vital després de l'adolescència d'acord amb determinades finalitats o inflexions, o bé si és més important aclarir els conceptes subjacents a aquestes perioditzacions (*joventut; adultesa*) i explicar el desenvolupament humà més per processos que per etapes; discussions que constitueixen un dels objectius del capítol.

En realitat, les transformacions socials que han modificat les concepcions més generalitzades sobre el pas a l'adulthood són una qüestió interessant, que necessita un estudi més profund i aclaridor del complex procés de transició a la vida adulta.

Les etapes adolescent i adulta són contigües en el cicle vital com s'ha suposat? Aquesta transició és un pas clar o és un període amb un caràcter particular? Com es delimita i què la constitueix? Com i en què canviem durant els anys posteriors a l'adolescència?

Sorgeixen també qüestions sobre si hi ha alguna cosa del desenvolupament en aquestes edats que es pugui veure en totes les comunitats, de manera que la periodització proposada o els seus indicadors poguessin partir d'algun esdeveniment universal, independent del context. En conjunció amb això adquireix novament rellevància pensar en la divisió que per edat s'ha suposat que és inherent a una etapa tan llarga de la vida, sobretot quan la pluralització dels patrons de desenvolupament succeeix d'una manera notable respecte a etapes anteriors.

En aquest mòdul pretenem proporcionar una visió panoràmica integrada de l'estudi de la transició a l'adulthood i els processos de desenvolupament que es manifesten des del final de l'adolescència fins als quaranta anys, aproximadament.

És un aspecte d'estudi interessant la comprensió de com la persona cristal·litza després dels primers vint anys de la vida algunes tasques del desenvolupament que condueixen a l'**autonomia**. Intentem mostrar d'una manera sintètica l'heterogeneïtat d'explicacions sobre què és ser adult i alhora l'exigu que ha estat l'estudi de la transició a aquesta etapa, perquè l'estudiant pugui tenir elements d'anàlisi sobre les fites i fets que marquen la vida en aquestes edats en les seves diferents àrees, però amb una perspectiva més dimensional i crítica.

Sempre és fonamental considerar que les teories del desenvolupament només s'han generat en un grapat de països, per la qual cosa la majoria de les visions de la realitat en altres cultures diferents de l'occidental majoritària queden molt poc representades; fins al punt de donar per fet que en tota societat és inherent una concepció implícita del desenvolupament amb l'esquema que la nostra tradició científica ha fet el favor de "descobrir". Res més lluny de la realitat, ja que sabem que en moltes societats els nostres períodes són virtualment desconeguts, en la seva caracterització, delimitació i fins i tot en la seva accepció. De manera que la reconeguda adolescència en molts casos no comporta un període diferent o important del cicle vital (com en moltes cultures tribals), o l'adulthood és concebuda, per exemple, més aviat com una dimensió de temps en una totalitat més complexa de la realització humana, com és el cas dels japonesos (Brown, Larson i Saraswathi, 2002; Rohlen, 1981).

En aquest sentit resulta indispensable pensar en l'aspecte **local** de moltes de les nostres concepcions evolutives, quan sabem que la majoria dels paradigmes i recerques, i més en el cas dels estudis evolutius posteriors a l'adolescència, han configurat teories basant-se en dades o casos vinguts de la cultura angloamericana gairebé exclusivament. Al seu torn, resulta important per a comprendre que és inadequat jutjar altres formes de vida o valors culturals en funció d'un comportament titllat de normal o desitjable, però que només ho és per al medi en què s'ha observat, implementat o reforçat.

Tal com analitzarem en un dels apartats, a les teories del desenvolupament adult en especial els subjeu un rerefons cultural ben definit, i estan emmarcades i fundades en una lògica particular que concep l'individu en un procés justament d'individualització com a meta implícita del desenvolupament personal.

Així doncs, tenint en compte la importància del context sociocultural en la constitució dels processos evolutius, de la seva comprensió i de les explicacions que configuren models ens podem submergir en l'estudi d'aquesta transició interessant amb una visió àmplia. Un estudi que doni eines de pensament orientades a formular decisions o accions concretes més conscients i constructives en la vida dels joves que afectem com a professionals.

Objectius

Els objectius d'aquest mòdul didàctic són els següents:

- 1.** Reflexionar sobre els models teòrics que s'han proposat explicar les transformacions donades a l'ingrés a l'adulthood.
- 2.** Relacionat amb l'objectiu anterior, proporcionar una visió unificada dels diversos enfocaments principals relatius a la transició i al desenvolupament en l'adulthood jove o joventut.
- 3.** Comprendre els processos de desenvolupament que ocorren durant la vintena i la trentena, en les seves diferents àrees.
- 4.** Oferir una visió dinàmica de les relacions entre les facetes del desenvolupament en el qual es produeixen canvis i continuïtats.
- 5.** Analitzar críticament les principals tasques proposades com a pròpies, inherents o ideals en la vida dels joves i adults.
- 6.** Deixar clara la necessitat de més reflexió teòrica, recerques i aplicacions pràctiques que millorin la vida dels futurs adults.
- 7.** Destacar la importància del context sociocultural i històric en les pràctiques que envolten i signifiquen l'evolució personal cap a la vida adulta.

1. Les nocions de joventut i la seva aproximació multidisciplinària

La noció de **joventut** és una noció molt discutida per l'ambigüitat o difusió del significat. Els criteris per a definir-la són molt heterogenis, ja que aquest concepte ens remet als membres immadurs de l'espècie però, alhora, a tots els que siguin per sota d'una mitjana d'edat determinada, encara que siguin orgànicament madurs. O als que siguin en període formatiu més que productiu; i així mateix dóna idea d'un estat més actitudinal que desborda el criteri cronològic per a referir-se a gent de qualsevol edat que s'identifiqui amb un conjunt de comportaments adscrits típicament a una cohort generacional. És, doncs, una definició que inclou des dels aspectes estadístics i demogràfics fins als subjectius de l'ésser humà (Brown *et al.*, 2002).

Des d'una **visió sociològica** s'ha definit la joventut com el període entre la infantesa i l'adulesa socials, que inclou des del final dels canvis físics de la pubertat fins a l'emancipació i l'establiment en les estructures i institucions adultes.

El més important d'identificar amb el que és juvenil seria una realitat en la qual s'ha acabat de madurar en l'àmbit biopsíquic però en el social es pertany al grup en el qual es reproduïen més que al que reproduceix els valors i formes culturals de vida, inclosa la productiva (González i Fernández, 2000; Martín, 2002).

Així, en nombrosos estudis demogràfics, i també sociològics, se sol delimitar la cohort dels joves com aquells que tenen entre quinze i setze anys i amb un límit final molt difús. En diversos països occidentals es posa el límit dels vint-i-quatre/vint-i-cinc o vint-i-nou anys per convenció i atès que, amb la complexització de la vida social, el **període formatiu** desborda de molt el límit de la majoria d'edat legal o la maduresa biològica que guia els criteris mèdics (per exemple, *Informe Juventud en España*, www.injuve.es).

Aquest és justament un dels fenòmens socials que en diversos contextos ha desdibuixat el final de l'adolescència, de manera que l'assentament en la vida adulta d'una manera plena es veu molt retardat. Aquesta situació es produeix sobretot quan es disposa dels recursos que permeten una formació superior, especialitzada, de lenta inserció al món laboral. Fins i tot hi ha una tendència a marcar el final de la joventut social durant els anys de la trentena.

Vegeu també

Podeu veure diferents definicions de joventut en la taula 1, a continuació, en aquest mateix apartat.

El fet d'establir convencionalment una **cohort d'edat** per a estudiar-la permet conèixer diversos aspectes inherents en ella i que, en aquest cas, entendríem com una cultura juvenil. Però cal tenir en compte que els límits d'edat sempre són una **convenció** imposada socialment, i en aquest sentit sempre trobarem comportaments i pràctiques que apareixen com a justificants de la cohort. Per això, resulta important cridar l'atenció sobre els criteris que guien la delimitació d'aquests períodes. En aquest cas, els sociòlegs i psicòlegs socials han pogut il·lustrar profusament els hàbits de vida, inquietuds, valors o opinions del grup que s'ha delimitat anteriorment com a *joves*, a partir de l'edat i d'acord amb la posició en el sistema social.

Taula 1. Diversos criteris per a emmarcar el concepte de joventut

Criteri	Definicions
Cronològic	Cohort per sota de la mitjana o la mediana d'edat d'una població. També qualsevol xifra convencional que serveixi com a criteri delimitador.
Biològic	S'associa a l'estat d'immaduresa orgànica o de creixement no completat. A més, es relaciona amb el temps de vida anterior als processos d'envelliment acusat (Birren i Schaie, 2006).
Psicosocial	S'utilitza en un sentit... <ul style="list-style-type: none"> • normativo-institucional: relacionat amb la posició personal en les estructures socials i productives. • subjectivo-vivencial: ser jove dependria de percebre's com a tal d'acord amb un significat i comportament prescrits.
Etales evolutives	D'una manera diferencial, es refereix al desenvolupament entre els 18-20 i 40-45 anys, aproximadament. Se sol usar també com a <i>edat adulta jove</i> .

Com veiem, diversos camps de coneixement utilitzen diverses maneres de definir la joventut per a emmarcar el seu camp de recerca i acció.

En el cas de la **psicologia evolutiva**, diversos autors del cicle vital es refereixen amb *joventut* al període adult-jove que va del final de l'adolescència cap a mitjan la vida, entre la majoria d'edat o els vint anys i la vida adulta completa formada, en l'àmbit familiar i el laboral.

Així, com assenyalem en la introducció, en aquest mòdul utilitzem el terme per a referir-nos al desenvolupament en aquestes edats, és a dir, fins al final de la trentena o començament de la quarantena. En tot moment hem de tenir en compte la dificultat que comporta marcar amb claredat etapes en el cicle vital quan els **patrons de vida** es multipliquen respecte a la varietat de situacions que es poden viure. Això és perquè, d'una banda, la persona determina gran part de la seva ruta de desenvolupament segons les decisions que va prenent i, de l'altra, perquè en el pas a l'adulthood les fites socials i no normatives adquireixen molta rellevància respecte a la que tenen en la infantesa i adolescència (Craig, 2001; Neugarten, 1996).

Les dificultats per a delimitar aquests períodes també es deuen al **retard esmentat en l'ingrés als rols típicament adults**. Sortir del sistema educatiu, formar una llar independent, tenir una vida de parella estable i fills són canvis normatius, però que es presenten a edats cada vegada més disperses o tardanes, i de vegades es posterguen fins a molt entrada la quarta dècada de vida. Això ocorre sobretot en medis amb un grau d'industrialització alt, en els quals les tasques professionals estan molt tecnificades o especialitzades i que, per tant, estenen el període formatiu. Llavors és comprensible que molts dels comportaments titllats de juvenils es presentin fins a edats molt allunyades de la joventut biològica o la "majoria d'edat", quan l'emancipació i els esdeveniments marcadors d'edat adulta es retarden. De fet, en diverses recerques i per a molts autors (Jung, Kenniston), la joventut comprèn i es comprèn com la conjunció indissociable d'adolescència **social** amb els **primers períodes d'edat adulta**. En un dels apartats veurem com a la joventut s'hi adscriuen una sèrie de comportaments, actituds i intencions, atesa una imatge idealitzada o distorsionada del que implica ser jove, però no sempre congruent amb la realitat. Dins d'aquest període extens, amb canvis retardats o no, és on emmarquem la transició complexa a l'adulthood, que, per norma, en qualsevol teoria es considera realitzada per complet en arribar a la meitat de la vida.

2. Perspectives teòriques sobre la transició a l'adulthood i la joventut adulta

Si reflexionem sobre la qualitat dinàmica de qualsevol etapa o període en podem deduir el **caràcter transicional**, ja que el canvi és inherent als processos evolutius al llarg de tot el cicle vital.

La interacció de continuïtat i canvi en diverses facetes o àrees del desenvolupament conforma un entramat complex que ens obliga a comprendre justament d'una manera dinàmica els processos (Hendry i Kloep, 2007a).

En aquest sentit, les etapes basades només en criteris cronològics poden explicar poc el conjunt de comportaments que evoluciona al llarg del temps.

Una vegada establerta una sèrie de marcadors o per a emmarcar els períodes, aquests encara s'han d'entendre **flexibles** en els seus diferents aspectes. Ara bé, quan s'observa un retard en les normes d'edat de determinades transicions discretes –per exemple, minoria-majoria d'edat, canvi escola- feina, solteria-matrimoni, sortir de casa, la paternitat, etc.– i d'una manera conjunta o amb nombroses microtransicions qualitativament diferents, observem que aquesta situació pot obrir un període temporal que, si adquirís un caràcter molt propi i/o un temps molt llarg, rubricaria un període clar i diferent, de naturalesa i realitats particulars.

Aquest és el cas que en les últimes dècades ha significat la **transició retardada i complexa** a l'adulthood. Així mateix, tot aquest llarg període anterior a la vellesa s'ha subdividit només en dècades molt recents, des d'enfocaments diversos i poc contrastats. Tanmateix, la majoria de les perspectives actuals sosté que l'extensa edat adulta té almenys alguna subdivisió, ja que els fenòmens de la vida resignifiquen substancialment el curs vital, fins i tot la manera d'afrontar-lo.

Entendre la transició a l'etapa adulta implica aclarir el que marca el final de l'adolescència, assumpte certament difícil i poc estudiat.

Arnett i Taber (1994) esmenten que, per principi, no hi ha una resposta singular, universal o "ontogenètica" a la pregunta de quan acaba l'etapa adolescent i comença l'etapa adulta. Més aviat, cada cultura tindria una resposta per a això i per a ella mateixa, basada en les característiques i formes de **socialització** que s'hi produeixen.

En les cultures occidentals majoritàries s'estimen d'una manera rellevant **l'individualisme** i la capacitat per a sortir del rol de subordinat-dependent al d'un membre autosuficient en la societat, amb certa **independència** personal, financera i residencial (Flanagan, Schulenberg i Fuligni, 1993; a *ibid.*). En un medi d'aquestes característiques resulta difícil precisar un moment particular que signi aquest canvi, ja que a més es permet que els individus facin la transició en un gran rang d'edats i maneres. Així, completar el pas a la vida adulta estaria, almenys en part, definit subjectivament i individualment.

Més ambigu que la maduresa orgànica, la majoria d'edat legal o el canvi de rols, resulta delimitar la transició gradual cognitiva, emocional i conductual, encara que ja s'ha reflexionat àmpliament sobre les raons de l'extensió de l'adolescència (Furstenberg, 2000, per exemple), tant al final com en l'inici. Encara que les investigacions constaten cada vegada més el fenomen de la postergació per a entrar a la vida adulta, la idea **d'adolescència estesa** existeix des de fa temps (com analitzarem més endavant). L'assumpte de la "tempesta-i-tensió" adolescent que succeeix fins a la vintena en diversos dels seus elements, per posar el cas, és una cosa que ja es veia des d'antany (Kett, 1977 a Arnett, 1999; Erikson, 2000). És en l'adolescència tardana i la primera meitat de la vintena quan, per a posar un exemple, les conductes de risc es troben en major mesura. La idea de l'extensió de l'adolescència, llavors, no és una cosa nova; més aviat, es fa més evident que a diferència de totes les etapes subsegüents coneixem cada vegada millor les seves microtransicions (Scabini, 1995), i que tendeix, paradoxalment, a ser cada vegada més normalitzada.

No obstant això, en l'àmbit teòric està molt poc consensuat quines són les subetapes d'aquests períodes i si la postadolescència correspon clarament al primer període de la joventut adulta o si és un període clar i diferent.

Alguns autors proposen que els patrons canviants de la modernitat han resultat en transicions que, d'acord amb l'edat, estan cada vegada més estandarditzades (Shanahan, 2000; citat a Berkowitz, 2005). Machado Pais (2002) explica que, paradoxalment, les polítiques de joventut tendeixen a aquesta estandardització, en tant que els joves lluiten per a trobar rutes cap a l'autonomia o creuen que ho fan; i fins i tot quan Arnett (2007) o Heinz (2002; a *ibid.*), per contra, defensen les constriccions i suports institucionals han perdut pes, de

Lectura recomanada

Arnett, J. J. i Taber, S. (1994). Adolescence terminable and interminable: When does adolescence end? *Journal of Youth and Adolescence*, 23, 1-21.

manera que han deixat que la gent faci les transicions pels seus propis mitjans. En aquest cas, veiem que les transicions del desenvolupament estan més o menys *normativitzades* i institucionalitzades depenent del context social.

Per a Arnett i Taber (1994), en contextos que tendeixen a l'individualisme, la transició a la joventut adulta es completaria quan la persona té un sentit d'haver assolit un estat d'autosuficiència cognitiva, autoconfiança emocional (*self-reliance*) i autocontrol conductual. Arnett (2004) també esmenta que en les societats occidentals contemporànies (especialment, als països desenvolupats, i més als Estats Units) hi ha més o menys consens per a establir que l'adolescència acaba en arribar als divuit anys, acabar el batxillerat i marxar de la llar paterna. Segons Rosow (1985; a Arnett, 1997), l'educació obligatòria és vista com a establidora d'una separació precisa entre les etapes d'adolescència i edat adulta. Aquests cànons o institucionalitzacions d'alguna manera homogeneïzen a la població en termes evolutius (Dannefer, 1987; a Arnett, *op. cit.*).

L'eminent **fons cultural** d'aquestes convencions s'evidencia si reflexionem en la variabilitat que podem trobar en altres medis. Resulta poc creïble que el final adolescent es pugui marcar universalment "en marxar de casa, als 18 anys" si aquest quasiritu de pas és típic de societats anglosaxones, més que d'aquelles on el canvi de residència sol ocórrer més tard –en concloure els estudis, en tenir feina estable, en aparellar-se, o tots ells; característic això d'un patró de transició denominat **mediterrani** (Martín, 2002).

Amb altres pràctiques i valors, traçar d'una manera categòrica els períodes del desenvolupament amb marques o paradigmes importats, sense contextualitzar-ne els referents, pot resultar desajustat i poc útil.

Com a objectiu d'aquest apartat tenim el de mostrar d'una manera succinta les principals idees teòriques respecte al canvi adolescent cap a la joventut adulta, plantejats pels autors més representatius i de contextos determinats. D'una manera general, tots ells coincideixen que és substancial el desenvolupament o abast de determinades **fites i tasques fonamentals** per a ser un adult.

Activitat 1

Llegiu les idees sobre aquesta qüestió, de l'article de J. Machado Pais (2002), o bé el d'M. Martín (2002), citats en les referències i que es troben accessibles a Internet, i reflexioneu-hi.

2.1. Les teories psicoanalítiques i la "creació" de l'adultesa

Les primeres perspectives que ofereixen explicacions sobre el desenvolupament posterior a l'adolescència tenen la seva arrel en el corrent teòric psicoanalític. Des de mitjan segle XX, tant psicoanalistes com psicòlegs del desenvolupament es distanciaven d'una visió que equiparava desenvolupament a creixement (per exemple, Benedek, 1959), o que identificava el final de

l'adolescència com a final del desenvolupament, al qual seguia una estabilitat sense canvi que d'una manera final i inevitablement es convertia en decadència o en un envelliment simple i ràpid (Schroots, 1996).

Jung diferia de **Freud** en creure que el desenvolupament de la personalitat continua més enllà de l'adolescència, i adquireix una altra essència. Planteja com una de les fites de l'adult la **recerca de sentit de vida** i la "**il·luminació del self**" (Jung, 1970; Magen, Austrian i Hughes, 2002); tasques que duu a terme la persona una vegada ha aconseguit per complet la separació dels pares, la independència personal i l'assumpció de responsabilitats de tot tipus. Aquest procés, conegut com a **individualització**, seria difícil d'aconseguir abans dels quaranta anys, aproximadament, ja que prèviament estem ocupats a més amb la resolució reeixida dels conflictes interns, les tendències psíquiques oposades (per exemple, masculí-femení, racional-irracional) i els desigs i atributs reprimits.

Al llarg de la joventut –és a dir, des de l'adolescència fins als trenta-cinc anys, aproximadament, segons Jung– l'individu es deslliga de les aspiracions infantils, enfronta les qüestions sobre la sexualitat i l'autovaloració o autoestima, i adquireix una perspectiva més àmplia de la vida. Encara que poden ressorgir característiques infantils i produir-se una nova confusió o desordre de les motivacions i interessos, cap als últims anys de la trentena la personalitat tendiria a estabilitzar-se; no és fins a després de la quarantena que un es pot moure cap a la polaritat sexual oposada i integrar altres oposats, a fi d'una acceptació i comprensió més gran de si mateix i de la relació d'un amb el món (*ibid.*; Katchadourian, 1981).

Jung va ser dels primers teòrics en observar la importància del desenvolupament en la segona meitat del cicle vital. En l'adulthood resulta necessari estar més integrat, completar la individualització i trobar significat a la vida.

Va ser **Erikson** qui va formalitzar les explicacions sobre el desenvolupament adult, i hi va aprofundir, i hi va assignar per primera vegada un caràcter distintiu dins d'un esquema del desenvolupament. En aquest sentit, es pot dir que aquest autor és el "creador" dels estadis en la vida adulta des del punt de vista acadèmic. A més, va donar un gir a l'enfocament psicoanalític per tal de delinear els components del desenvolupament psicosocial, en incloure elements del que es denominava *el món extern* (Erikson, 2000), abans molt ignorat. Pensava que l'enfocament psicosexual i psicosocial eren en realitat complementaris, i en presència del concepte del jo i els seus elements relacionats (crisis, conflictes, potencials, antítesi, principis, ritualitzacions, un poder i qualitat bàsics, i les seves contraparts), va procedir a ressenyar els estadis corresponents del cicle de la vida.

L'autor prenia com a èxit principal del desenvolupament de l'adolescència l'**assoliment de la identitat**, que ocorre en integrar elements gradualment diversos:

"[...] lo dado constitucionalmente, las necesidades libidinales peculiares, las capacidades promovidas, las identificaciones significativas, las defensas efectivas, las sublimaciones exitosas y los roles consistentes. Todos estos elementos, sin embargo, sólo pueden surgir de una adaptación mutua de los potenciales individuales, las cosmovisiones tecnológicas y las ideologías religiosas y políticas."

E. H. Erikson (1982/2000). *El ciclo vital completado* (p. 79). Barcelona: Paidós.

Com s'analitza en el mòdul d'"Adolescència", hi ha **conflictes** en la recerca d'estabilització de la identitat, que cal resoldre. Conger (1978; a Clemente, 1996), reforçant els postulats eriksonians, esmentarà posteriorment que la formació de la identitat requereix la capacitat de sintetitzar les successives fases d'identificació en un tot coherent, consistent i únic. Quan es forma aquest procés i se supera aquest estadi, l'individu haurà adquirit la confiança que té la seva pròpia identitat i continuïtat, que contrastarà amb aquelles del significat que hi atribueixin els altres. Després s'entraria a l'estadi de la **intimitat**, tasca bàsica de la joventut adulta.

Vegeu també

Vegeu el mòdul "El desenvolupament durant l'adolescència" d'aquesta assignatura.

Primers treballs d'Erikson

És just dir que des dels seus primers treballs (*i. e., Identidad, juventud y crisis*) Erikson ja reiterava que l'assoliment de la identitat continuava més enllà de l'adolescència. Assenyalava que la confusió d'identitat, antítesi de la identitat, és una experiència normativa i necessària, però que pot constituir una pertorbació bàsica en cas de no-resolució.

La **intimitat** es defineix com la capacitat per realitzar-se a si mateix o dedicar-se a algun objecte:

"[...] la capacidad de comprometerse con afiliaciones concretas que pueden requerir sacrificios y compromisos significativos."

E. H. Erikson (1982/2000). *El ciclo vital completado* (p. 75). Barcelona: Paidós.

Això pot succeir a edats variables, si bé correspon més o menys amb la vintena i la trentena i ocorre d'una manera normativa encara que alhora d'una manera molt flexible, ja que els problemes d'identitat i intimitat es presenten tota la vida (*ibid.*; Craig, 2001). Erikson afirma que els joves que han aconseguit desenvolupar un sentiment d'identitat en l'adolescència poden estar ansiosos i disposats a cedir o fusionar les seves identitats en la intimitat mútua, i a compartir-les amb individus que a la feina, la sexualitat i l'amistat, puguin resultar complementaris.

L'antítesi de la intimitat seria l'**aïllament**, entès com al temor de romandre separat i no reconegut, i patologia bàsica de la joventut. La resolució de l'antítesi crítica intimitat enfront d'aïllament permetria l'emergència de l'amor, entès en aquest marc com una devoció madura, mútua i conciliadora. En termes

de Marcia (1980), hauran aconseguit la **consecució de la identitat** les persones que hagin tant superat una crisi com fet compromisos; passos que, segons l'autor, faciliten la independència i la transició a la vida adulta.

L'assoliment o consecució d'identitat se sol valorar com l'estat més madur, i a més, prescriure com a convenient. Això és esperable en contextos individualistes, com ho són la majoria a Occident, on preval una visió que evolutivament passem de la indiferenciació a la separació.

Així, és comprensible que en aquest tipus de societats es reforci una diferenciació més marcada dels altres, que s'identifica amb la maduresa individual, d'identitat. Tanmateix, per a moltes cultures, l'important és passar evolutivament de la separació a la connexió amb els altres.

2.2. La creació d'estadis de la vida adulta i les tasques de la joventut

Un dels teòrics que va rebre una influència forta de les idees d'Erikson i Jung va ser **Levinson**.

L'autor proposa un model sobre la **construcció, modificació i reconstrucció d'estructures** en les diverses etapes que creua la persona. Igual que Erikson reconeixia que la manera com es negocia l'equilibri d'una fase tindria efectes duradors; tanmateix, a diferència d'aquest, que s'enfocava en els canvis interns del subjecte, considera més com a eix els límits entre el *self* i el **món**. Parteix de la idea que en la psicologia evolutiva no hi havia un llenguatge ni teories útils per a descriure el desenvolupament des del final de l'adolescència i durant el llarg període adult. Això atesa la manca d'alguna definició cultural, i també pel coneixement limitat de com evolucionaven cicles de vida a l'interior (Levinson, 1986; Levinson i Gooden, 1985, a Magen *et al.*, 2002).

El desenvolupament adult significa per a Levinson l'evolució de les estructures de vida, i les veu des de tres dimensions: el món sociocultural individual, les parts del *self* conscients i inconscients, i el grau de participació en el món extern.

En les transaccions entre el *self* i el món, aquest es representa per les persones, relacions, recursos i limitacions.

Aquestes estructures estarien també influïdes per les eleccions fetes per la persona en qualsevol aspecte, i conformaria amb elles una frontera entre la personalitat i les estructures socials. Emfatitzava la individualitat d'aquesta estructura, no formulant la seva teoria en etapes del jo o qualsevol altre aspecte específic del desenvolupament, sinó més aviat pensant que cadascú viu al llarg

de les etapes de maneres úniques. Així, Levinson reconeix l'existència de diverses *eres*, grans períodes del desenvolupament que estan lligades per edat. Entre una era i l'altra hi ha períodes transicionals que duren de tres a sis anys, que comporten eleccions que canvien o modifiquen les estructures de vida, i les funcions de les quals serien l'**acabament**, la individualització i la **iniciació**. Durant els períodes estables es duen a terme tasques específiques, que diferencien uns períodes dels altres, però amb la finalitat principal de construir una **estructura de vida** que impliqui fer eleccions i perseguir metes i valors (Levinson *et al.*, 1974; a Magen *et al.*, 2002). Per a les edats que fan referència a aquest mòdul, l'autor va descriure dues transicions: la de l'adulthood primerenca, que ocorre entre els disset i els vint-i-dos anys, i la de la mitjana edat (*sic.* "de la meitat de la vida"), entre els quaranta i els quaranta-cinc anys, que amb freqüència pot ocórrer abans.

La **transició adulta primerenca**, que també iniciaria la seva anomenada *fase de noviciat* (dels disset als trenta-tres anys), marca el final de la infantesa i l'inici de la vida adulta, i connecta l'adolescència i l'adulthood primerenca mitjançant cinc tasques:

- 1) Qüestionar el món adolescent i el lloc que hi ocupem, per a sortir-ne.
- 2) Explorar possibilitats al món adult, provant eleccions de maneres de vida i consolidant una identitat adulta inicial.
- 3) Formar un somni i donar-li un lloc en l'estructura de vida.
- 4) Formar relacions amb mentors d'un parell o tres anys de durada.
- 5) Elegir una ocupació i formar relacions amoroses que esdevenen en matrimoni i família (Levinson, 1986; *ibid.*).

En fer aquesta llista, iniciaria l'**era de l'adulthood**. Aquesta es caracteritza per estar plena d'energia interna, potencial i capacitat per a la realització, si bé igualment per la pressió externa. La persona és al cim del seu funcionament orgànic i intel·lectual encara que subjecta a contradiccions i estrès constants, per la qual cosa és l'era més dramàtica i de més conflicte.

Les tres tasques bàsiques en el desenvolupament d'aquesta fase del cicle vital serien construir i modificar una estructura de vida (tant en els períodes estables com en els transicionals); treballar en els seus components unitaris (per exemple, les relacions d'amor i amistat, de mentoria, un "somni" i una ocupació o carrera), i reintegrar polaritats bàsiques per a tornar-se més individualitzat.

La fase adulta consta de tres períodes, cadascun dels quals té les pròpies tasques:

1) **L'entrada al món adult**, dels vint-i-dos als vint-i-vuit anys, té com a objectius crear una estructura que lligui el *self* valorat amb la societat adulta; fer eleccions inicials en diversos assumptes (ocupació, relacions, valors, estil de vida, matrimoni i família), i establir un equilibri entre mantenir les opcions obertes, maximitzar les alternatives i evitar compromisos, però tornant-se més responsable amb l'estructura que s'està creant. Tanmateix, diu l'autor, si el desig de mantenir opcions obertes predominés, la vida podria resultar fútil o sense arrel; però si, al contrari, prevalgués el desig d'una vida estable, hi hauria el perill d'un compromís prematur, sense haver explorat prou les alternatives.

2) La **transició dels trenta anys** (dels vint-i-vuit als trenta-tres anys, aproximadament) fa referència a la possible inquietud que ens manca alguna cosa, no va bé o necessita un canvi. En aquest cas, caldria crear una estructura més seriosa o treballar les limitacions o mancances de l'existent, fer noves eleccions o reafirmar-ne les anteriors, a fi de concloure la fase de noviciat i orientar-se cap al futur. Levinson esmentava que la majoria dels homes estudiats van presentar en aquest període una crisi moderada o severa.

3) Entre els **trenta-tres i els quaranta anys** es produiria *l'establiment o assentament (settling down)* dels components de l'estructura –família, feina, lleure, relacions socials i activitats comunitàries– mentre s'actualitzen les metes i aspiracions prèvies. Les tasques evolutives en aquest període serien aconseguir construir i establir un "nínxol" en la societat, i convertir-se en un adult-principiant complet amb una empresa personal dirigida cap a alguna meta (*ibid.*).

Entre els trenta-sis i els quaranta anys culminaria aquesta fase en una etapa de "ser el propi home", a fi de convertir-se en un membre madur o gran del grup (*senior*), implícita la renúncia parcial al propi "nen intern" i acceptar la pròpia individualitat. La transició de la meitat de la vida, el punt més controvertit i qüestionat de la seva teoria, succeiria cap als quaranta/quaranta-cinc anys.

L'autor va utilitzar per a estudiar el desenvolupament de les dones les mateixes estructures i transicions plantejades per als homes. En comparar el desenvolupament en diferents grups d'adultes, no es proposava desenvolupar un model teòric específic per a elles; però sí que va trobar diferències amb els homes en les edats i dinàmica d'evolució i també en les conseqüències evolutives d'aquestes divergències.

Nombrosos/es investigadors/es posteriors han criticat fortament l'orientació androcèntrica d'aquesta teoria (i també d'altres), ja que ofereix una visió del que és un desenvolupament "normal", adequat o esperable, d'acord amb avaluacions, caracteritzacions o històries de vida d'homes, i de classe mitjana. Crítiques fins al punt de sostenir que les diferències fonamentals per a aquestes formulacions no són les trobades entre nen i adult, sinó les existents entre homes i dones (per exemple, Miller o Belenky; citats a Magen *et al.*, 2002). Així, les finalitats del desenvolupament s'haurien de plantejar també des d'un enfocament de gènere; ja que s'han proposat com a ideals per al desenvolupa-

ment dels homes l'acció, la separació, el seny independent i una ètica de la justícia, per exemple, mentre que per a les dones els ideals serien les emocions, la preocupació pels altres i una ètica de la cura. De manera que el patró revelat per les dones al llarg del seu desenvolupament seria un d'immaduresa, regressió o inadequació al considerat ideal o adult (Gilligan o Chodorow; a *ibid.*). En estudis posteriors a l'elaboració de les teories ressenyades, la diferència evolutiva fonamental trobada ha estat que els homes al llarg de la vida adulta tendeixen a prioritzar la feina i a separar-la de la vida familiar, mentre que les dones solen resoldre intents complexos de conciliació entre ambdues. Respecte al sofriment d'una presumpta **crisi de la mitjana edat** en les dones una vegada que els fills es comencen a independitzar, diverses d'elles estudiades per McQuaide (1998; a *ibid.*) assenyalaven que el més plaent de la mitjana edat és l'increment en la llibertat i independència que tenien, i sense crisi. L'estudi de Reinke, Holmes i Harris (1985; a *ibid.*) troba dades per a sostenir que la dona patia, en canvi, una crisi poc abans dels trenta anys, però no coincident amb la presumpta crisi de la mitjana edat.

A més que hi sol haver consens en assenyalar que en etapes evolutives posteriors hi ha una tendència a la convergència entre gèneres, cada vegada més es reconeix que aquestes "circumstàncies fonamentals" depenen dels significats i valors donats als comportaments de cada gènere, per això no universalment divergents, oposats o oposables com s'ha especulat, ja que són un producte cultural, dependent de la convenció humana. En aquesta idea de "models" ideals o base del desenvolupament aprofundim en l'últim punt de l'apartat.

Un dels principis més rescatables de tot el desenvolupat fins a aquest punt del text és el de la tendència evolutiva a un patró de desenvolupament cada vegada més individualitzat. Peck (1968; Magen *et al.*, 2002) identifica quatre estadis en l'adulthood d'una manera similar a Erikson, segons l'anàlisi dels homes que va estudiar, i argumenta que les crisis ocorren amb més variabilitat d'edat que en períodes anteriors ateses les circumstàncies individuals. L'autor diu que en ser els patrons evolutius tan variables, urgeix que els investigadors estudiïn més mostres segons criteris d'estadi que per l'edat cronològica. També destaca Peck (a Clemente, 1996) que, a partir de la trentena, l'individu experimenta un decrement en la força física, la **histamina** (vegeu el glossari) i l'atractiu, però un increment en saviesa, que es defineix com l'habilitat de prendre decisions entre alternatives. En algun punt entre el final de la trentena i la quarantena, els homes assolirien un punt crític transicional, la intensitat del qual dependria del grau en el qual haguessin posat èmfasi en el seu potencial i força física, més que en valors intel·lectualment basats.

Vaillant és un altre dels autors que completa les explicacions dels teòrics abans analitzats. Interessat en la manera com es definia la salut mental en contrast amb la patologia, va elaborar sengles estudis longitudinals i amb altres mètodes per tal de veure com una mostra d'homes enfrontava els reptes de la vida (2002; Rice, 1997). També va confrontar i va confirmar algunes idees dels esquemes evolutius d'Erikson i Levinson, i fins i tot va ampliar el model erik-

sonià en concloure que les tasques més importants del desenvolupament integral del jo adult són la intimitat i la generativitat, a més de la **consolidació de la carrera**. Vaillant partia, no obstant això, d'una actitud diferent del desenvolupament, en concebre'l com un procés psicobiològic, que s'havia de vincular en principi a l'evolució biològica i no als costums socials o a etapes delimitades només per l'edat cronològica (*ibid.*).

L'autor postula que al llarg de la vintena, una vegada establerta certa independència de la família i les amistats adolescents (encara que aprofundint-hi en algunes) i després d'haver intimat amb una parella, es podia passar a l'estadi següent. A part d'aconseguir la intimitat serien necessàries confiança, maduresa i capacitat d'estimar per a acceptar la presència d'un **mentor**, figura necessària per a consolidar-se en la professió o ocupació. La tasca principal durant aquest nou període, que ocorre entorn dels vint-i-tres als trenta-cinc anys, seria **establir una identificació amb una carrera específica**, caracteritzada pel compromís, la compensació, la satisfacció i la competència.

L'antítesi bàsica del període proposat per Vaillant és la consolidació de la carrera enfront de l'autoabsorció. En aquest cas no s'aconseguirien l'acceptació del propi nivell d'assoliment ni tornar-se menys materialista, passos evolutius de la resolució reeixida d'aquesta etapa, i que permeten la generativitat vertadera (a Magen *et al.*, 2002).

Respecte a la crisi de la mitjana edat descrita per Levinson, l'autor la desdenyava i en desconfiava per ser una experiència no normativa o bé molt variable, de manera que era un criteri poc fiable per a delimitar períodes del desenvolupament adult. Vaillant més aviat descriu l'inici de la cinquena dècada com una segona **adolescència**, un període per a avaluar i reordenar les experiències adolescents i de la joventut adulta viscudes fins al moment. El resultat evolutiu seria que disminuís la preocupació per l'èxit professional per a traspassar-se cap a la vida interior (*ibid.*; Papalia, Olds i Feldman, 2005). En això veiem que coincideix, en certa manera, amb les idees junguianes sobre el distanciament del món material, immediat i competitiu.

L'esquema de transformacions del desenvolupament adult de **Gould** parteix d'estudis transversals i qüestionaris, a partir dels quals estableix grups d'edat arbitraris i se centra en les semblances entre individus. Basat en un enfocament més cognitiu per a explicar els canvis en l'adult, es va centrar en les creences, suposicions, mites i concepcions del món que es desenvolupen en diversos períodes.

Per a Gould, és un sistema d'obtenció de significat el que modela la conducta i les decisions; així, el creixement personal és el procés pel qual s'abandonen il·lusions infantils i creences falses, i es reemplacen per la seguretat en un mateix i l'autoacceptació (Gould, 1978; a Craig, 2001).

L'autor reconeix que encara que els canvis poden ser en edats molt diferents de les que ell delimita, solen ser més o menys coincidents amb els observats per altres estudis i teòrics. Afirma que es poden distingir etapes diferents en el continu adolescent-adult a partir dels canvis trobats en un estudi que va elaborar (Gould, 1972) sobre acords amb afirmacions en diverses àrees. Les transformacions principals que es produeixen al final de l'adolescència són el desig d'autonomia, de separació dels pares i d'establir relacions properes i profundes amb els iguals. Després, al llarg de la vintena, bàsicament, es desenvolupa la independència i s'assumeixen nous rols familiars i laborals; al final d'aquesta dècada i principi de la trentena es qüestiona la pròpia identitat, s'enfronten i assumeixen les responsabilitats principals, i hi ha una confusió de rols. Cap a la meitat de la vida hi ha un període d'urgència per a assolir els objectius de vida, se'n produeix una readaptació i es pren més consciència del temps (Gould, 1978; Clemente, 1996). Respecte a les crisis, esmenta que aquestes se suporten millor durant la vida adulta que en l'adolescència i desemboquen millor, ja que l'individu està més preparat per a adaptar-se a les pròpies limitacions; i encara que el període adult sigui més turbulent que l'adolescent.

Molt d'acord amb Gould, tenim que **Havighurst** presenta un esquema de les principals **tasques del desenvolupament** corresponents a cada període, a partir d'un esquema d'etapes similar (joventut, edat adulta intermèdia i vellesa) al plantejat per la majoria dels teòrics. Les tasques per fer i l'edat adequada són definides socialment; el seu compliment reeixit porta a l'individu a la felicitat i a l'èxit en tasques posteriors i, al contrari, fracassar-hi generaria infelicitat, la desaprovació social i dificultats per a progressar en les posteriors (Havighurst, 1972; Rice, 1997).

Les tasques més importants durant la joventut són aconseguir l'autonomia emocional, reorientant la dependència anterior per a basar els vincles en l'equitat d'adult a adult (també Thornton, 1989). Un altre àmbit d'allunyament dels pares seria quant a l'establiment d'una residència separada, i aprendre a administrar una nova llar. Alhora que s'adquireix independència, seria important convertir-se en part de grups socials i comunitaris, participar-hi amb responsabilitat; i per tant seria clau que la persona trobés grups compatibles o afins amb ell mateix. Modelar la pròpia identitat és una altra tasca important de la joventut.

Quant a la feina, Havighurst coincideix amb altres en el fet que és crucial establir i consolidar una carrera, i fer un compromís ocupacional. Com a senyal de maduresa en aquest terreny i en d'altres hi hauria el desenvolupament de l'estabilitat emocional, ser capaç de suportar les frustracions i tensions de la vida. També en el terreny afectiu, a l'assoliment de la intimitat s'afegiria l'elecció de parella, l'ajust a la vida conjugal i la cria dels fills, última de les tasques proposades per aquest autor (Clemente, 1996; Craig, 2001; Lefrançois, 2001; Rice, 1997). Si analitzem el que proposa, veiem que el més important entorn d'elles és la idea que fan referència al context general en el qual té lloc el desenvolupament. Tanmateix, si reflexionem sobre les presumptes "tasques adequades per a la joventut" confirmarem el que l'autor suggeria: que no són necessàriament exclusives del període d'edat adulta primerenca, com altres autors també esmenten:

"A pesar de que la vida de la mayoría de la gente se ajusta a los tiempos que marcan las tareas del desarrollo propuestas por Havighurst, en la actualidad hay más excepciones que nunca antes. De nuevo comprobamos que, en gran medida, el camino que sigue una persona depende de su ambiente cultural."

G. J. Craig (2001). *Desarrollo psicológico* (p. 429). Naucalpan, Mèxic: Pearson Educación.

Moltes tasques adjudicades a l'etapa de la joventut adulta se solen postergar, són part d'un continu de desenvolupament amb altres etapes –per això, no exclusives d'aquesta etapa– o poden resultar importants per a moltes persones però no per a totes.

Paral·lelament al que hem dit, **Robinson i Brodzinsky** (1986; a Clemente, 1996) esmenten que més que situar una edat d'ocurrència adequada dels esdeveniments, resulta interessant que els autors solen coincidir que l'etapa adulta és un temps en què es fan ajustos constants en les principals àrees (identitat, relacions familiars, interaccions socials, desenvolupament professional, lleure i plaer), i és una època de repte continu per a l'individu. En el mateix sentit, **Coleman** analitza la importància de capacitats i destreses centrades tant en el jo –d'autonomia funcional, consum cultural, participació concentrada en activitats determinades, laborals i ocupacionals–, com centrades en l'altre –és a dir, habilitats per a cooperar, per al tracte social i de responsabilitat sobre els altres. El desenvolupament d'aquestes capacitats facilitaria la transició al període adult i permetria l'assoliment d'objectius al llarg d'aquest període (1974; a Lefrançois, 2001).

D'aquesta anàlisi llarga sobre els períodes de la vida adulta inicial i les tasques que en general s'hi desenvolupen, podríem concloure que hi ha una tendència creixent entre els investigadors actuals a centrar-se més a explicar per què es produeixen el canvi i la transició (per exemple, Hendry i Kloep, 2007a i b), més que en la proposició d'"etapes" basades en criteris d'edat.

L'edat sol ser només un **referent** per a situar els moments en què ocorren els fenòmens que expliquen processos; una explicació que va més enllà de només esmentar les "tasques que es compleixen". Així, s'han proposat dos models generals que tracten d'explicar les causes del canvi i la transició: d'una banda, el de **crisi normativa** i, de l'altra, el del **moment d'ocurrència dels esdeveniments**. Hi ha un enfrontament no resolt entre ambdós i una controvèrsia bàsica entre si les fites s'assoleixen d'acord amb un programa determinat pels rellotges socials (crisi normativa), o bé si el desenvolupament és producte del moment de la vida en la qual tenen lloc els esdeveniments (per exemple, Neugarten, 1979, 1990). Tanmateix, molts teòrics actuals diuen que en realitat hi ha una convergència dinàmica entre ells, amb la influència dels **esdeveniments sociohistòrics** –com s'analitza més àmpliament en el mòdul introductori.

2.3. La teoria de l'adulthood emergent

En l'apartat anterior hem vist que tant Levinson com Gould i Vaillant descriuen un període de transició entre l'adolescència i la joventut (Rice, 1997); cosa que també reflexionava Erikson i rubricava Jung d'alguna manera. Aquest esquema general, que reconeix dues grans fases en el desenvolupament adult amb un punt d'inflexió general cap a mitjan la vida, ha estat acceptat per la majoria. Els darrers anys, Arnett (2000, 2004 i múltiples recerques posteriors) ha estat formalitzant una proposta sobre l'existència d'un període clar i diferent entre adolescència i edat adulta-jove, a partir dels retards en la transició a la vida adulta.

Aquest investigador nord-americà, d'acord amb diversos estudis tant quantitatius com qualitius, esmenta que les **fites normatives** que típicament han signat l'ingrés a l'etapa adulta –sortir del sistema educatiu, ingressar al món laboral, aparellar-se i tenir fills– en dècades recents se solen postergar, de vegades, fins al final de la vintena o fins i tot la trentena. A més, afirma que en les societats més occidentalitzades aquests marcadors s'han substituït per d'altres, segons conceben la transició els joves, i la defineixen en **termes més individuals**: per la responsabilitat de les pròpies accions, la presa de decisions d'una manera independent, la independència econòmica i el desenvolupament d'una sèrie de valors i creences personals.

Així, el període adolescent es veu molt dissociat de l'adult jove, i constitueix una etapa amb realitats particulars i que és més que una simple "transició" (*ibid.*).

Segons afirma Arnett, l'adolescència està clarament finalitzada en complir els divuit anys, acabar el batxillerat i marxar de la llar paterna, però més que res perquè hi ha un canvi profund en el valor donat a entrar a la vida adulta i els seus nous rols.

L'edat adulta emergent, que va des d'entorn els divuit fins als vint-i-cinc anys (encara que es pot retardar fins al final de la vintena o més enllà) té, segons l'autor, els propis distintius. Aquests es refereixen a cinc aspectes o dimensions principals:

1) Les **exploracions de la identitat** en diversos terrenys; sobretot en les relacions de parella, la formació i ingrés posterior al món del treball, i el de les visions del món i els valors. Arnett esmenta que de fet les descripcions d'Erikson i Marcia, sobre la identitat i confusió de rols, avui cobren més sentit durant aquest període, ja que seria al llarg de l'adulthood emergent que es consolida una "identitat definitiva" (2004), en termes eriksonians. La idea d'una "**crisi del quart de vida**", descrita per alguns autors com una inflexió que ocorre cap als vint-i-cinc anys (*i. e.*, Robbins i Wilner, 2001) no és més que el reconeixement que la crisi d'identitat descrita per Erikson fa més de mig segle, com a central en el desenvolupament adolescent, s'ha estès avui dia cap a l'adulthood emergent, segons Arnett (2007).

2) Aquesta etapa és una de **possibilitats obertes**, ja que s'ha parlat poc sobre l'esdevenidor en no haver pres decisions definitives o a termini molt llarg, raó que facilita aquestes exploracions. D'una banda, l'adulthood emergent obre noves llibertats i expectatives una vegada que la gent s'ha alliberat de les constriccions de la minoria d'edat, de cursar l'educació bàsica i de viure amb la família d'origen (molts joves en contextos anglosaxons se'n van de casa als divuit anys, gairebé com un ritu de pas). D'una altra banda, constitueix un temps de nous temors, confusió i incertesa expectant atesa la desestructuració característica de vida dels joves d'aquestes edats i la poca claredat amb què veuen el futur.

3) El període adult emergent es caracteritza per ser especialment **inestable**. Els canvis d'habitatge freqüents, no tenir-ne un de propi, o no tenir un pla de vida conjunt que faci als postadolescents estar més assentats, explicaria aquesta situació. La inestabilitat també es produiria perquè s'ha sortit del rol dependent adolescent, però sense tenir l'autonomia de l'adult.

4) El fet d'estar **especialment centrat en un mateix** és també distintiu, ja que les responsabilitats adultes cap a persones específiques no s'han assumit per estar encara en formació, sense una feina estable o amb una família pròpia; però, d'altra banda, es té més independència i llibertat que en l'adolescència. Arnett (2004) defensa que estar autocentrat no significa egoisme o una altra cosa inadequada, sinó que al contrari és "sa, normal i temporal" (*sic.*), ja que s'estan desenvolupant capacitats per a enfrontar millor les decisions, el coneixement d'un mateix i l'autosuficiència en general.

5) Justament, la sensació de ser enmig, entre l'adolescència i l'adulthood, és un distintiu particular de la gent que es troba en aquesta etapa. Seria un espai-temporal per al desenvolupament gradual d'allò que ha substituït al que és normatiu com a definitori de l'adult (responsabilitat, independència econòmica i de decisions); que, a més, succeeix d'una manera més individualitzada. Així que es va madurant en això i avançant cap a les fites socials normatives (sortir del sistema educatiu, casar-se, tenir fills i feina estable), sentir-se entremig s'aniria esvaint a poc a poc.

Totes aquestes característiques dels joves investigats pels defensors d'aquesta proposta farien de la seva vida una realitat peculiar, difícil d'identificar amb el descrit i teoritzat per a la joventut adulta –és a dir, subjectes que solen estar ja casats, tenir fills, amb una feina estable, que se senten adults i més assentats en els aspectes personals i socials (*ibid.*; Arnett, 2001). Arnett esmenta que resulta inadequat "finca al mateix sac" la gent des dels divuit fins als quaranta anys, ja que les realitats en una fase tan llarga són molt diferents, fins al punt de no tenir res a veure un adult emergent amb algú que es troba ja en la mitjana edat.

L'autor dissenteix que el terme *joventut* (*youth*) sigui apropiat per a aquesta gent, ja que és difús en referir-se a diverses qüestions socials, a més que es va encunyar en unes circumstàncies ben específiques (durant la dècada de 1960) que identificaven "els joves" amb una sèrie de valors contestataris o en oposició al món adult. L'edat adulta emergent és també diferent de l'"adolescència tardana", ja que durant els anys universitaris els nois i les noies es consideren quelcom més i en absolut l'adolescència; a més que tenen patrons de vida més diferenciats respecte a uns anys abans. Molts no viuen amb els pares, han sortit d'un sistema educatiu per a entrar en un altre o treballar, són moltes vegades independents o semiindependents en l'àmbit econòmic i han assolit la maduresa legal i reproductiva.

Aquests atributs són més factibles, assenyala, en persones de cultures occidentals o urbanes "postindustrials", en què es dona menys valor al mandat del matrimoni i la paternitat a determinades edats. Encara que hi ha molts casos diferents de l'esquema descrit, en un món que tendeix a la **globalització** seria cada vegada més freqüent observar vides amb aquestes característiques, ja que

L'adultesa emergent és conseqüència de condicions que permeten que els joves posterguin les fites normatives i els empenyen a tenir nivells de formació superiors davant d'un mercat laboral cada vegada més especialitzat (*ibid.*).

Com veiem, els canvis plantejats per aquesta actitud es refereixen a dimensions molt diverses. Arnett presenta el seu enfocament descrivint diverses transformacions que es presenten dels últims anys de l'adolescència a l'edat universitària.

Quant a les **relacions amb els pares**, diu que el fet de viure separat de la família original i amb més independència genera un canvi substancial, ja que les interaccions entre fills i pares són notablement més horitzontals o d'iguals que en l'adolescència. El fet que els adults emergents identifiquin la pròpia vida amb algunes de les vivències o problemes dels progenitors els permet entendre'ls millor i disminueix els conflictes.

Quant a la **feina**, l'etapa adulta emergent es caracteritza per ocupacions a curt termini, amb salaris baixos i sovint sense relació amb l'ocupació realment buscada o per a la qual s'estudia. Moltes vegades és el component de responsabilitat laboral i altres qüestions apreses entorn de les tasques exercides el que té pes per a la vida futura. Segons l'autor, en l'àrea de la feina es produeix d'una manera important la distintiva exploració, ja que permet aclarir les aspiracions vertaderes i prendre decisions professionals a llarg termini. Una vertadera decisió adulta en aquest terreny seria la basada en el coneixement de les pròpies habilitats i desigs, d'acord amb la identitat.

Com esmentem, les **relacions afectives** és un altre dels terrenys en què l'adultesa emergent adquireix un caràcter peculiar. Molta gent posterga el matrimoni o una relació duradora cap als trenta anys per a provar amb diverses relacions de grau de compromís i cohabitació semblant i diferent; a més d'una permissivitat per a les relacions sexuals molt més gran que en l'adolescència i d'un control baix d'un mateix. Arnett (2004; Arnett, Ramos i Jensen, 2001) explica que en la vintena la gent desenvolupa més qualitats per a relacionar-se d'una manera íntima amb alguna persona d'acord amb els propis interessos, valors i creences, i que la majoria busca formar família malgrat les experimentacions. Tot això en contextos en què es reforça la independència personal i s'ha relaxat la pressió normativa de l'edat per a casar-se, i a diferència del passat quan, almenys als Estats Units, la gent es casava poc temps després d'acabar l'adolescència i amb formats més rígids.

És justament l'**alt grau de llibertat** que hi ha en aquesta etapa un dels atributs que més es valoren per part dels joves en l'actualitat. No és que es rebutgi l'adultesa com a tal, sinó que es valora que el període emergent permeti provar opcions, créixer individualment i madurar en el **desenvolupament de valors** abans de prendre decisions per a les quals no hi ha marxa enrere. El que es produeix és una certa ambivalència davant de l'entrada en la vida adulta. El fet de les possibilitats obertes, diu el teòric, no significa que hi hagi manca de

compromisos; al contrari, aquesta moratòria seria necessària per a construir una visió del món prou completa com per a enfrontar la vida adulta en una realitat com l'actual, incloses les creences profundes o religioses.

En aquest terreny, l'adolescència seria insuficient per a respondre's les qüestions més transcendents, sobretot pel control patern i com d'"institucionalitzada" té la vida el menor; però l'adultesa emergent diversifica i individualitza més que mai les creences i pràctiques, i pren elements de cultures diferents, i fins i tot crea diverses subcultures estudiantils dins del medi universitari. Concretament, en el context nord-americà, els joves semblen decantar-se pels valors **que tendeixen a l'individualisme**, és a dir, aquells que prioritzen la independència i interessos personals sobre el compromís amb els altres o els mandats socials, de tall més **col·lectivista**. Com hem esmentat abans, Arnett defensa que això és l'adequat (*ibid.*) per a aquestes edats, ja que durant els anys següents l'enfocament gira cap a cert despreniment d'un mateix en unir-se a una parella, tenir descendència i adquirir responsabilitats socials o cap a altres a la feina; de manera que ambdós tipus de valors quedarien finalment integrats.

Estar exposat a la formació universitària tindria molta influència en la formació d'una identitat i cosmovisió individual, a part de ser un agent per al canvi social en qüestionar l'establert. L'educació terciària permet indagar en diversos camps de coneixement (els primers anys d'universitat als EUA són menys especialitzats que en la majoria dels països), però alhora va orientant d'una manera gradual i més seriosa les decisions posteriors. També la nova ordenació de graus i postgraus a l'Espai Europeu d'Educació Superior i el fet que cada vegada més persones estudiïn postgraus fa poc fiable la conclusió de l'educació secundària i/o del batxillerat com a marcadors d'entrada en la vida adulta.

Finalment, aquest període resulta ser l'edat de les possibilitats perquè, a més del que hem explicat abans, és quan hi ha més oportunitats de transformar el pla i la ruta de vida d'una manera radical; fins al punt que la transició a la vida adulta faci un salt complet respecte al que s'ha viscut abans.

Moltes de les situacions i característiques descrites per aquesta teoria es refereixen o són producte d'una realitat molt concreta d'Occident o particular dels Estats Units. En aquest país, per exemple, es valora altament la capacitat per a viure separat dels pares cap al final de l'adolescència, i la massificació de l'educació superior és notable.

Així, moltes de les idees desenvolupades en aquest model només serien vàlides per a gent en aquest context o situació de vida, gens majoritària a escala planetària.

Encara que hi ha nombrosos estudis que han constatat o contrastat la seva ocurrència en grups variats culturals, socials o internacionals (vegeu, per al cas espanyol, Fierro i Moreno, 2007; Torres i Zacarés, 2004), es pot reflexionar no sols sobre l'extensivitat que puguin assolir els atributs descrits a les majories dels Estats Units o qualsevol altre país, sinó també sobre els supòsits, que no són gens generalitzables, en els quals se sosté aquesta actitud:

Exemple

Arnett defensa, per exemple, que l'individualisme acusat que caracteritza l'adulthood emergent és "esperable" gràcies a les condicions de vida que el permeten; però sense considerar que no en tota cultura –en gairebé cap, més aviat– se subratlla tant com als Estats Units el valor de viure separat de la família original en arribar als divuit anys, prioritzar els propis desigs sobre les responsabilitats cap als altres en l'adolescència o donar importància a les consecucions materials com a fites importants per a ser un jove adult.

Joventut espanyola

En estudiar la realitat sociofamiliar i els valors de la joventut espanyola, Martín (2002, pp. 111-112) ofereix una argumentació completa de la manera com la permanència a la llar original afavoreix el desenvolupament de capacitats com la convivència i la solidaritat, les mateixes que es reforcen en aquest context.

El model d'Arnett sembla identificar-se més amb medis occidentals o occidentalitzats en què es reforça més l'autosuficiència que la solidaritat, a més de desenvolupats econòmicament o tecnològicament; o per a classes socials altes, amb possibilitats de sostenir durant molts anys una joventut per a formar-la en professions especialitzades. A cap altre país del món tenir educació terciària està tan generalitzat, de manera que descriu poc la realitat de la majoria de la població en la primera joventut.

Visions molt crítiques amb aquesta perspectiva (per exemple, Hendry i Kloep, 2007a i b) qüestionen que un model de minories sigui vàlid per a comprendre la transició; i sobretot que una teoria basada en edats o que postula una "etapa" simplement per a descriure vivències pugui explicar el desenvolupament, per què canviem al llarg d'aquests anys.

Així, l'estudi d'altres realitats socials i culturals (i amb una visió més de processos) pot donar un gir a les dades, paradigmes i descripcions teòriques que provenen d'altres orígens (Fierro i Moreno, 2007; Nsamenang, 1995), i assumides com a valuoses: l'autor esmenta que "el millor" que ofereix l'adulthood (2004, p. 36) és una feina satisfactòria i ben pagada, un matrimoni feliç i un parell de fills, i viure en una àrea que a un li agradi; es pot donar per fet això d'una manera tan lleugera quan estem parlant de valors que poden variar entre comunitats diverses?

A més, hi ha –encara que no hi aprofundirem en aquest escrit– qüestions de la metodologia utilitzada per Arnett que ens fan dubtar de l'objectivitat dels seus resultats i pensar que comporta biaixos confirmatoris. Això és potser per-

què d'alguna manera la recerca, en qualsevol terreny, sempre serà "[...] dirigida característicament per el deseo de demostrar la validez de la teoría en cuestión" (Gergen, 1996, p. 81).

2.4. Reflexió: la postergació de l'adultesa en contextos envellits

Com a últim epígraf d'aquest apartat sobre l'estudi de la joventut, resulta important anotar les condicions de desenvolupament de la joventut actual des d'una **perspectiva demogràfica**.

Erikson pensa que la moratòria psicosocial per a entrar en els rols adults pot ser deguda, en part, a un llarg període d'aprenentatge en els últims anys d'educació secundària i superior en les societats tecnificades. Així, hi hauria una **postergació** dels compromisos definitius de l'etapa jove adulta, en edats que s'és madur en l'aspecte físic, intel·lectual i psicosexual, però no en el social.

A escala poblacional, la generalització d'una situació de moratòria és en tot cas possible si hi ha certes condicions per a la inversió de recursos en les generacions joves. En primera instància, és important dir que la manera com es "negocien" aquests recursos està en funció del maneig de l'**índex** de dependència –això és, la raó del nombre de persones en edat de dependència econòmica (menors de quinze i majors de seixanta-quatre anys) entre les que són en edat productiva (15-64 anys).

Alhora, aquesta negociació depèn de com estigui establert en una societat el **contracte intergeneracional** per a la repartició dels recursos: es refereix a l'equilibri en la inversió que es fa entre ambdós extrems d'edat de població (*i. e.*, infants i ancians –Fussell, 2002), encara que amb independència dels límits d'edat establerts per a marcar-los.

D'altra banda, sabem que hi ha una correlació entre benestar econòmic alt i natalitat baixa; situació que, al seu torn, és, en part, causa de l'**envelliment de la població**. En un context d'aquestes característiques, la cohort d'adults de quaranta, cinquanta o seixanta anys que treballa resulta estar engrossida.

En resum, quan hi ha abundants recursos i pocs menors d'edat, hi ha condicions perquè s'inverteixin aquests en la cohort que prolonga la formació més enllà de la majoria d'edat legal; una necessitat, d'altra banda, de les societats postindustrials. Arribat el cas, molts "grans" poden continuar vivint en condicions i rols típicament de menors.

Retard

Sabem que a Espanya s'han produït canvis socials i demogràfics que han retardat l'ingrés al que es considera *vida adulta*.

Sens dubte, hi ha altres variables que possibiliten aquesta situació, com les polítiques públiques, el valor donat socialment a la formació de llarga durada, les resistències de la generació "de comandament" per a permetre el relleu social o la tolerància d'una cultura amb el comportament poc responsable de la gent jove (Rapoport i Lomsky-Feder, 1988).

Si aprofundim en l'aspecte demogràfic, d'una banda veiem que:

- **Les taxes de fecunditat** a l'Estat Espanyol han estat en nivells baixos durant molts anys: 1,34 fills per dona l'any 2012 (INE, 2013; 2,59 a escala planetària).
- Així, la **proporció de menors** d'edat és ja inferior a la de persones de la tercera edat (prop del 18% en cada cas; mundialment, hi ha una proporció d'un 33,6% de menors i d'un 7,3% de persones grans).
- **L'edat mitjana de la població** se situa el 2013 en l'alta xifra de 41,25 anys, és a dir, que la meitat de la població té més d'aquesta edat (INE, 2014).
- **L'esperança de vida** es va elevar el 2012 fins els 82,29 anys (global); 79,38 en homes i 85,13 en dones (INE, 2014).
- **L'edat mitjana al primer matrimoni** el 2012 eren els 31,68 anys per a les dones i els 33,82 per als homes; una variació de prop de vuit anys respecte al 1980 (INE, 2014). La majoria dels països industrialitzats presenten xifres i pujades similars per a aquestes qüestions.

D'una altra banda, a Espanya:

- S'ha universalitzat l'**educació obligatòria** fins als setze anys.
- El 55% de la població d'entre setze i vint-i-nou anys és **estudiant** (Aguinaga i cols., 2005); en molts casos, sense independència econòmica ni feina.
- La **taxa bruta de matriculació en educació superior** (vegeu el glossari) va augmentar durant el cicle 2002-03 fins al 62%; i
- l'increment de la **població amb estudis superiors** ha estat especialment rellevant: el 2002, ja el 24% dels majors d'edat tenien formació terciària (és a dir, postbatxiller), comparat amb només el 10% del 1991.
- L'any 2000, s'esperava que en ingressar a l'escola primària cada habitant romangués més de **setze anys en el sistema educatiu** (OCDE, 2004; UNESCO, 2005).

Cal afegir que en la nostra cultura hi ha un patró mediterrani de transició, abans descrit: molta gent no marxa de casa fins ben entrada l'adulthood sigui per dificultats econòmiques, per ser estudiant fins a molt gran, o ambdues. I, al seu torn, no se sol abandonar la llar original fins a aparellar-se o casar-se, amb independència que sigui a una edat més o menys avançada. Això últim està relacionat amb característiques idiosincràtiques que influeixen en els moments de sortida. Una part de l'explicació rau en el fet que hem desenvolupat un règim de benestar **basat en la família**, el qual implica una forta ingerència de la mateixa família i el llinatge en la protecció dels seus membres contra el risc econòmic i social (Blossfeld, Klijsing, Mills i Kurz, 2005). Tot en un context de benestar material i alt desenvolupament social, característic dels països europeus.

Les dades referides permeten comprendre una mica el context de condicions en les quals els joves espanyols transiten a la vida adulta. Malia (1981, p. 256) esmenta que la diversitat de maneres com es pot arribar a ser adult depenen del país i la cultura on un s'ha criat; "[...] de modo que la adultez es, hasta cierto punto, relativa a la nacionalidad".

El que és important d'aquesta anàlisi per als interessos d'aquest mòdul són les implicacions psicològiques evolutives en la vida dels joves.

Una de les situacions més serioses a què s'enfronten molts joves, com descriuen algunes fonts que ja hem esmentat (Arnett, 2004; Martín, 2002), és la dificultat per a establir-se en un lloc de treball de llarga durada, de temps complet, i concorde amb la formació. Implica un retard en l'assoliment de la independència i autosuficiència, de vegades fins a edats molt tardanes. Els adults de més edat que encara treballen, representen una barrera perquè els joves accedeixin a millors llocs de treball, la qual cosa propicia la postergació al que es considera edat adulta completa. Katchodourian assenyala sobre això que,

"[...] es ingenu suponer que podemos mantener 'congelados' a los adultos biológicos, hasta que la estructura social les permita integrarse al mundo adulto [...]. Una solución podría ser una respuesta más diferenciada por parte de la sociedad, respecto de qué aspectos de las funciones de la maduración conviene mantener bajo control y a cuáles se les puede permitir manifestarse dentro de límites moderados."

Katchadourian, H. A. (1981). Perspectivas médicas sobre la adultez. A E. H. Erikson. *La adultez* (p. 92). Mèxic, DF: Fondo de Cultura Económica.

Normalment, s'ha cregut que com que en un "estat de benestar" la transició a l'adulthood ocorre d'una manera gradual, aquesta és relaxada, amb moltes llibertats i plena d'oportunitats per al desenvolupament (per exemple, Arnett, 2004). Però això no és del tot cert, sobretot quan ocorre d'una manera més desconfigurada que institucionalitzada (Andreo, 2001; Fierro i Moreno, 2003;

Hendry i Kloep, 2007b; Scabini, 1995): paradoxalment, el que aquestes circumstàncies han generat és, en realitat, un estat d'**empobriment de la joventut**, i en molts casos, de més infelicitat i incertesa respecte a altres èpoques:

"cuando la sociedad adulta no puede garantizar a los jóvenes un trabajo o un estatus general adecuado a partir de la mayoría de edad legal, tiende a mantenerlos en una adolescencia prolongada, con los consiguientes efectos de inadaptación, angustia y agresividad".

González, E. i Fernández, M. P. (2000). Los jóvenes en la sociedad actual (de diecisiete años en adelante). A E. González (Coord.), *Psicología del ciclo vital* (p. 357). Madrid: CCS.

Respecte de l'adolescència estesa, és important entendre que amb els canvis demogràfics es modifiquen també les **representacions sobre les etapes**; i això és així perquè *la percepció social de l'edat* està en funció de grau d'envelliment de la societat. Neugarten esmenta que les mitjanes socials i psicològiques d'edat estan canviant en la nostra societat moderna, i el que significa "actuar d'acord amb l'edat d'un" s'està convertint en una cosa cada vegada menys clara (a Berenguer i Finkel, 1990, p. 1). Adverteix que aquests canvis s'haurien de veure en l'ampli context social i històric en el qual estan ocorrent.

A més, és cert que veiem, sobretot a Occident, una tendència generalitzada a una certa **relaxació de les normes d'edat** i de fer diferenciació per etapes: Neugarten (*ibid.*, p. 4; Lefrançois, 2001) explica també que aquestes continuen funcionant, encara que d'una manera menys obligatòria i més inconsistent que abans. Això podria estar en relació amb la desnormativització de les transicions que solen o solien signar l'entrada en l'adulthood, com abans hem esmentat. Com que el temps per casar-se, ser pare o mare, conclouen els estudis, tenir una feina estable o independència econòmica resulta molt desdibuixat o retardat, és factible que altres índexs marquin l'estat adult. En estudis recents, hem trobat que en particular els espanyols donen tanta importància als marcadors individualistes de transició com als normatius o altres de tall més psicològic (Fierro i Moreno, 2003, 2007; Torres i Zacarés, 2004).

Per tot el que s'ha dit anteriorment, l'elaboració de plans i mesures per a fomentar l'autonomia dels joves de la manera més estructurada possible és una de les qüestions centrals en les polítiques públiques presents. En contraposició, ho és també qüestionar si el foment d'una adolescència tan estesa és el millor.

En efecte, en un estat de latència social es poden generar diversos estats de malestar; tal com sosté Coles (1981) respecte a condicions de subocupació:

"Para los jóvenes que no pueden encontrar un empleo, a menudo la vida se vuelve «asquerosa», como repetía constantemente uno de ellos [...] Acaso esté sufriendo [éste] un proceso de «regresión», como sucede con los viejos cuando se enfrentan con largas horas sin ninguna tarea con que llenarlas [...] Es posible que [él], junto con muchos otros individuos que poseen un trabajo que otros podrían considerar «poco atractivos» o «no satisfactorios», «inferiores» o «de índole mecánica», tengan realmente otro punto de vista acerca de la cuestión, es decir, no la idea de que han sido «engañados» o «embaucados», sino [...] conscientes del mundo en el cual viven millones de hombres y mujeres que trabajan, que a menudo tienen deseos bastante fuertes de que algún día todo cambie [...], pero que también están deseosos «de vivir una existencia común»; de «ser adultos», de «tener un empleo y cuidar una familia»."

Coles, R. (1981). El trabajo y la dignidad. En E. H. Erikson, *La adultez* (p. 334). Mèxic, DF: Fondo de Cultura Económica.

En conclusió, hi ha recerques i enfocaments per a confirmar totes les perspectives: per als uns, assolir els divuit anys és el senyal clar que es comença a ser adult per molt dependent econòmicament que se sigui; per als altres, l'establiment en la vida adulta, complet i en tot el seu sentit, ocorre fins a mitjan la vida, amb moltes actituds intermèdies. El punt és en la definició d'edat adulta que vulguem utilitzar i, d'altra banda, en l'ús que es vulgui fer d'aquesta consideració. Sigui com sigui, encara que hi ha una tendència palpable que els joves de vint anys "continuin vivint com menors" de bon tros, no hem d'oblidar que és una situació sobretot de contextos envellits i de minories.

Activitat 2

Feu una avaluació de la teoria d'Arnett, d'acord amb les citacions i les dades demogràfiques exposades, considerant les altres teories, i les experiències pròpies de vida i context i argumenteu una proposta pròpia.

3. Desenvolupament físic en la joventut

Des del punt de vista purament biològic, l'adulthood s'assoleix quan s'han completat els canvis físics de la pubertat i es completa el creixement en talla; això últim ocorre entre els divuit i els vint-i-un anys i és anterior en les dones que en els homes. La maduresa sexual s'adquireix poc temps després d'assolida la capacitat de procrear; és a dir, en l'adolescència. Abans del climateri i la menopausa en la dona, no hi ha cap altre esdeveniment en el desenvolupament físic que marqui un punt d'inflexió en el desenvolupament d'una manera integral. Fins i tot la reproducció assistida en mares grans o l'adopció de parelles longeves, cada vegada més facilitades, assenyalen com hem construït "túnels" davant les barreres que la naturalesa ha imposat als límits per a procrear.

Així, veiem que els rellotges biològics influeixen en els rellotges socials, tot i que no els determinen; de fet, en sentit estricte la funció biològica més tardana en l'ontogènia és la de reproduir-se.

D'acord amb Strehler (citat a Thorbecke, 1975), l'espècie humana és l'única que manifesta una evolució acusada de les capacitats cerebrals i conductuals més enllà del temps necessari, atesa la longitud del nostre cicle vital.

És relativament poca la informació de què disposem per a parlar de canvis significatius en els sistemes orgànics una vegada s'assoleix l'adulthood biològica, encara que sí que sabem coses sobre algunes dimensions o capacitats físiques en determinats moments dels períodes adults. Els fenòmens de què més sol parlar la bibliografia de la disciplina versen sobre malalties, disrupcions en la funció reproductiva (menopausa, disfuncions sexuals) o envelliment, però poc sobre com es transforma el cos humà després dels canvis de la pubertat, d'una manera sistematitzada. Katchadourian (1981) esmenta que el coneixement mèdic sobre les diferències o variacions en els esdeveniments biològics permet orientar les decisions en els programes que socialment s'utilitzen per a subdividir la llarga etapa adulta, quan aquests són ambigus o rígids. Tanmateix, l'atenció mèdica no s'ha plantejat més específicament per a altres etapes que en el cas de la pediatria i la geriatria.

Alguns manuals de psicologia evolutiva esmenten edats específiques que permeten marcar canvis en els trets físics, però sempre en un àmbit més conductual; Papalia *et al.* (2005), per exemple, citen que als Estats Units les causes principals de mortalitat són les relacionades amb malalties a partir dels trenta-cinc anys, edat abans de la qual són les relacionades directament amb con-

ductes de risc. Coincideix, a més, amb ser l'edat en la qual augmenta d'una manera significativa l'embaràs amb perill d'anormalitats genètiques; més en el cas de mares primíparas.

3.1. Capacitat i condició física

Encara que hi ha un consens establert en el qual l'etapa de la joventut adulta és el període de més salut i vitalitat en general, en els manuals trobem divergències sobre el període de **rendiment físic màxim**: Craig (2001) i Santrock (2006) esmenten que és entre els vint i els trenta anys, mentre que Lefrançois (2001) diu que es troba en algun punt entre mitjan la vintena i la trentena; Rice (1997) el situa a mitjan la vintena, i Papalia *et al.* (2005), per la seva banda, indiquen que a partir dels vint-i-cinc anys la capacitat física general comença a disminuir.

Exemple

En qualsevol cas, el grup d'adults joves es considera el més sa; almenys als EUA, país del qual es disposa de més mesuraments. Més del 94% de la població nord-americana d'entre els vint-i-cinc i els quaranta-quatre anys considera que la seva salut és excel·lent, molt bona o bona (NCHS, 2002b és citat a Papalia *et al.*, 2005; Lefrançois, 2001); i una mica més del 40% dels majors de divuit anys afirma que practica exercici o esports d'una manera regular (US Bureau of the Census, 1996, a Lefrançois, *op. cit.*).

Si bé hi ha nivells relativament elevats de força en aquesta etapa, sigui quin sigui el nivell d'activitat física; i és quan hi ha més velocitat, força, coordinació i resistència. A més, hi ha poca correlació entre l'exercici físic i la força física, sobretot entre els homes (Glenmark *et al.*, 1994, a Lefrançois, *op. cit.*).

Ateses les divergències en els criteris de mesura o en els resultats obtinguts en la vasta quantitat de recerques, en aquest apartat fem referències constants a les edats en les quals s'observen canvis per a diverses facultats o capacitats.

La **condició física** és un factor important que ocasiona que les habilitats calvalquin considerablement al llarg d'una àmplia gamma d'edats, com en el cas de la resistència i la fatiga. Prop dels vint-i-cinc anys es comença a reduir la capacitat respiratòria màxima, si bé el potencial per a l'increment en la força roman constant fins als trenta anys. Cap als trenta-cinc comença a disminuir la taxa màxima de treball que es pot fer sense fatiga; i a temperatures elevades, des dels trenta anys (Rice, 1997). Segons Lefrançois (2001), a partir dels quaranta, la força física pateix una minva considerable (més en l'esquena i en les cames), igual que les funcions generals dels sistemes biològics.

Durant aquesta etapa, sembla que no hi ha canvis radicals relacionats amb l'edat en el funcionament dels **sentits**, i operen al final del període més o menys tan bé com al principi. Tanmateix, els investigadors esmenten que cap als vint anys comença una reducció lenta de l'agudesesa visual (que s'accelera

després dels quaranta) i de la capacitat de la pupil·la per a obrir-se i tancar-se; de fet, la disminució de l'ajust visual comença des de la infantesa intermèdia (*ibid.*; Craig, 2001; Papalia *et al.*, 2005).

També la pèrdua gradual per a percebre **sons aguts** comença en la infantesa, i la pèrdua general auditiva, segons esmenta Papalia (*op. cit.*), inicia cap als vint-i-cinc anys; Rice, al contrari, assenyala que en aquestes edats és quan aquesta capacitat assoleix el seu màxim valor, però Lefrançois esmenta que als trenta, de mitjana, inicia una declinació de l'eficiència tant auditiva com visual, i que és més freqüent entre els homes. La sensibilitat olfactiva, gustativa i al dolor no comencen a disminuir fins ben entrats els quaranta anys.

Craig (2001) ubica entre els vint-i-cinc i els trenta anys els màxims nivells de **coordinació psicomotora**, en les habilitats motrius i la força, en el funcionament dels òrgans, i del temps de reacció. Bromley (1974; a Rice, 1997), en contrapartida, esmenta que aquest disminueix des de la infantesa cap a la vintena, i es manté constant en la vintena i s'incrementa després lentament (17% entre els vint i els quaranta anys).

Igualment, entre els vint-i-cinc i els trenta anys situen Papalia *et al.* (2005) l'abast del màxim **desenvolupament muscular**, si bé des dels dotze anys es pot perdre flexibilitat en les articulacions quan no s'exerciten (Lefrançois, 2001; Rice, 1997). Cap als vint anys s'assoleix la màxima força a les mans, entre els vint-i-tres i els vint-i-set la dels músculs estriats (voluntaris) i entre els vint i els trenta la de les cames, encara que el desenvolupament de les extremitats depèn de l'exercici o esport practicat (Craig, 2001). Als trenta-cinc anys comença a decaure l'agilitat manual i la destresa dels dits.

La disminució de les habilitats i capacitats físiques és més notòria en situacions d'emergència i en altres moments en què s'imposen al cos exigències extremes (Troll, 1985, a *ibid.*); en el cas de **discapacitat**, sembla ser que adaptar-se en els últims anys adolescents i els primers de la joventut resulta especialment difícil (Wright, 1983, a *ibid.*). Lefrançois (2001) descriu la joventut més com una etapa d'estabilitat que de decrement en el terreny físic, ja que nombrosos canvis i disminucions en les capacitats es poden evitar i, a més, són graduals. La minva de la força i la resistència amb prou feines és notable a partir de la cinquantena; tot i així, molta gent manté nivells elevats de funcionament fins a la tercera edat (i cada vegada més), cosa possible amb un entrenament o condicionament constant i adequat. No totes les capacitats són en el seu clímax en la vintena; el màxim sentit de l'equilibri, per exemple, es troba al llarg de la quarantena (Rice, 1997).

L'edat funcional sembla ser més important que l'edat cronològica per a parlar de condició física o envelliment. Avaluem la capacitat per a exercir determinades tasques amb independència dels anys que s'ha viscut.

Nombrosos factors com el clima, la dieta, els hàbits de salut i l'exercici, a més de les predisposicions genètiques i les avaluacions subjectives sobre el mateix estat de salut, determinen més que l'edat cronològica la condició i el ritme d'envelliment i hi influeixen (*ibid.*).

3.2. Mort i conductes de risc

El grup d'edat jove adult és el que presenta un **índex de mortalitat** inferior, encara que en aquest període tenen el seu origen moltes de les malalties que generen problemes en edats posteriors. El risc de ser obès, per posar un exemple important, és màxim entre els vint-i-cinc i els trenta-quatre anys; i les diètes cròniques són un dels problemes de nutrició més comuns entre les dones entorn d'aquestes edats (Lefrançois, 2001).

Les conductes relacionades amb la salut dels adults joves són molt semblants a les dels adolescents; no són gaire diferents els seus hàbits d'exercici, la seva atenció a la nutrició i la seva participació en conductes de risc (*ibid.*).

En els primers anys de la joventut –més entre els divuit i els vint-i-cinc anys– els nivells de morbiditat i mortalitat més elevats són els relacionats amb les **conductes de risc i addictives**; això són, accidents, consum de drogues, alcoholisme, estrès i malalties sexuals per falta de protecció. Segons diversos autors, aquestes conductes s'instauren com a primera causa de mort des de la preadolescència, i cada vegada a edats més baixes (Coleman, Hendry i Kloep, 2008; Craig, 2001; Papalia *et al.*, 2005; Santrock, 2006). En els últims anys de l'adolescència (des dels setze anys segons alguns investigadors) augmenta d'una manera considerable el consum de totes les drogues, i assoleix un pic en els primers anys de la vintena (Arnett, 2000; Lerner i Galambos, 1998; Rice, 1997). L'alcohol i la nicotina són les substàncies que més es consumeixen en la joventut, encara que després dels vint-i-cinc anys totes les altres manifesten una reducció acusada. També a mitjan la vintena comencen a disminuir les altres conductes de risc. Malgrat ser per molt l'etapa de consum més gran, tots els tipus de drogues són potencialment més perillosos per als més grans (ancians) que per als joves (Lefrançois, 2001).

La incursió en comportaments d'alt risc i les addiccions són així mateix més freqüents en societats occidentals, que permeten experimentar àmpliament amb ells. Martín (2002) reflexiona sobre la joventut espanyola que,

"el contraste que se busca con la cotidianidad, orienta a buscar lo nuevo y lo imprevisto. En contraposición con los objetivos a largo plazo que tanto trabajo cuesta conseguir, se prefiere lo que es fácilmente alcanzable [...] pueden manifestarse actitudes proclives a experimentar la ausencia de seguridad. Razón por la que existen quienes estén dispuestos a correr riesgos; desde la intoxicación a la muerte [...] [mención de] «comportamientos de riesgo» [que] podría ser más estimulante que disuasorio."

Martín, M. (2002). La prolongación de la etapa juvenil y sus efectos en la socialización. *Estudios de Juventud*, 56 (2), 115-116.

Els accidents són entre els vint-i-cinc i trenta-quatre anys la principal causa de mortalitat, i a partir dels trenta-cinc comencen a ser-ho novament les relacionades amb malalties físiques més que amb conductes evitables; en particular, les malalties cardiovasculars i el càncer són la causa majoritària entre els trenta-cinc i els quaranta-quatre (Papalia *et al.*, 2005). Lefrançois (2001) coincideix respecte a les malalties cardíques, però esmenta que el càncer és predominant a partir dels quaranta-cinc anys en els homes. Craig esmenta, per la seva banda (2001), que la sida és ja la principal causa de mort entre els homes de vint-i-cinc a quaranta-quatre anys.

Moltes de les dades referides als canvis evolutius en els patrons de mortalitat i malalties es refereixen només als homes, ja que històricament s'han investigat més. En els últims anys s'ha descobert que les dones tenen patrons diferents a més que presenten taxes de mortaldat inferiors, si bé usen més els serveis de salut i emmalalteixen amb més freqüència. Segons esmenta Papalia (*op. cit.*), els estereotips de gènere afavoreixen que la dona accepti més la debilitat associada a la malaltia, a part que l'embaràs i la menstruació fan que sigui més conscient del cos i el seu funcionament.

A més de trobar diferències de gènere en els patrons evolutius esmentats al llarg de la vida adulta, hi ha també implicats altres **factors culturals** en l'aparició de malalties i morts. Influències indirectes sobre la salut o el comportament relacionat amb aquesta són, a part del gènere, la condició socioeconòmica, l'educació i la situació conjugal. Amb un grau d'escolaritat més baix, per exemple, hi ha més probabilitats de desenvolupar determinades malalties cròniques. El nivell educatiu és només un dels factors que, correlacionats en conjunt, contribueixen al manteniment de la salut; però no és que l'educació formal sigui la "causa" de bona o mala salut (*ibid.*). En termes generals, qualsevol malaltia o deficiència física tendeix a afectar les expectatives relacionades tant amb l'edat biològica com amb la social.

Vegeu també

El tema de les addiccions s'ha analitzat més a fons en el mòdul "El desenvolupament durant l'adolescència" d'aquesta assignatura.

3.3. Envel·liment i salut

Paradoxalment, al mateix temps que s'assoleix el màxim rendiment està tenint lloc l'envel·liment, un procés que inicia molt abans de la tercera edat. S'ha trobat que fins als cinquanta anys és més ràpid entre els homes que entre les dones (Rice, 1997).

El **deteriorament i la declinació** és poc significatiu en les funcions motrius generals durant la joventut i comença a poc a poc a partir dels trenta anys (*ibid.*). Molts investigadors coincideixen que l'exercici és la "font de la joventut" més gran descoberta fins al moment (per exemple, Doan i Sherman, 1987; a *ibid.*). Així que envellim hi ha una resistència inferior a l'exercici, ja que disminueix bastant la capacitat vital (el volum inhalat en cada respiració). Amb l'edat, també la reserva cel·lular i de teixit es va esgotant d'una manera gradual, de manera que es debilita el procés de regeneració.

Altres pèrdues es van instaurant a partir de la joventut, com, per exemple, la filtració renal, una mica d'alçada, la capacitat per a regular la calor corporal o la taxa de son nocturn (Rice, *op. cit.*). Tanmateix, una alimentació i una instrucció de més alta qualitat durant la vida adulta semblen compensar molt bé l'edat avançada. Rice diu que en l'actualitat la gent es veu molt més jove que fa només una generació, gràcies a l'atenció que es posa a factors com la bona nutrició, la cura de la salut, la necessitat de practicar exercici i de mantenir bona condició; "[...] aunque al final todos los seres humanos envejecen físicamente, algunas personas parecen 20 ó 30 años más jóvenes de lo que en realidad son" (*ibid.*, p. 492).

Wei-ming (1981) esmenta que aquest procés ocorre des de l'inici del cicle vital, i que d'altra banda el valor adscrit al mateix és molt variable entre cultures.

Des d'aquest punt de vista, és important reflexionar que el valor implícit que de vegades donem a la joventut, més que ser una mica objectiu, és una cosa que se subratlla al món occidental. Si bé és cert que així que s'envelleix el funcionament i la salut disminueixen, també ho és que emfatitzar la salut juvenil com un valor excepcional depèn del significat que s'hi dona (Erikson, 1981; Nsamenang, 1995).

Així, tenim que en altres cultures s'"idolatre" més altres etapes, per exemple, al Japó, on –encara que cada vegada menys– la vellesa es valora com a "punt d'arribada", com la culminació de tot cicle de vida, davant del qual les etapes anteriors conformen certa forma d'immaduresa (Rohlen, 1981). Neugarten (1990) diu que és generalitzada, si bé paradoxal, la visió que es té a

Subjectivitat de l'envel·liment

L'envel·liment és parcialment subjectiu ja que depèn de com de vella es percebi una persona (Goldsmith i Heiens, 1992).

l'Occident contemporani, que la manera òptima d'envellir és no envellir; i Arnett (2004), per la seva part, suggereix que molts joves associen l'adulthood d'alguna manera amb l'estancament en el creixement personal.

És clar que aquests no es poden assumir com a actituds universals cap a l'edat o les etapes.

3.4. Sexualitat

El període entre els vint i els quaranta anys és en el que l'**activitat** sexual ocorre amb més freqüència, independentment de l'orientació sexual i l'estat marital. Els nivells més alts de fertilitat per a ambdós sexes són en el període adolescent i els primers anys de la joventut (Craig, 2001; Lefrançois, 2001). Els canvis en els índexs de fertilitat –a la baixa al llarg d'aquesta etapa– no són bàsicament un procés d'envelliment o una conseqüència de l'edat, sinó de la probabilitat més gran d'ocurrència de les malalties i infeccions.

Diverses recerques (per exemple, Michael et al., 1994, a Craig, *op. cit.*) indiquen que la majoria de les persones no té tanta activitat com es creu, i que la practica principalment amb el cònjuge o la parella amb qui viu. Així mateix, la freqüència disminueix amb rapidesa en els primers anys del matrimoni, fins a establir els patrons individuals propis (*ibid*; Rice, 1997; *op. cit.*). També se sap que hi ha hagut un augment significatiu de la falta de desig sexual en molts adults joves en les últimes dècades, en bona mesura generada per una ansietat sexual més gran associada amb la por de la sida (Katz, Frazer i Wilson, 1993, a Rice, *op. cit.*).

En la dècada de 1990, el patró dominant de la **intimitat sexual** semblava ser una comunicació i satisfacció mútua més gran respecte d'antany. No sempre hi ha una relació estreta entre tenir un orgasme i una vida sexual satisfactòria (Michael *et al.*, 1994; a Craig, 2001). En la joventut les dones desenvolupen una capacitat més gran d'arribar a l'orgasme durant el coit; els homes, per la seva banda, cap al final d'aquesta etapa van perdent capacitat d'excitar-se amb facilitat i assoleixen l'orgasme més lentament.

Activitat 3

Feu una discussió amb relació al maneig de la prevenció i tractament de les conductes de risc, o bé dels canvis en la sexualitat associats a l'experiència, l'estabilitat de parella, els canvis de vida, etc., durant la joventut adulta.

4. Desenvolupament cognitiu en la joventut

Les peculiaritats del cervell adult continuen sent un misteri per a la ciència, encara que està ben identificat que les connexions neuronals succeeixen al llarg de tota la vida (Katchadourian, 1981). Sowell *et al.* (2001) esmenten que alguns canvis cognoscitius i conductuals en els primers anys adults es podrien explicar amb els patrons de creixement a l'escorça cerebral que es produeixen al final de l'adolescència, particularment en la substància grisa. D'altra banda, a mesura que aquesta declina amb l'envelliment, el cervell va disminuint de mida, la qual cosa no està correlacionada amb la mort de cèl·lules cerebrals (Chollar, 1988a; Lin *et al.*, 1992; a Rice, 1997). També a mesura que s'envelleix s'alenteixen la transmissió dels impulsos nerviosos i el processament de la informació. Les pèrdues en la rapidesa i la coordinació psicomotora es manifesten, per exemple, en les tasques d'acompliment de diverses proves de mesurament de la intel·ligència (Erber *et al.*, 1981; Salthouse, 1992a; a *ibid.*).

Vegeu també

Podeu consultar els canvis intel·lectuals en el mòdul "El desenvolupament a l'edat adulta".

4.1. Etapes postformals del desenvolupament cognitiu

És difícil generalitzar els efectes que les experiències tenen en el coneixement durant la vida adulta atesa la seva diversitat, però sí que sabem que el desenvolupament intel·lectual segueix el seu curs molt més enllà del pensament formal, que es consolida en general entre els setze i els vint anys. Diversos autors esmenten que explicar el raonament adult amb la lògica piagetiana resulta insuficient; Piaget el primer (1972).

Per principi de comptes, hem d'assumir que no són clares les etapes de desenvolupament cognitiu plantejades per a després de l'adolescència; fins i tot els teòrics debaten sobre si el mateix concepte d'*etapa* s'aplica en l'adulthood. Així, se solen estudiar **aspectes específics** de l'evolució del funcionament intel·lectual de l'adult (Craig, 2001).

Riegel (1984, a Lefrançois, 2001; Craig, 2001; Rice, 1997) proposa una cinquena etapa del desenvolupament intel·lectual i que correspon al **pensament dialèctic**. Aquest es manifesta en el reconeixement, comprensió, acceptació i solució dinàmica de les ambigüitats, incerteses o conflictes, tant en els actes com en les idees. De vegades, el raonament dialèctic permet l'evolució de nous punts de vista, en integrar les creences i experiències amb les inconsistències i contradiccions descobertes, la qual cosa implica també l'actualització constant i el compromís amb el conegut. El **mateix canvi** resulta ser la veritat universal i premissa unificadora d'aquest tipus de pensament (també Basseches, 1984).

Malgrat que hi ha treballs que han posat de manifest que el pensament dialèctic augmenta durant l'adulthood (per exemple, Kramer i Woodruff, 1986), alguns teòrics qüestionen que el pensament postformal sigui de caràcter universal i que evolucioni a partir d'estructures formals de cognició. Així, interpreten el pensament postformal com una **forma de pensament** l'emergència del qual està vinculada al tipus d'experiències i a l'educació, tal com es comenta al mòdul sobre l'Adolescència. En aquest sentit, assumeixen que mentre que alguns joves i adults el podrien utilitzar amb freqüència, lligats a àrees específiques o a camps d'especialització, d'altres podrien no emprar-lo mai (Kramer, 1983; Papalia *et al.*, 2005; Rice, 1997). És a dir que, depenent del camp, una persona de mitjana edat no necessàriament manifesta un pensament més madur que una de vint anys.

D'acord amb aquestes formulacions, s'ha tractat d'analitzar si hi ha altres formes de pensament logicoformal, més enllà del **pensament logicoformal de segon ordre**, assoliment intel·lectual més gran segons la perspectiva piagetiana. Des d'aquesta perspectiva, la qüestió central rau a analitzar si durant l'adulthood hi ha una evolució cap a un **pensament logicoformal de tercer ordre**. Corral (cf. 1997; 2002) ha efectuat diversos treballs en els quals ha comparat la resolució per part d'adolescents i adults de tasques formals que impliquen l'aplicació d'esquemes de segon ordre o de tercer. Els resultats obtinguts mostren una tendència lleugera cap a la interacció entre el tipus de tasca i l'edat dels subjectes: sembla que els adolescents tendeixen a superar els adults en la resolució de tasques formals de segon ordre, mentre que els adults resolen millor les tasques de tercer ordre.

Resultats similars s'han obtingut en investigar el **raonament analògic**, cosa que implica l'aparellament de correspondències d'una estructura relacional des d'un domini de coneixement conegut a un domini nou (Vosnadiu, 1989; en González-Labra, 2001). Els treballs efectuats per Corral (*ibid.*) posen de manifest una seqüència evolutiva en l'aparició de pensament analògic de segon i tercer ordre. Així, mentre que és possible el primer sense el segon, la situació inversa no ho és. Mentre els adolescents elaboren sense dificultat analogies de segon ordre (A:B :: C:D), sí presenten problemes a l'hora de construir analogies de tercer ordre, és a dir, **analogies d'analogies** (A:B :: C:D) :: (E:F :: G:H). No obstant això, i malgrat que els resultats són encoratjadors, els investigadors assenyalen la necessitat de ser cautelosos en les conclusions.

Des d'aquesta perspectiva, es planteja la necessitat d'efectuar noves investigacions que contrastin si el pensament formal de tercer ordre és una característica més definitòria del pensament adult, especialment en la joventut, que de l'adolescent.

Una altra autora que defensa que el raonament segueix una evolució característica al llarg de la vida adulta és **Labouvie-Vief** (1985). Esmenta que aquest "es distingeix per l'especialització, la pragmàtica concreta i les pressions cap a l'estabilitat del sistema social" (Labouvie-Vief, 1980, p. 141; a Lefrançois, 2001, p. 401), i que desenvolupa una espècie de *saviesa dialèctica* en enfrontar-se a exigències pràctiques i/o restriccions ètiques. Un adult madur, des del punt de vista cognitiu, seria aquell que fos capaç de:

- **Combinar l'objectiu amb el subjectiu**, basant l'activitat mental tant en la lògica operacional formal com en la subjectivitat, l'autoregulació i la intuïció.
- **Desenvolupar el compromís i la responsabilitat**, en tenir contacte amb diferents punts de vista, problemes reals quotidians i problemes socials complexos.

Així, es completaria el procés per a tenir vertadera **autonomia**, característica de l'adult; aprenent a viure amb les contradiccions i ambigüitats de l'experiència, i prenent decisions d'una manera independent (1987; a Craig, 2001).

Sternberg (1985 b, 1987; a Papalia *et al.*, 2005), per la seva banda, proposa que a partir de la joventut podem distingir diverses **classes de pensament** segons la combinació de diversos elements:

- El **componencial** és l'aspecte central; fa referència a l'eficiència amb què s'analitza i processa la informació.
- L'**experiencial** representa la perspiciàcia de la intel·ligència, el "donar-se compte" creatiu o com s'aproximen les persones a les tasques.
- El **contextual**, que és l'aspecte pràctic, del món real; com es relaciona el subjecte amb l'entorn, i en presència del coneixement tàcit –això és, del sentit comú; i que inclou l'autodirecció, l'administració de tasques i d'altres persones (*ibid.*).

Tots aquests elements es troben en major o menor mesura en l'acció de cada persona durant la vida adulta; tanmateix, alguns estudis han revelat que al llarg de la joventut i cap a l'adulthood disminueix l'habilitat per a resoldre problemes acadèmics, però que augmenta, juntament amb la creativitat, l'habilitat per a resoldre els pràctics (Sternberg *et al.*, 1995; a Papalia i cols., *op. cit.*). També segons **Arlin** (1975; Rice, 1997), durant aquest període els joves i adults passen a una cinquena etapa evolutiva en la mesura que aprenen i desenvolupen habilitats per a identificar problemes mal definits o encara no delimitats, definir quins han de ser resolts i plantejar preguntes per a buscar solucions. Quant a la **creativitat**, se sap que la gent fa contribucions importants en totes les edats (Rice, *op. cit.*).

Paral·lelament, Brodzinsky assenyala l'estil cognoscitiu, i distingeix com a reeixits en la resolució de tasques piagetianes, aquells que són reflexius i independents del camp. Assenyala que en l'adolescència i la joventut ens aproximem als problemes amb un nivell d'abstracció superior que en etapes posteriors (1985, a *ibid.*).

Un seguiment més micromètric de l'evolució del pensament adolescent a l'adult, en el context universitari, el va fer Perry (1970; Arnett i Taber, 1994; Craig, 2001). En investigar els canvis que manifestaven diversos estudiants al llarg d'aquesta etapa, va concloure que passaven de les consideracions polaritzades (dualistes, totals o autoritàries), al relativisme i la incertesa integradors, fins i tot en les pròpies accions, ja que hi havia una tendència a assumir un compromís amb alguns punts de vista i valors elegits com a part d'una ideologia pròpia. Perry també aporta així un nou enfocament sobre el desenvolupament moral (sobre això s'aprofundeix en un apartat posterior).

4.2. L'evolució intel·lectual i el context

D'una manera general, en diverses avaluacions s'observa que el **deteriorament intel·lectual** sol ser inferior en mesurar-se d'una manera longitudinal i no transversal; també que ocorre en tots els casos, i que quan succeeix generalment té lloc després dels cinquanta anys.

Tanmateix, aquestes generalitats es matisen segons les condicions del context de desenvolupament en el qual els individus apliquen les capacitats.

Així, les persones de fins als seixanta anys, o més, mostren moltes habilitats del pensament intactes o fins i tot amb millors resultats que algunes joves. És el cas de les relacionades amb la **intel·ligència cristallitzada** (Corral, 2002; Horn i Cattell, 1967; Rice, 1997), és a dir, les habilitats cognitives relatives als aprenentatges culturals. Aquests autors esmenten que l'aprenentatge per experiència i l'aculturació poden continuar durant molts anys, la qual cosa implica, al seu torn, que la intel·ligència, definida com a coneixement, pot créixer fins a l'adulesa tardana. Els resultats globals en les proves d'intel·ligència, per exemple, mostren un increment fins a mitjan la quarantena, i les puntuacions verbals en la prova de Weschler (WAIS) tendeixen a mantenir-se en augmentar l'edat (*ibid.*; Craig, 2001).

D'altra banda, en el cas dels mesuraments de la **intel·ligència fluida** –la capacitat per a aprendre coses noves, inclosos la memorització, les relacions espacials i el raonament inductiu–, l'acompliment en habilitats relacionades assoleix el nivell màxim en la primera meitat de la vintena (*i. e.*, rapidesa, memòria mecànica, manipulació de matrius i altres patrons). A partir d'aquest moment, tendeixen a disminuir d'una manera sostinguda en períodes següents;

per exemple, cap als quaranta anys comença una disminució important de la velocitat i precisió per al càlcul numèric. Certes investigacions troben que fins i tot el declivi de la intel·ligència fluida pot iniciar tan aviat com des dels catorze anys (Horn i Catell, 1967; a Rice, *op. cit.*). També les diferències generacionals o de cohort són part de les causes del deteriorament aparent, i no solament el desgast ontogenètic (Schaie, 1978, a Rice, *op. cit.*; Craig, 2001; Schaie i Willis, 1986). Així mateix, la freqüència i intensitat de les crisis de la vida, i el seu estrès derivat, es relacionen amb el deteriorament mental general.

En resum, algunes funcions intel·lectives s'incrementen amb l'edat, d'altres assolixen el punt màxim en una fase primerenca i es mantenen en la vellesa, i d'altres comencen a declinar a l'inici de la vida adulta. Tot això és matisat per l'ús de les capacitats.

Segons Craig (2001), no sabem si la tendència al clímax de les habilitats (abans citades) que s'assoleix al final de l'adolescència i entre els vint i els vint-i-cinc anys té un origen biològic o es deu al fet que joves estudiants a temps complet les **practiquen, perfeccionen i utilitzen** diàriament. Les habilitats de raonament que es desenvolupen també dependrien de l'àrea d'estudis; si bé les persones en la trentena, quarantena i cinquantena mostren un acompliment millor en la *manera de raonar* (*ibid*; Papalia *et al.*, 2005). En general, les habilitats que s'exerciten es conserven millor, i al llarg de l'adulthood continuen el seu desenvolupament habilitats com el seny i el raonament. Tanmateix, no sabem amb tanta exactitud quines altres canvien, quan i com.

Denney i Palmer (1981; a Papalia i cols., *op. cit.*) van trobar que en augmentar l'edat disminuïa la capacitat dels individus per a resoldre problemes abstractes, però millorava la de resoldre **problemes pràctics** a què es podrien enfrontar en la realitat –de manera que aquesta capacitat s'incrementa fins al final dels quaranta i mostra que els joves adults tenen menys eficiència per a resoldre'ls que els vells. Justament és, segons Arnett (2004), la capacitat creixent per a **pensar amb més realisme**, d'acord amb les exigències que la realitat imposa, el que distingeix la maduresa en el pensament després de l'adolescència. D'altra banda, la majoria de la gent d'edat adulta és capaç de manejar d'una manera molt efectiva la **memòria a llarg termini** per a records semàntics i sobre procediments; encara que el maneig de la informació episòdica, àrea que observa els canvis més grans amb l'edat, resulta menys adequat amb els anys. Entre els trenta-cinc i els quaranta es fan més notoris els procediments de control poc eficaços per a la **recuperació de dades** (el fenomen de "ho tinc a la punta de la llengua" –Corral, 2002). Al seu torn, amb l'envelliment es desenvolupa el coneixement pragmàtic que anomenem *saviesa*.

Per a Schaie, el quid de l'evolució intel·lectual adulta és l'ús flexible i contextual de les capacitats cognitives en els diversos períodes del cicle vital, d'acord amb el que és més important o té més sentit per a l'individu. Assenyala que es produeix una *evolució de l'adquisició a l'aplicació del coneixement*, però que no hi ha pròpiament un canvi estructural o de capacitats.

Aquest autor (1986, 1990) insisteix en la importància de les situacions contextualitzades, ja que constitueixen un dels elements medul·lars per als assoliments que caracteritzen la joventut: una vegada que conclou l'etapa d'adquisició de les operacions intel·lectuals (el "què" del saber; corresponent a la infantesa i l'adolescència) s'inicia el període de **consecució** o **realització**, en el qual el pensament i altres habilitats s'usen d'una manera flexible per al desenvolupament de la carrera i un estil de vida. L'individu s'interessa per allò que resultarà útil per a l'assoliment de metes clares i a llarg termini (el "com", ús del saber); qüestions que s'aborden en la transició i durant la joventut.

Un cop aconseguit amb èxit el planejament i un cop assolides certa competència i independència, es passaria a una altra fase en l'**aplicació** de les capacitats cognitives (el "perquè" del saber, recerca del seu significat), que correspon més o menys a l'ingrés en l'adulthood. Hi ha dues etapes simultànies i que defineixen, en part, l'activitat adulta-madura, ja que es refereixen a **la responsabilitat** i **l'execució**: impliquen reestructurar les responsabilitats, fer una avaluació del que s'ha viscut i comprometre's amb metes de llarg abast i problemes pràctics; així mateix, exercir rols socials d'importància i que involucren el subjecte en la participació comunitària i institucional (s'aborden més a fons en el mòdul següent).

Més enllà de les divergències o peculiaritats teòriques, hi ha cada vegada més consens sobre la importància de la pràctica, l'entrenament i altres factors socioambientals en l'acompliment intel·lectual. En general, la salut mental i emocional es correlaciona positivament amb la capacitat cognitiva.

Activitat 4

Trieu un problema d'actualitat i simuleu com raonaria un adolescent i un jove d'acord amb les característiques assenyalades en els mòduls respectius. Argumenteu la vostra actitud.

4.3. Desenvolupament del *self* i cognició

Cada vegada coneixem amb més claredat la influència que el coneixement del món té sobre el *self*, i la interacció complexa entre cognició i autoconcepte. Les experiències de coneixement acumulades solen ser més i tenir més sentit per a les persones amb determinades tendències de personalitat (Rice, 1997). És el

cas de les persones que són imaginatives, que tenen una obertura a diferents sabers i experiències, un interès de comunicar el viscut, són sociables i estan motivades per a l'aprenentatge.

Kegan (1982) planteja el desenvolupament d'un **jo cognoscitiu** d'acord amb la integració de diversos **sistemes de significat**. Aquesta procedeix d'una reelaboració cíclica que el subjecte fa de la diferenciació entre si mateix i el món que l'envolta. Contínuament estructurem i reestructurem el coneixement sistemàtic que tenim de nosaltres mateixos i del món.

En l'adolescència, la tasca principal era reestructurar les relacions a partir del reconeixement del seu caràcter mutu i de la recerca de la reciprocitat. En la transició a la joventut, les **institucions** de les quals la persona s'assumeix participant li permeten diferenciar el que és propi i el que alhora projecta en elles: el jo s'impregna de cultura, treball i amor; crea el seu significat mitjançant l'elecció i el cultiu d'una identitat. Així, una obtenció gradual de significat de si mateix i del món circumdant permet desenvolupar tant l'autoconcepte com una relació recíproca adulta amb els altres, amb les institucions i altres sistemes, de manera que entra a l'etapa **interindividual**, en la qual es continuen adquirint habilitats i competències per a desenvolupar-se en el món públic (a Craig, 2001; Lefrançois, 2001). En tots aquests canvis d'identitat, l'experiència de la universitat seria clau, ja que ofereix la possibilitat de qüestionar supòsits mantinguts en la infantesa i així modelar una nova identitat com a adult (per exemple, Papalia *et al.*, 2005; Martín, 2002).

El més important d'aquesta actitud és que el jo al llarg de tota la vida busca significar alguna cosa i conservar la seva significació. Els adults promouen la creació de sistemes de significat en diverses formes (religioses, polítiques, culturals, personals) i hi contribueixen.

La teoria de Kegan era influïda per l'obra de **Loevinger** (1976), que va crear un model de desenvolupament de la personalitat d'acord amb la integració de diversos elements teòrics de la psicoanàlisi, el desenvolupament moral i resultats d'investigacions. Similarment, la seva finalitat era descriure com és que les persones construeixen o desenvolupen una idea congruent de si mateixes; destaquen la importància del significat, la diferenciació dels altres i el món, i les integracions posteriors amb aquests per a generar l'autoconcepte.

Com veiem, aquests models estan d'acord amb altres explicacions sobre el desenvolupament personal, per exemple, el de Gould abans analitzat; aquest, com hem dit, té un gir més cap a l'aspecte cognitiu que cap a l'emocional o els rols per a explicar el desenvolupament del *self*. Igual que Kegan, pensa que un sistema d'obtenció de significat modela la nostra conducta i les nostres decisions.

Com s'analitza en el mòdul "El desenvolupament durant l'adolescència", la moralitat com a aspecte central del desenvolupament del jo ha estat estudiada amb amplitud. Pel que fa específicament al període de la joventut, Kohlberg (1973; a Papalia *et al.*, 2005) esmenta que en aquesta etapa el judici moral es torna més complex que en les anteriors. Així mateix, el **nivell postconvencional**, estadi màxim del desenvolupament moral, és difícil d'aconseguir abans dels vint anys, ja que la gent no es compromet amb els principis morals abans de l'adulthood i l'evolució dels judicis morals depèn sobretot de l'experiència, no tant de l'abast de la cognició postformal.

Exemple

Trobar valors en conflicte fora de la llar, ser responsable del benestar dels altres o quan els punts de vista canviant sobre la pròpia identitat giren entorn dels assumptes morals són exemples d'experiències que estimulen aquest desenvolupament.

Fins i tot proposa l'autor que hi pot haver una setena etapa del raonament moral, més enllà de les consideracions de justícia i molt relacionada amb el concepte d'*autotranscendència* i amb la qüestió de per què cal ser moral; qüestions que, d'altra banda, s'aproximen a descripcions sobre els nivells elevats del desenvolupament de la fe (*i. e.*, Fowler, 1981; a Papalia i cols., *op. cit.*). Amb independència de la forma de la resposta a per què cal ser moral, la clau seria que la persona fos capaç d'aconseguir-la des d'una perspectiva còsmica, de la totalitat i la interconnexió dels seus elements (Kohlberg i Ryncarz, 1990, a Papalia i cols., *op. cit.*; Corral, 2002).

Encara que en totes les cultures es pot observar un estat "de desenvolupament personal" més o menys similar a l'últim descrit per Kohlberg, part de les crítiques a aquest model rauen en el fet que el que és "actuar bé" en determinats contextos no sempre correspon als nivells màxims de moralitat estipulats per l'autor. Així, algunes respostes en cultures que valoren una actitud més altruista i el col·lectivisme, o que tenen una noció diferent de la culpa i el càstig, són difícils de classificar en algun dels estadis, a part que tenen elements en els seus judicis morals que els equiparen als estadis superiors. La conclusió és que si bé és cert això, també ho és que en totes les cultures hi ha conceptes de drets, justícia i benestar, encara que s'apliquin d'una manera diferent.

L'altra crítica forta, ja analitzada en el mòdul "El desenvolupament durant l'adolescència", és respecte a les diferències de gènere trobades. És important esmentar que Gilligan *et al.* (1990; citat a Papalia i cols., *op. cit.*), els quals aprofundeixen en aquestes diferències i van més enllà en investigar dilemes de la vida real, no hipotètics, troben que joves de vint anys se sentien insatisfets amb una lògica moral estreta i es tornaven més capaços de viure amb **contradiccions morals**.

La setena etapa de Kohlberg troba un punt d'acord amb Gilligan en convergir en la idea que la responsabilitat vers els altres es refereix el nivell més alt de pensament moral; a més que l'un i l'altre reconeixen la importància per a

ambdós sexes de la compassió, l'interès i les connexions amb els altres. Rice (1997) afegeix que **condicions de plasticitat conductual i salut superiors** són les que permeten els avenços més grans en l'àmbit a llarg termini.

També Arnett (2004; Arnett *et al.*, 2001) aborda en els seus estudis la qüestió de la recerca de respostes a qüestions transcendents, i assenyala que en la transició a la vida adulta resulta clau aquest plantejament i la trobada de respostes, i també **adherir-se a una sèrie creences i valors**, amb elements de diverses ideologies, per a adoptar-la com a pròpia. El fet de desenvolupar un pensament independent (únic, personal) comportaria consideracions de diversos sistemes de valors (individualistes i col·lectivistes, per exemple), la qual cosa en conjunció amb un **coneixement i comprensió de si mateix més grans** permet transformar i determinar la pròpia ruta futura de vida.

Marcia (1990; a Clemente, 1996) també creia que la formació d'una identitat adulta comporta una implicació ideològica; a més d'una decisió vocacional dirigida i una orientació sexual. Per a aquest autor, la **presa de decisions** al llarg de l'adolescència va constituint la personalitat; i per a l'última etapa d'aquesta, l'individu està en el punt de desenvolupament cognitiu, físic i social que li permet reordenar les seves identifications i identitats anteriors per a construir el seu camí cap a la maduresa, basant-se en les decisions anteriors. El procés d'identitat acabaria només fins a la vellesa, quan es revisa i integra la pròpia vida.

Finalment, en especial respecte al desenvolupament cognitiu i de la identitat resulta fonamental dir que les teories, recerques i aplicacions en l'àrea han estat basades –i validades– en cultures occidentals majoritàries; sobretot dels EUA. Com hem vist en un altre capítol, en aquests medis i els models teòrics que s'hi generen, preval una idea subjacent que concep l'evolució intel·lectual orientada a desenvolupar una sèrie de valors propis i la individualització, com una "conseqüència natural" del desenvolupament ontogenètic, més que com la conseqüència d'un particular **manera de socialització** (Arnett i Taber, 1994, Lefrançois, 2001).

De fet, la influència de la socialització en els teòrics i les seves creacions queda de manifest en les teories desenvolupades; per igual en les consideracions del que és cognitivament evolucionat, i fins i tot en la manera d'interpretar les recerques. Tots ells **productes culturals**, no sempre vàlids per a la majoria dels contextos (*ibid.*; Bruner, 1986).

5. Desenvolupament afectiu i psicosocial en la joventut

Com hem analitzat en els primers apartats, les tasques del desenvolupament plantejades per a la joventut estan sobretot associades a fites socials i de la vida afectiva de la persona: trobar una parella i establir una família, desenvolupar una carrera i ocupació relacionada amb la identitat, i formar part de nuclis afiliatius o grups culturals diversos. Potser els canvis en els rols signifiquin més les transicions que els canvis cognitius o físics per si mateix; encara que sens dubte les relacions socials i el desenvolupament en l'àmbit emocional i en el laboral s'associen amb la salut física i mental (Papalia *et al.*, 2005; Rice, 1997).

Els **canvis de rol** es produeixen en tres sistemes independents encara que relacionats: el desenvolupament del jo personal (que hem analitzat ja en els apartats teòrics i d'alguna manera en l'últim punt del desenvolupament cognitiu), del jo familiar i del jo treballador (Craig, 2001). Així, en aquest capítol ens centrem en el desenvolupament afectiu cap a l'**establiment d'algun patró familiar propi**, com a principal context de desenvolupament dels joves, i analitzarem també la importància dels amics i de variants a l'establiment d'una família tradicional (això és, la solteria, parelles del mateix sexe, etc.). D'altra banda, estudiem el **desenvolupament vocacional** que des de l'adolescència es va perfilant per a l'acompliment d'una ocupació a llarg termini que en major o menor grau forma part de la identitat personal i en què la persona jove adulta inverteix una considerable part de la seva vida. En un últim apartat, tractarem reflexivament de la importància de l'acompliment en el món laboral, el lleure i ús del temps lliure, i la satisfacció percebuda en la vida durant la joventut.

5.1. Amistats, solteria i recerca de parella

Sabem que durant la joventut es busca intimitat física i emocional tant amb els companys romàntics com amb els iguals, independentment de les relacions que s'hi estableixin o de la situació familiar en la qual es visqui després (Lefrançois, 2001, Papalia *et al.*, 2005). Potser el més important respecte del desenvolupament afectiu en la vida adulta és que la necessitat **d'estimar i ser estimat** és comuna a totes les persones. Rice (1993, 1997) esmenta que l'"amor" que sentim és multidimensional, té diferents elements (*i. e.*, amor romàntic, eròtic, dependent, filial i altruista), i és complet quan els conté tots. Sternberg (1986), per la seva banda, va elaborar un esquema per a la seva **teoria triangular de l'amor**, que mostra la diversitat de relacions afectives que podem establir, segons la presència o absència dels tres components bàsics: passió (atractiu físic, excitació i conducta sexual), intimitat (sensació de contacte estret i profund), i decisió i compromís (consciència de l'enamorament i compromís

de conservar aquest amor). Així, l'absència de tots aquests elements es refereix a una no-relació i la presència de tots es denomina *amor consumat*, passant per una gamma diversa i no sempre d'una manera diferenciada (vegeu la taula 2).

Taula 2. Diversitat de relacions afectives d'acord amb Sternberg

Relació	Components		
	Intimitat	Passió	Decisió i compromís
Sense amor	No	No	No
Afecte	Sí	No	No
Entusiasme o encaterinament	No	Sí	No
Amor buit	No	No	Sí
Amor romàntic	Sí	Sí	No
Amor de companys	Sí	No	Sí
Amor boig o apassionat	No	Sí	Sí
Amor consumat	Sí	Sí	Sí

L'autor afirma que es poden observar aquests patrons en el desenvolupament de tota relació. L'**amistat** s'identificaria amb relacions en les quals hi ha intimitat sense passió, amb compromís o sense (afecte i amor de companys, respectivament).

Les amistats al llarg de la vida adulta satisfan necessitats diverses, i es caracteritzen per la interdependència i per una vinculació emocional positiva. En la joventut tenim més amics que en cap altra etapa.

En general, les dones estableixen més relacions d'amistat, més íntimes i amb més participació social que els homes a causa del tipus de socialització de gènere (Tognoli, 1980; a Rice, 1997). En qualsevol cas, encara que la majoria dels joves té amics, cada vegada es disposa de menys temps per a compartir amb ells a mesura que s'avança en fites importants relatives a la família i la feina. D'altra banda, la presència de les noves tecnologies, si bé possibilita més oportunitats de comunicació i de conèixer amics i parelles potencials, paradoxalment pot limitar el contacte, la intimitat i la convivència (Kraut *et al.*, 2002; a Papalia *et al.*, 2005).

Malgrat que en la joventut es conviu menys amb els iguals que en l'adolescència, els llaços es reforcen, i substitueixen d'alguna manera la freqüència per intimitat i estabilitat. La necessitat d'amistat i companyia adquireix una rellevància especial en la vida dels solters, per a qui la solitud constitueix un problema més significatiu, i més encara en el cas de viure sol. Els solters tenen com a activitat preferida visitar els amics, i els seus patrons de

diversió i lleure són similars als de gent més jove. Malgrat la seva dedicació a més activitats socials, el percentatge de solters que diuen divertir-se i ser feliç és inferior al percentatge entre els casats (Cargan i Melko, 1982; a Rice, 1997).

Cal aclarir, en primera instància, que legalment *soltera* és tota la gent que no és casada, inclosos divorciats, vidus, persones en unió lliure o parella de fet; tots aquests estats en l'actualitat van en augment al món occidental, en detriment del matrimoni. També és important distingir que s'han fet diverses categories de solteria (Stein, 1981; a Rice, *op. cit.*) segons els seus components combinats de durada (això és, temporal o estable) i voluntat (solteria voluntària o involuntària); aquestes distincions possibiliten una millor comprensió de la diversitat de maneres de vida i afrontament de l'estat no matrimonial que viuen les diferents persones i a diferents edats –Cargan i Melko (*op. cit.*), per exemple, han trobat que els solters anyencs tendeixen a un ajust millor que els joves. Així mateix, s'han descrit diverses categories de solters d'acord amb el seu estil de vida (*i. e.*, professional, social, individualista, activista, passiu, que dona suport) o les seves condicions d'habitació (viure amb la família, compartir habitatge amb altres solters, en solitari entre la població general o en comunitats de solters).

Situació a Espanya

La tendència a Espanya els darrers anys (IJE, 2005; Martín, 2002) és que molts joves busquen viure separats de la família original cada vegada més aviat, encara que la majoria dels majors d'edat solters continuen vivint amb els pares i solen marxar de la llar, com hem esmentat abans, en el moment de casar-se o aparellar-se amb compromís. De fet, és el segon país europeu (després d'Itàlia) on els joves abandonen la llar a una edat més elevada. Alguns investigadors esmenten que aquests se senten bé vivint amb els pares (Douglass, 2005; citat a Arnett, 2006); però segons d'altres (*i. e.*, Martín, 2002) això és només en 9% dels casos, i la prolongada sortida de la llar paterna es deu a la manca d'independència econòmica per a fer aquesta transició. A Espanya, des de 2006 hi ha un *Programa d'Emancipació Jove*, amb l'objectiu de facilitar als joves i les joves de divuit a trenta-cinc anys l'accés a una ocupació i un habitatge dignes i de qualitat (Injuve, Instituto de la Juventud España, www.injuve.es).

En un apartat anterior s'han exposat les edats en les quals actualment la gent contreu matrimoni a Espanya (entorn dels trenta anys), que continuen augmentant. La postergació d'aquest esdeveniment també s'ha generalitzat, amb la qual cosa la solteria s'investiga molt més, dins d'un temps de desenvolupament juvenil adult que normalment s'identificava en el seu inici amb el casament (Arnett, 2004). També hi ha més gent que mai que decideix romandre soltera, i segons Cargan i Melko (1982, a Rice, 1997; *ibid.*), és una condició cada vegada menys frustrant i més gratificant, si bé el matrimoni no ha perdut atractiu per a la gent i la majoria de la població es casa alguna vegada.

Entre les raons i factors que semblen explicar aquesta decisió, destaca la importància que se sol donar a les oportunitats de desenvolupament professional. La llibertat sexual, d'estil de vida i per a fer activitats, el desig d'autorealització, la pressió social decreixent davant de la unió lliure o per a casar-se, el temor al fracàs o divorci, la dificultat per a trobar parella adequada, la disponibilitat de mètodes de control natal i la igualació d'oportunitats per al desenvolupament de les dones en són altres de les causes (Lefrançois, 2001; Papalia *et al.*,

Lectures recomenades

Podeu consultar els informes següents de la Fundació FAD.
Ballesteros, J. C.; Megías, I.; Rodríguez, E. (2012). *Jóvenes y emancipación en España*. Madrid: FAD.
Sanmartín, A. (2012). *Indicadores básicos de juventud*. Madrid: FAD.

2005). Així mateix, els solters reporten diversos avantatges i desavantatges sobre el seu estat. Entre els avantatges s'esmenten les oportunitats de satisfacció, desenvolupament personal, per a conèixer gent diferent i gaudir d'amistats diferents, per a canviar i créixer en la carrera; la independència econòmica, i l'autonomia psicològica i social. En contrapartida, la solitud i falta de companyia, les penúries econòmiques, les limitacions en la vida social, la frustració sexual o de la paternitat/maternitat i els prejudicis s'esmenten com els principals desavantatges.

Amb tota la diversitat de situacions que viuen els solters podem comprendre que la major part dels mites i estereotips que els envolten no són del tot veritaders, en general negatius i discriminants –per exemple, que són rics, més feliços, molt promiscus o massa aferrats als pares. Les actituds cap al **sexe pre-matrimonial** s'han liberalitzat molt, encara que els solters d'ambdós sexes són menys promiscus del que se sol pensar i prenen més agència de l'assumpte que abans, sense la intervenció paterna (*ibid.*; Rice, 1997). Alguns investigadors (per exemple, Arnett, 2004) esmenten que aquesta obertura no és tanta cap a les relacions entre adolescents.

La **recerca i selecció de parella** és molt variable entre cultures. Segons diversos teòrics, en els primers encontres l'atractiu físic és l'element d'atracció més important, encara que només al principi i en conjunció amb altres atributs que la reforcen, com l'extroversió, l'afabilitat, la base cultural, l'estabilitat emocional i altres factors de personalitat, conductes valorades com a atractives i comportaments d'acord amb les normes socials (Norton, 1963; a Rice, 1997). En l'atracció interpersonal i el *procés de filtració per a la selecció* també participen la similitud i proximitat.

Per a l'inici, establiment i durada d'una relació, sembla ser que les semblances de valors, creences, origen social, caràcter i personalitat són millors previsoras que les diferències o "complementarietats" (*ibid.*; Lefrançois, 2001; Papalia *et al.*, 2005). En l'aspecte cognitiu, les persones se senten atretes per altres la complexitat de funcionament dels quals sigui equivalent o més elevada que el nivell intel·lectual propi (Burlison, Kunkel i Szolwinski, 1997; citat a Lefrançois, *op. cit.*).

La *teoria instrumental* de la selecció de parella (Centers, 1975) estableix que hi ha necessitats diferents per a cada gènere, que n'hi ha unes més importants que d'altres, i igualment que ens sentim atrets cap a la gent que manifesta necessitats similars; encara que també defensa que ens podem apropar als qui tenen necessitats complementàries.

Winch (1958) ja havia defensat això en la seva **teoria de necessitats complementàries**, amb la vella idea que "pols oposats s'atreuen" (per exemple, home dominant-dona submissa). D'altra banda, la **teoria d'estímul, valor i funció**

explica que el festeig passa per etapes; en la d'estímul s'emet un judici inicial sobre l'altre; en la segona, s'esbrina la compatibilitat en comparar els valors, i en la de funcions es decideix si és possible sostenir una relació a llarg termini (Craig, 2001). Al seu torn, sabem que en una relació romàntica de llarga durada i la seva qualitat exerceixen una influència forta els pares, amics i altres persones significatives que envolten cada membre de la parella (Rice, 1997). Tanmateix, Arnett (2004) diu que en els primers anys de la joventut la recerca es basa més que abans en qualitats per a la relació (a part de les similituds), ja que la parella passa més temps junta i tota sola, i no es dona tant pes com abans a l'opinió aliena –almenys en la societat nord-americana.

Entre els mitjans més freqüents per a trobar parella s'esmenten els amics, les festes i reunions, la feina i el context educatiu (segons enquestes aplicades als EUA). En les cites o trobades per a conèixer-se que ocorren en l'actualitat, els rols de gènere estan molt revolucionats i hi ha una tendència a construir relacions més igualitàries i equitatives, amb una participació i iniciativa més grans de la dona. Clemente (1996) esmenta que són els adolescents els qui més segueixen aferrats a les creences clàssiques sobre masculinitat i feminitat en el festeig i les cites com un mecanisme de defensa per a consolidar la pròpia identitat sexual. Ser part d'una parella està relacionat tant amb l'assoliment de la identitat adolescent, com amb el seu desenvolupament més gran durant la vida adulta (Erikson, 1980; Craig, 2001).

Cal reforçar el punt que la recerca, selecció i desenvolupament de la parella depèn molt dels valors culturals. Hi ha una falta d'investigacions més contextualitzades en tots aquests aspectes per a conèixer-ne i explicar-ne millor les peculiaritats, idiosincràsia i possibilitats d'intervenció, més concordes amb la societat de pertinença.

Activitat 5

Feu una de les activitats següents:

- 1) Debateu cadascuna de les qüestions (amistats, solteria, recerca de parella) i/o feu-ne una discussió, incloses l'opinió personal i sobre el que s'ha explicat; o bé aprofundiu en algun aspecte particular d'una d'elles –per exemple, la sortida de la llar, la importància de l'amistat per a un solter, etc.
- 2) Feu una anàlisi comparada de l'assumpte dels patrons culturals en la recerca i selecció de parella, en què analitzeu com ocorren els elements aquí abordats en el vostre medi i compareu-ho amb les referències esmentades, que són majoritàriament nord-americanes.

5.2. Desenvolupament de la família i les seves variants

A més d'augmentar l'edat en la qual la gent es casa, en l'actualitat és notable la **diversitat de formes de relació**, que inclou les variants de solteria (amb fills o sense) que abans hem esmentat, a més de les unions lliures, separacions, divorcis, segones núpcies, parelles del mateix sexe o formes de vida comunal –això és, de cohabitació comunitària i caracteritzades per esforços cooperatius entorn d'una finalitat determinada (per exemple, un convent; Lefran-

çois, 2001). En general, el que salta a la vista és una tendència a la **relaxació de les normes socials**, almenys en les societats occidentals industrialitzades, quant a l'exclusivitat del matrimoni heterosexual, amb fills i indissoluble com a manera de viure una relació, a favor dels desitjos personals. D'altra banda, Arnett (2004) defensa que en els primers anys de la joventut (durant l'etapa adulta emergent) la gent elabori les seves metes i plans de vida molt entorn dels interessos personals i per a si mateix, ja que durant els anys venidors la presència de parella i descendència fa donar un gir per a viure més enfocat en els altres. Així, en un context cultural més liberal, que promou el reforçament o "deïficació" del jo, un individualisme més marcat i l'autosuficiència com a metes o maneres de viure, és comprensible que es postergui el casament, que perdi poder com a marcador definitiu d'edat adulta i que caigui la natalitat.

Amb independència de l'anterior, la família continua sent molt important per a la majoria de les persones; gran part de la definició que elaborem sobre nosaltres mateixos és en funció de la família i el lloc que ocupem dins del sistema familiar. Des d'aquesta perspectiva teòrica (McGoldrick, 1980; a Craig, 2001), en formar una nova estructura hem de redefinir els límits i les relacions amb la parella, la família original i els amics. El **cicle de vida familiar** comença quan s'abandona la llar paterna –sigui per a casar-se o no– seguit del matrimoni, l'arribada dels fills, la seva partida i finalitza amb la mort del cònjuge. En temps recents, l'última fase (del "niu buit" en la viduïtat) sol durar més, amb la qual cosa adquireix importància l'estudi del desenvolupament de la parella i el sistema familiar en aquest temps (s'analitza en el mòdul següent). Com hem dit, en el nostre context hi ha cada vegada més parelles que decideixen no tenir fills, encara que també continua sent cert que la majoria opta per tenir-los. Sembla ser que les dones veuen més complicat reestructurar el seu pla de vida per a congeniar la maternitat amb les ocupacions o la feina; i més en el cas de les professionals (Craig, *op. cit.*; Arnett, 2004; Papalia *et al.*, 2005). Les diferències trobades indiquen que les dones amb un nivell d'estudis superior han tendit a tenir quasi bé 0,5 fills/es menys, en algunes generacions, que aquelles amb un nivell d'instrucció menor. Així mateix, el tall com el número mitjà de fills/es ha disminuït de forma general, les diferències entre el número mitjà de fills també ho ha fet (Eustat, 2011).

En resum, avui en dia hi ha una acceptació més gran de les formes de vida diferents de la família tradicional, almenys en contextos occidentals cosmopolites. No obstant això, el matrimoni preval com l'opció majoritària i les persones es defineixen en gran part en funció de la família.

5.2.1. Matrimoni i divorci

Segons les estadístiques cada vegada més hi ha parelles que decideixen viure juntes abans de prendre una decisió definitiva de matrimoni, si bé aquesta continua sent l'opció preferida (Popenoe i Whitehead, 2001 i 2002; a Arnett,

2004), i a tot el món. La **cohabitació** ha adquirit popularitat i, per això, rellevància; no solament la de tipus prematrimonial (això és, amb una decisió anticipada de casar-se a mitjà termini). Igual de comú sol ser la cohabitació no compromesa; també hi ha les persones que opten per una forma de semi-cohabitació, és a dir, amb lloc de trobada però sense viure junts. Hi ha parelles que ho fan i tan compromesament com els casats, però sense plans de matrimoni (Arnett, *op. cit.*); en alguns contextos es reconeix aquest estat com **unió lliure**, o com **parella de fet** quan adquireix reconeixement legal. Els qui viuen en unió lliure solen ser menys convencionals i religiosos; s'inclinen més que els casats a elegir companys amb antecedents educatius similars, però menys semblants en religió, raça o edat (Lefrançois, 2001).

Malgrat que molts s'ho prenen com un assaig de matrimoni o per a descartar parelles, viure junts no solament no prediu ni garanteix l'èxit matrimonial, sinó que fins i tot hi ha més fracassos i divorcis entre els qui van viure junts abans de casar-se (*ibid.*; Arnett, 2004; Papalia *et al.*, 2005; Macklin, 1983, a Rice, 1997). D'acord amb nombroses recerques, en aquests arranjaments de parella solen ser més freqüents els problemes del compromís, la fidelitat, l'estabilitat, i els casos d'agressió física i sexual que quan la parella està casada; fins i tot en el cas de **cohabitació compromesa**. S'atribueix aquesta situació, almenys en part, a l'aïllament més gran i a l'aprovació social inferior que enfronten les parelles no casades.

No obstant això, més important que l'estat civil sembla ser la qualitat de la relació en la predicció de l'èxit (Watson i DeMeo, 1987; a Rice, *op. cit.*; Craig, 2001).

Entre els arranjaments de parella preval el matrimoni monògam com a estil de vida. En les societats occidentals no s'accepta oficialment la bigàmia o la poligàmia, però sí la **monogàmia seriada**: ens podem casar i divorciar totes les vegades que ens sembli (Mead, 1970, a Lefrançois, 2001; Arnett, 2004); a més, disposem de molta permissivitat sexual i diverses formes de sexe grupal.

El matrimoni és reconegut universalment, i encara que té variades formes, sol cobrir necessitats bàsiques de tipus social, econòmic, afectiu, sexual i per a la criança. Tant solters com casats veuen com a avantatges més importants d'aquest estat civil la companyia i compartir els sentiments i decisions; així mateix, els casats de totes les edats refereixen nivells de satisfacció i felicitat més elevats que els solters (Coombs, 1991; a Lefrançois, *op. cit.*).

Factors que permeten predir un matrimoni durador i reeixit (en funció de com s'hagi definit això en el context investigat, és clar) són l'edat en contreure'l, la força del compromís i dels patrons interactius establerts en la joventut, el suport emocional, la resistència davant de les penúries, la compatibilitat i les expectatives de cada membre sobre l'altre (Papalia *et al.*, 2005; Rice, 1997). En

els primers anys, ambdós han de fer diverses **tasques d'ajust** per a adaptar-se a la nova situació; i malgrat que entre gèneres són més les similituds que les diferències en la visió que es té del matrimoni, les dones semblen donar-hi més importància en el curs de vida i el pla personal atès el límit d'edat imposat per a la procreació. Evidentment, la satisfacció matrimonial és variable en diferents etapes i depenent del cas, però en general sol ser més gran en els primers anys (alguns descriuen una "felicitat dels set anys") fins a l'arribada dels fills; disminueix durant la seva criança i adolescència, i augmenta després en els anys posteriors (aprofundirem en aquesta qüestió en l'apartat següent). D'acord amb l'esquema de Sternberg abans esmentat, fins i tot en el cas d'amor consumat la passió disminueix amb el pas del temps, si bé poden augmentar tant la intimitat com la decisió i el compromís; de fet, aquests elements solen ser més importants que la passió per a una relació duradora, i Grunebaum (1997; citat a Lefrançois, 2001) esmenta que el trencament d'un matrimoni deriva amb més freqüència de problemes emocionals relatius a l'atracció sexual i l'amor romàntic. En qualsevol cas, sembla ser general que amb l'edat i la pèrdua de la novetat disminueix la freqüència de les relacions sexuals.

Lavee i Olson (1993, a Lefrançois, *op. cit.*) van analitzar nombrosos matrimonis en diverses dimensions (personalitat, comunicació, etc.) i van identificar set **tipus de relació**, que anaven des de la "parella vitalitzada" –això és, ambdós cònjuges altament satisfets en tots els aspectes– fins a la desvitalitzada (l'oposat), passant per una gamma segons les qüestions de satisfacció més gran/més petita –*i. e.*, parelles conflictives; centrades en els aspectes econòmics; harmonioses; tradicionals; equilibrades. El paradoxal és que hi ha més parelles desvitalitzades que de qualsevol altre tipus, i que parelles de tot tipus (fins i tot les vitalitzades) descriuen el seu matrimoni com a "bo" o "dolent". Així, descriure la naturalesa d'una relació no s'equipara mai a l'element subjectiu del que cadascú desitja o viu, com per a prescriure el que resulta "millor" o més sa sobre això.

En el cas de les parelles del mateix sexe, és important esmentar, en primer lloc, que en cada persona hi ha **graus d'atracció** per un sexe o per ambdós (Santrock, 2006). Malgrat que en la majoria de les cultures hi ha certa forma i grau de repudi a la condició homosexual, en nombrosos medis l'abast en el reconeixement dels drets d'aquest tipus de parelles, en els últims anys, és notable; això, al seu torn, ha permès que moltes persones reconeixin les seves preferències a edats més primerenques. Es dubta de l'eficàcia de qualsevol dels tractaments de reorientació (segons Haldeman, 1994; a *ibid.*); a més nombrosos estudis revelen que les parelles gai o lesbianes desenvolupen relacions de caràcter molt similar a les heterosexuales, romàntiques i duradores; tot i que diferents en la seva naturalesa, en el sentit que no sempre assumeix un/a el rol femení i l'altre/a el masculí (Bell i Weinberg, 1978, a François, *op. cit.*). Les investigacions també mostren que hi ha diferències en altres aspectes (per exemple, durada, graus de conflicte, exclusivitat, compromís i estabilitat).

És difícil establir el que és una relació de parella bona o dolenta a causa dels seus components subjectius; encara que hi ha dimensions qualitatives de la relació que es poden mesurar per a sustentar que n'hi ha diferents tipus i hi ha diferents graus de satisfacció. En l'actualitat, hi ha més varietat en l'aparellament, més parelles del mateix sexe i més matrimonis que acaben en divorci.

Els problemes i desavinences de parella se solen caracteritzar, segons Kaysler (1996; citat a Lefrançois, *op. cit.*; Geiss i O'Leary, 1981; a Rice, 1997), sobretot per la falta de comprensió, mala comunicació i interpretació d'actes i intencions, la poca participació en activitats compartides i les aventures extramatrimonials; també es parla de les diferències (de personalitat, valors, etc.), característiques personals i, potser com a principal en trencaments ràpids, per les expectatives idealistes posades en el matrimoni. Com a alternatives més freqüents a la **separació** o el **divorci** s'esmenten l'assistència a programes d'enriquiment matrimonial, la teràpia de parella i la separació estructurada; però sol ser la *falta de compromís* la principal variable que impedeix la resolució de les diferències.

Entre les raons de l'augment de les taxes de divorci, Papalia *et al.* (2005) esmenten la procuració del benestar dels fills davant dels conflictes, la independència financera de les dones i l'expectativa de benestar que molts imaginem a l'acabament, més enllà de la pressió per la permanència. A la separació i/o el divorci sol precedir un *procés de desafecte*, per etapes i caracteritzat per la desil·lusió i el desafecte matrimonial (Kersten, 1990; a Rice, 1997). Les reaccions i afrontament davant de la separació són molt variats, i en tot cas s'han de fer diversos ajustos, el cost emocional dels quals pot dependre del maneig de l'esdeveniment, el suport i actituds socials, els sentiments sobre un mateix i l'altre, la reordenació dels rols i els recursos personals per a la superació. En l'àmbit econòmic –almenys d'acord amb dades dels Estats Units– pot implicar més alteracions per a les dones; i en general hi ha una disminució en el benestar (Rice, *op. cit.*; Lefrançois, 2001; Papalia *et al.*, 2005); més intensa en les primeres etapes per als homes però a la llarga per a elles (Kail i Cavanaugh, 2006).

Diversos autors refereixen que la majoria dels divorciats es tornen a casar (*ibid.*); Benson-von der Ohe (1984; a Lefrançois, 2001) esmenta que ho fan més els homes i en un temps inferior d'haver-se divorciat, i que els tornats a casar són igual de feliços que els casats per primera vegada, encara que Papalia *et al.* (2005) esmenten l'estabilitat inferior de les segones núpcies.

Divorci a Espanya

A Espanya, el divorci ha patit un increment especialment ràpid, més en matrimonis de curta durada; mentre que les separacions han disminuït. L'any 2012 hi havia una taxa de 2,64 dissolucions (nul·litats, separacions i divorcis) per cada 1.000 habitants. El número de divorcis va augmentar un 0,6% mentre que el de separacions es va reduir un 7,9% respecte de l'any anterior (INE, 2013).

És important reiterar que les generalitzacions no descriuen els casos només per basar-se en el que succeeix amb més freqüència.

Activitat 6

Recomanem la pel·lícula de *Luna amarga (Bitter Moon)*, dirigida per Roman Polansky.

5.2.2. Maternitat, paternitat i estructura familiar

D'acord amb el que hem analitzat sobre les tasques de la joventut, resulten fonamentals les relacionades amb la paternitat/maternitat¹, atesa la qualitat normativa d'aquesta experiència: encara que la majoria de la població té fills.

En els primers anys del matrimoni o unió (primera etapa del cicle de vida familiar), les parelles han de decidir si volen tenir fills, decisió que és influïda per consideracions de diversos tipus. Es refereixen a la manera o estil de vida, les interrupcions laborals (sobretot en parelles de doble carrera –és a dir, en la que ambdós són profesionistes–), les restriccions a la llibertat personal, els costos econòmics, els canvis en la relació matrimonial i els hàbits, la necessitat de compatibilitzar diferents rols i factors psicològics en la decisió d'embarassar-se –per exemple, els patrons de relació establerts amb els pares en la infantesa, els valors i les preferències (Gentilhome, 1998; Wilk, 1986, a Lefrançois, 2001). Amb independència que hi ha moltes famílies que no es desenvolupen amb el patró majoritari i que hi ha gran quantitat de cicles evolutius, fins al punt que cada família en pot seguir un *sui generis*, d'una manera general les etapes en el cicle estan "subordinades" o definides en funció de les etapes del desenvolupament dels fills. Prova d'això és la similitud entre alguns enfocaments, en principi diferents, sobre el tema (per exemple, Duvall, 1977; citat Lefrançois, a *op. cit.*, i Birchler, 1992; citat a Craig, 2001).

⁽¹⁾D'ara endavant, ens hi referirem només amb el terme *paternitat*.

També en la transició a la paternitat succeeixen diversos ajustos, que cada gènere viu d'una manera diferent. Entre les diferències destaca que la mare sol donar prioritat a la maternitat, i hi ajusta considerablement el seu estil de vida; l'home, en canvi, intensifica el seu esforç laboral per a satisfer necessitats de manteniment. En conjunt, per a un ajust eficaç o menys estressant incideixen l'autoestima dels pares, la felicitat conjugal, les característiques del fill, les condicions socials i la preparació per a la criança. La relació de parella sol ser el punt més estudiat de les modificacions produïdes al pas per aquesta transició (Gentilhome, 1998).

En síntesi, podem dir que els hàbits i estils de vida tant individuals com de la díada s'alteren.

La parella reflecteix canvis sobretot en les relacions sexuals i en les activitats compartides, de vegades fins i tot a llarg termini. Respecte a la distribució de rols i la divisió de tasques a la llar, és interessant dir que la transició a la pater-

nitat contribueix a la seva "tradicionalització"; fins i tot les dones assumeixen moltes més tasques del que es considera femení encara que abans hi hagués un repartiment més igualitari (Emery i Tuer, 1993; a *ibid.*).

Quant a la qualitat de la relació conjugal i la satisfacció amb la relació, s'observa un decrement petit tot i que significatiu després de convertir-se en pares (més en la dona –Cowan i Cowan, 1992; a Hidalgo, *op. cit.*); si bé no es pot dir que l'arribada dels fills minvi les relacions de parella; però no sol arreglar-les en el cas de ja estar deteriorades. Finalment, els canvis en l'activitat laboral i les xarxes socials estan estretament relacionats amb aquesta transició. En el primer cas, sol ser la mare qui més canvis fa en la seva vida de laboral, com hem explicat abans, encara que en les parelles en les quals ambdós continuen treballant es tradicionalitzen menys els rols, hi ha un repartiment més equitatiu de tasques i l'home s'implica més en les de cura i criança. Les relacions socials, per la seva banda, tendeixen a intensificar-se amb les famílies d'origen dels pares, i a disminuir en el cas de la convivència dels amics, encara que d'aquests, igual que dels familiars, se sol rebre suport emocional i ajuda material (Hidalgo, *op. cit.*).

La transició a la paternitat s'ha d'entendre com un procés potencialment estressant o crític i, alhora, com a satisfactori i positiu personalment i socialment. Les alteracions dels hàbits quotidians, els canvis en la identitat pròpia i en els rols de gènere destaquen com els efectes més rellevants de la paternitat sobre l'individu.

Les modificacions en els nous pares i mares inclouen canvis des de físics fins a cognitius i emocionals, molts d'ells permanents. La paternitat com a part del cicle familiar passa per etapes; l'autoconcepte dels progenitors hi és modificat d'una manera important, no solament pels nous rols i responsabilitats, sinó perquè cada període crític del desenvolupament infantil en produeix o en reactiva un d'igualment crític en els progenitors (Benedek, 1970; a Craig, 2001). La profunditat de les conseqüències d'aquests canvis es refereixen a la **diversificació de l'autoconcepte i l'enriquiment de la identitat**, fins al punt que alguns autors consideren l'aparició d'una nova faceta d'un mateix: **el jo com a pare o mare** (Vondra i Belsky, 1993; citat a Gentilhome, 1998).

La complexitat d'aquesta transició es comprèn així mateix en considerar que es modifiquen les relacions de tot el sistema familiar i d'aquest amb el context social, ja que es multipliquen les relacions en el sistema cada vegada que es té un nou fill. Generalment, la investigació s'ha centrat en pares primípars sota el supòsit que resulta més impactant l'arribada del primer fill que la dels següents (Hidalgo, *op. cit.*).

Després de la decisió de procrear, d'acord amb la teoria de Galinsky (1980; a Craig, 2001), els pares passen per les etapes següents:

1) En la de la "formació de la imatge" (de la concepció al naixement) es genera una imatge del tipus de progenitor/a que se serà, a partir de criteris de perfecció per a avaluar l'acompliment previst. Durant l'embaràs i en els primers mesos de vida, una certa forma de despersonalització i oblit d'un mateix segellen per al futur la identitat individual dels pares; impactada, a més, per la consciència de la responsabilitat. Diverses recerques revelen que l'autoconcepte del nou progenitor pateix importants modificacions, sobretot en les fases d'adaptació als ritmes de la rutina del bebè.

2) L'etapa de criança (de zero a dos anys de l'infant) es caracteritza pels intents de conciliació del compromís amb el cònjuge, família i amics, amb les necessitats de l'infant. Encara que aquesta etapa se sol prendre com la més transcendent en el desenvolupament dels pares (cf. Gentilhome, 1998), és cert que al llarg de totes els pares han d'actualitzar la seva evolució en tant que pares (Craig, 2001).

3) En l'etapa d'autoritat –dels dos a cinc anys– els pares es qüestionen el tipus de pares que han estat i seran, i "creixen" en prendre consciència del fet que la seva imatge de perfecció (del fill i de si mateixos com a pares) no s'igualava del tot a la realitat.

4) Durant els anys d'edat escolar correspon als pares el període d'interpretació de les teories sobre la paternitat. Ceballos i Rodrigo (1998) assenyalen també que l'elecció d'un estil educatiu (analitzat en el mòdul "El desenvolupament durant l'adolescència") es relaciona amb les creences sobre el desenvolupament i l'educació dels fills, i la complexitat dels raonaments sobre ells. Actualment es considera molt més que abans la influència dels fills o altres factors situacionals (com la classe social) en els pares i les pràctiques parentals que exerceixen.

5) Durant els anys adolescents es transita per una etapa d'interdependència –o almenys d'una tendència a ella– en la qual es redefineix la relació d'autoritat; en general, es tendeix al foment de l'autonomia i l'horitzontalitat, encara que també es pot incórrer en la competència.

6) El cicle culmina en l'etapa de la partida del fill (Craig, 2001; Rice, 1997). Els pares s'enfronten a l'avaluació de les seves experiències i de la seva efectivitat com a pares. En aquest punt sobretot, però al llarg de tot el cicle, han de renegociar la relació de parella i resoldre els seus conflictes personals, ja que la satisfacció matrimonial sol de créixer en els intensos anys de criança.

La tasca fonamental del progenitor com a subjecte en desenvolupament és integrar les experiències i resoldre els conflictes associats al rol parental. D'això dependrà, en part, la satisfacció amb la pròpia vida al llarg de la vida adulta posterior. Cada vegada més es consideren adequades les pràctiques parentals que s'ajusten a les etapes evolutives dels fills i que en promouen el desenvolupament.

Si aprofundim en les **variants d'estructura familiar** que podem trobar (cosa que també hem esmentat amb anterioritat), ens trobem que hi ha un augment de la quantitat de pares i mares que enfronten en solitari l'educació dels fills en moltes cultures. En aquests casos, els pares/mares viuen pressions particularment fortes, i les mares solteres tendeixen més a recórrer a la família extensa que els pares solters. Encara que és més comú que els homes participin menys en la criança, els que crien sols els seus fills ho fan amb les mateixes dificultats i compromís, si bé tendeixen a tenir millors salaris.

El patró predominant i considerat "madur" a Occident és el de **família nuclear**, és a dir, el constituït per parella i fills que viuen separatament. Malgrat que és la norma en una cultura com la nostra, no és majoritari a escala planetària; predomina més el patró de **família extensa**, que inclou avis, oncles i altres membres participants en l'educació dels fills i reforçadors en la creació de llaços interdependents més forts (Greenfield, 1994; Lefrançois, 2001; Nsamenang, 1995).

Sovint prenem l'establiment d'una família nuclear i alhora separada de l'original com un senyal de maduresa adulta. Les variacions interindividuals i interculturals, els efectes variables de viure en una estructura o en una altra, o el que la gent reporti més felicitat per altres índexs, relativitzen aquesta asseveració.

En les famílies de tipus nuclear, són cada vegada més comunes les **parelles de doble ingrés**, amb ambdós progenitors en una feina de temps complet; per això, tendeixen a un millor nivell de vida en mitjana encara que també amb nivells d'estrès i trencament més grans pels conflictes de rols i prioritats. Conscients d'aquests problemes, tant els centres de treball com els estats han generat polítiques per a conciliar la vida familiar i laboral, que encara s'observen i es consideren insuficients, i que van en detriment dels fills en última instància. Les sobrecàrregues d'atendre les exigències de família i feina recauen més sobre la dona, que és la que s'ocupa principalment de la llar. En realitat, succeeix que a la "conquesta" de dominis de la vida pública per part d'elles no ha correspost una implicació més gran de l'home en l'àmbit domèstic. També és just dir, d'altra banda, que per a compensar aquestes situacions d'alguna manera, els beneficis que les dones obtenen de la feina amb freqüència assoleixen la família (Craig, 2001); si bé el més notable és, potser, la **inequitat salarial**,

laboral i d'oportunitats encara present per a les dones en general. No s'ha provat encara amb consistència que hi hagi efectes negatius en els fills de mares treballadores per aquesta situació; llevat que n'hi hagi sobre la mare per la feina (Rice, 1997).

En el mateix sentit, tampoc no trobem que els fills d'un altre tipus de pares (sollers, homosexuals, separats o sobrevinguts) presentin més problemes que els que viuen en una família nuclear –Patterson, per exemple, troba que no n'hi ha entre els fills de lesbianes i gais (1997; a Lefrançois, 2001). I, d'altra banda, cal reconèixer que les mesures diuen poc sobre l'alteració o l'impacte emocional del divorci i altres situacions sobre els nens; cosa que sembla relacionar-se més amb altres variables –*i. e.*, l'edat, el sexe, la tensió soferta– que amb el fet de formar part d'un tipus o estructura familiar en comptes d'un altre.

Exemple

Per a les edats que ens competeixen, resulta interessant esmentar l'estudi d'Amato, Loomis i Booth (1995), que van observar els efectes del divorci patern en el benestar dels fills, durant la seva edat adulta jove: en famílies amb alta conflictivitat, els fills es trobaven millor si hi va haver divorci; però si la conflictivitat era baixa, es trobaven millor aquells en els quals no hi va haver divorci. D'altra banda, el conflicte entre els pares estava associat negativament al benestar dels fills en aquelles parelles en les quals no s'acabaven divorciant. En realitat, hi ha poc acord i controvèrsies sobre aquesta qüestió.

Finalment, del que hem analitzat anteriorment potser hauríem de rescatar la importància de pensar en els efectes que, **en els joves adults**, tenen els canvis en els models familiars "ideals, segons el viscut: haurem d'acceptar que els joves, **en tant que fills**, en establir la pròpia estructura familiar de vida són fortament influïts per la història familiar de procedència, que n'ha modelat part de la personalitat i identitat (Arnett, 2004).

La realineació de les relacions amb els pares també resulta estar en desenvolupament; d'això dependrà, en part, l'evolució del patró familiar establert. Així, hem de comprendre el desenvolupament afectiu dels joves en aquest context de condicions dinàmicament, amb els ascendents i amb els descendents.

Com que les situacions de **segones núpcies, famílies reconstituïdes i padrastres/madrastres** coincideixen més en edats amb el període d'edat adulta, s'hi aprofundeix en el mòdul següent. En general, s'esmenta (per exemple, Papalia *et al.*, 2005) que en aquests arranjaments i amb els fillastres les dones troben més dificultats que els homes.

Activitat 7

D'acord amb les dades d'alguna investigació publicada, feu un comentari o reflexió del que hem analitzat en aquest punt, i els elements subjacents (feina, inequitat, rols, variants d'estructura familiar, els joves en tant que fills, etc.). Alhora, reflexioneu sobre la manera com incideix el canvi en les edats de procreació o de patró familiar en les pautes de criança i en les relacions amb els fills i filles.

5.3. Desenvolupament de l'orientació vocacional i laboral

El cicle del desenvolupament d'una ocupació inclou períodes i qüestions molt àmplies. Es considera que en realitat comença des del final de la infantesa, ja que les experiències intel·lectuals i socials van modelant les orientacions o interessos, i fins i tot parteix de la identitat, que esdevenen en la dedicació a tasques, les quals moltes vegades continuen més enllà de la jubilació (Super, 1996, a Lefrançois, 2001; Craig, 2001). Així, resulta important estudiar concadenadament la manera com l'orientació vocacional va determinant decisions educatives, i les seves transicions cap als contextos laborals i/o d'especialització acadèmica; passos que s'inscriuen en els períodes que analitzarem en aquest mòdul.

Encara que els manuals de psicologia evolutiva ho solen ignorar, és fonamental esmentar en primer terme que a tot país és la minoria de la població la que té oportunitats d'educació superior o en camps molt especialitzats de coneixement. En part per l'anterior, tampoc no és majoritària la dedicació a la professió o ocupació preferida.

En consideració al que hem explicat abans, també és important aclarir que la idea de "vocació" es refereix a orientacions sobre professions de molt èxit o d'un rendiment intel·lectual alt, ja que tasques mecàniques o de tipus molt precari, a les quals es dedica la majoria, rares vegades s'elegeixen fer per vocació (Lefrançois, 2001). No obstant això, nombrosos models han intentat més o menys explicar evolutivament els passos en les eleccions que algunes vegades porten a l'acompliment d'una professió.

En el **model de desenvolupament de la carrera** de Ginzberg (1972; citat a *op. cit.*), posterior als períodes de fantasia infantil i de temptativa adolescent, arriba el *període realista*, que comença cap als disset anys i comprèn els inicis de les decisions vocacionals concretes; aquestes es van modificant fins i tot després d'haver elegit la carrera pel retard per a concloure-la i ingressar al món laboral. Dins d'aquest període, hi ha fases d'exploració, cristallització i especificació en investigar les opcions per a posar en pràctica l'elecció vocacional.

Similar al model de Ginzberg, ja que considera que la carrera inclou des de la infantesa, és el **model d'espai i cicle vital**, de Super (1963, a Craig, 2001; Lefrançois, *op. cit.*). Parteix de la idea que s'elegeix una carrera d'acord amb el **concepte de si mateix**, per a avançar en l'autorealització. En aquest model, corresponents a les edats de la joventut són les etapes **d'exploració** (de catorze a vint-i-cinc anys) i **d'establiment** (de vint-i-cinc a quaranta-cinc anys).

En la primera hi ha transicions de prova en prendre les primeres decisions professionals, explorar les alternatives, preparar-se per a la carrera i comprometre-s'hi finalment; a la qual cosa segueix un procés d'implantació, especificació i cristallització.

En l'etapa d'establiment hi ha un progrés i estabilització continuus de la carrera; la solució de les crisis ocasionals en determinarien l'avenç o la frustració.

Després, ja en l'adulthood, s'entraria a una etapa de **manteniment**. Segons l'autor, el desenvolupament de la carrera dura tota la vida, ja que hi ha una influència recíproca d'aquesta i altres característiques i rols de l'individu, de manera que constitueix un "arc iris de vida i carrera" en què es reflecteixen aquestes influències. Una d'especialment important en la carrera és la família, ja que en les societats industrialitzades no s'identifiquen en el temps l'acabament dels estudis amb la sortida definitiva de la llar original, moment en què sovint els plans professionals estan ja molt avançats. Potser l'aportació principal d'aquest model sigui assenyalar la importància dels **factors contextuais interactius** – autoconcepte, família i entorn social– que influeixen en l'exploració vocacional (Craig, *op. cit.*).

Tant el model de Ginzberg com el de Super s'identifiquen amb les teories de l'elecció vocacional que destaquen la presa gradual de decisions i l'adquisició de competències professionals des de les primeres etapes; més que la **correspondència entre persones i llocs**. Aquest grup de teories i mètodes d'orientació es basa en la idea que els talents, interessos i capacitats dels individus es corresponen amb determinats requisits establerts per a les ocupacions, i deixa una mica de costat la concepció evolutiva de l'orientació. Més aviat, busquen la identificació i coincidència de persones-llocs amb diverses proves i/o inventaris per a mesurar determinats trets; entre aquests destaquen l'Inventari d'interessos de Strong i el de preferència vocacional d'Holland (citats a *ibid.*).

D'altra banda, tenim les descripcions de les **etapes del cicle ocupacional**, d'Havighurst (1964; a *ibid.*). L'autor les basa en la relació que la persona estableix amb la feina en diferents moments de la vida, i en l'adquisició d'actituds i habilitats laborals. Igual que d'altres, considera que el cicle comença des de la infantesa. En aquest període i part de l'adolescent, l'individu passa les etapes d'identificar-se amb un treballador i adquirir hàbits bàsics de laboriositat, després del qual, entre els quinze i els vint-i-cinc anys, s'adquireix una identitat com a treballador. En aquesta etapa, s'elegeix l'ocupació, un s'hi prepara, i s'adquireix l'experiència laboral que ajuda a escollir i a iniciar-se en la professió. Ja en l'etapa de convertir-se en persona productiva (entre els vint-i-cinc i els quaranta anys), es perfeccionen les habilitats necessàries per a exercir i progressar en l'ocupació elegida. En la resta de la carrera (entre els quaranta i els setanta anys), el treballador es dedicarà a "mantenir una societat productiva" (*ibid.*), segons les responsabilitats socials i cíviques relacionades amb la seva ocupació.

Dins del marc de la seva teoria de l'adultesa emergent, Arnett destaca que els **retards** en la **transició escola-feina** és un dels aspectes que més evidencien la postergació de l'entrada en la joventut adulta. En la seva societat, molts joves treballen des de molt aviat, però en ocupacions que es caracteritzen per ser de curta durada, en tasques poc especialitzades, del sector serveis, d'ingressos i prestigi baixos, i no sempre concordes amb la identitat, la preparació obtinguda o els vertaders interessos; si bé aquestes "subocupacions" poden ajudar a aclarir-los (també Lefrançois, 2001). Les eleccions també depenen de les professions; per exemple, en el cas de les referents a habilitats tècniques se sol tenir d'inici més claredat en el que es busca; o en camps molt competitius –per exemple, esportius o artístics– se'ls solen tancar les portes a la majoria des d'edats molt primerenques. Però en general, les feines exercides durant els anys universitaris van d'acord amb l'aclariment de les aspiracions (les carreres als EUA són menys específiques que en el nostre context); etapa en la qual es nota ja una diferència clara amb l'adolescència, ja que els adults emergents es prenen més seriosament els estudis (Arnett, 2004). També sosté l'autor que aquest "assoliment de la identitat" es relaciona molt amb el vocacional i amb sentir-se satisfet; encara que les decisions adultes estan, d'altra banda, basades en el coneixement d'un mateix, en una idea clara dels desigs i habilitats pròpies (*ibid.*; Rice, 1997).

Finalment, del que hem esmentat anteriorment es pot rescatar que s'han fet classificacions categòriques d'acord amb l'**estat de desenvolupament vocacional** en què els joves es trobin: n'hi ha de reeixits vocacionals; vocacionalment frustrats; no compromesos (*i. e.*, per indecisos o confosos per a decidir una direcció); oportunistes vocacionals (accepten les oportunitats sense haver planejat una ruta), i desertors socials (sense ambicions ni metes ocupacionals). Com veiem, aquestes categories estan molt relacionades amb els tipus de formació de la identitat proposats per Marcia (1980; Rice, 1997; Marcia i Friedman, 1970, a Rice, *op. cit.*).

De tots aquests enfocaments, potser el més substancial sigui rescatar la idea del continu i gradual que es dona en la transició del camp formatiu a l'ocupació, al llarg del desenvolupament adolescència-joventut; i les reflexions educatives que pugui suscitar en els professionals que intenten aplicar currículums, programes o projectes.

A part de les teories que postulen com ens desenvolupem en l'àmbit vocacional i el laboral, resulta important esmentar de les fonts altres aspectes relacionats amb els rols psicosocials d'estudiant i treballador.

Lefrançois (2001) analitza àmpliament que en realitat la majoria dels adolescents i joves no emprèn les seves eleccions professionals d'una manera tan raonada, no és tan conscient de les seves preferències, ni fa una anàlisi deta-

llada de les carreres o el rumb que pot seguir. No obstant això, s'han estudiat diversos factors que influeixen en la decisió vocacional (Naylor i cols., 1997, a *ibid.*; Craig, 2001), entre els quals hi ha:

- l'ocupació, nivell educatiu i influència dels pares;
- algunes destreses generals (*i. e.*, lectura, organització) i característiques personals (com l'autoestima o l'autoconcepte);
- la capacitat d'establir-se en el món laboral;
- l'origen socioeconòmic;
- el gènere, la determinació sexual de les ocupacions i les expectatives d'autoeficàcia –que, per cert, són inferiors en els homes en considerar carreres "femenines": les dones esperen més ser competents en carreres "d'homes", s'hi dediquen més i cada vegada més ocupen llocs professionals i de comandament (Gillespie i Hillman, 1993; a Lefrançois, *op. cit.*; Papalia *et al.*, 2005);
- així mateix, en les decisions hi ha algunes consideracions pràctiques –com les condicions econòmiques i la pressió de la família- i també els fets fortuïts;
- a més, és important considerar la importància de la *preparació no formal*, que participa en l'adquisició d'habilitats necessàries per a la feina mitjançant l'adopció de normes, actituds i expectatives de rols apropiats per a exercir-la; i no solament la preparació vocacional formal –això és, l'aprenentatge estructurat en batxillerat, els programes de formació, els estudis superiors i la capacitació en l'ocupació.

En pràcticament totes les societats, els nivells d'estudi es relacionen amb les possibilitats d'aconseguir ingressos millors i amb l'estatus ocupacional, de manera que representen una via de superació social en última instància. Això explica que la majoria busqui romandre en el sistema educatiu fins al grau més alt possible; a més, segons Papalia i cols. (*ibid.*), la feina presenta desafiaments especials per als qui tenen menys grau acadèmic.

Exemple

Arnett (2004) esmenta que en el cas dels Estats Units, on més de les tres quartes parts dels joves obtenen algun títol superior, l'entrada generalitzada a la universitat té molt a veure amb la distinció d'un "nou" període del desenvolupament. En el cas d'Espanya, s'ha *massificat* notablement l'entrada a l'educació terciària en pocs anys, i ara hi ha taxes molt més altes d'ingrés i sobretot de canvi, com hem vist en les dades abans exposades.

Finalment, hem de considerar que en l'actualitat es pren cada vegada més seriosament l'**educació permanent**, com a via que permet a adults de totes les edats mantenir capacitats cognoscitives, estat d'ànim, autoimatge i habilitats per a manejar complexos problemes laborals i del futur (Corral, 2002; Papalia *et al.*, 2005, Rice, 1997).

5.3.1. Acompliment al món del treball

D'acord amb l'esquema eriksonià d'etapes, la intimitat està relacionada amb la capacitat de comprometre's amb afiliacions concretes; entre altres terrenys, en les ocupacions i la carrera. De la mateixa manera, la generativitat està molt associada a la feina, ja que l'ofici o professió atorga part del sentit de ser productiu, creatiu i útil en la societat.

En realitat, és difícil fer una avaluació àmplia de l'acompliment i de la satisfacció trobada a la feina, com per a identificar-la linealment amb el primer argument dit –no per això menys vàlid en termes teòrics.

El que salta a la vista és la multiplicitat de criteris que prevalen per a parlar de maneres ideals de relacionar-se amb la feina com a esfera vital. Moltes persones, per exemple, se centren més en **factors intrínsecs** de la feina –*i. e.*, característiques de l'ocupació, l'interès i les habilitats per a efectuar-la– mentre que d'altres se centren en **factors extrínsecs** –salari, prestigi i, destacat durant la joventut, les amistats (Craig, 2001). Així, no hi ha un judici valoratiu absolut del que "està bé" en el desenvolupament de la carrera; en part, les persones delimiten el que té valor per a elles mateixes en cada cas.

Des d'una perspectiva evolutiva, la figura del **mentor** resulta de pes en l'adquisició d'habilitats, actituds, normes i seguretat en un mateix per part de l'aprenent o principiant per a consolidar-se en el lloc de treball. Aquesta relació sovint també ajuda que els joves s'ajustin a la situació laboral, ja que moltes vegades aquests viuen un període de frustració davant les expectatives no complertes o la falta de correspondència amb la formació (*ibid.*).

Aquesta "estabilitat" laboral passa per la consecució dels llocs –en aparença sempre més competits que en èpoques anteriors– però alhora pels reajustaments i la formació contínua, en cada fase més a càrrec dels mateixos subjectes i de les empreses que d'ambients educatius estructurats i programàtics. En les societats postindustrials, les feines han canviat d'una manera vertiginosa en els últims temps, davant de l'entrada en l'era tecnològica i de la informació, per la qual cosa es requereix molta més **preparació acadèmica i velocitat en l'actualització**, cosa amb què s'enfronten els treballadors de la majoria dels nivells i àrees.

"Consolidar-se en la carrera" consisteix justament a acceptar les realitats de l'estat ocupacional, buscant l'estabilitat però actualitzant-se per a l'èxit continu.

A més de la industrialització, amb l'envelliment de la població és comprensible que es doni la moratòria per a ingressar al món laboral, ja que hi ha més adults d'edat mitjana treballant; d'altra banda, a conseqüència d'aquest canvi demogràfic (analitzat més a fons en un punt anterior) les categories laborals de creixement més accelerat són les relacionades amb la cura de la salut (Lefrançois, 2001). En termes de **productivitat**, les diferències per edat depenen més aviat de com es mesura l'acompliment i de les exigències específiques de les feines. Els joves tendeixen a executar millor les que demanden rapidesa de reflexos mentre que els adults i persones més grans exerceixen millor els que requereixen maduresa de judici (Clemente, 1996; Corral, 2002; Kail i Cavanaugh, 2006).

Activitat 8

A partir de la idea: "La societat actual d'alta tecnologia presenta una gamma increïble d'ocupacions, de les quals cada vegada més són substituïdes d'ocupacions no qualificades de poca instrucció" (*ibid.*, p. 391), feu un exercici de debat o reflexió sobre la polèmica i fiabilitat dels pronòstics de les ocupacions futures:

"D'una banda hi ha les persones que argumenten que els ràpids avenços tecnològics que comporten una automatització creixent reduiran en bona mesura la demanda de llocs no qualificats de baix nivell, i que la majoria de les ocupacions que es creïn en el futur exigiran instrucció i capacitació superiors [al batxillerat] [...];

D'altra banda, hi ha les persones que adverteixen que la tecnologia moderna aconseguirà reduir cada vegada més la necessitat de treballadors capacitats i instruïts, i que l'efecte últim d'això és que es demanarà no més, sinó menys instrucció als empleats de l'avenir; exemples en són l'"estupidització" dels caixers [...] o l'ús d'icones d'hamburgueses, fregits o refrescos en taulells computaritzats amb molts botons, de manera que els dependents de menjar ràpid ja no necessiten saber llegir o reconèixer els números (per no parlar de sumar o restar)".

Compareu després les pròpies conjeitures amb les ofertes per Bailey (1991; citat a *ibid.*, p. 392), i lligueu-ho a més amb l'apartat de desenvolupament cognitiu del mòdul d'"Adolescència", en què es parla d'"aprendre a aprendre" com a competència bàsica per a un món canviant.

Tornant a la qüestió de la importància donada a l'ocupació, s'ha observat que aquest compleix diversos propòsits, relatius a diferents àrees (Lefrançois, *op. cit.*). En l'àrea econòmica, satisfà les necessitats físiques, encara que tendeix també a relacionar-se amb l'estatus; en l'àrea social, la condició de responsabilitat, per a sentir-se apreciat i important, a més de les oportunitats per a interactuar i establir amistats. Molt relacionats amb això, s'esmenten els propòsits psicològics –*i. e.*, els sentiments de confiança i autoestima, la sensació de satisfacció, la valoració d'un mateix i altres aspectes de la identitat derivats de la feina.

Alguns factors relacionats amb la satisfacció en les ocupacions són: que aquestes siguin reflex dels interessos personals; el grau d'exigència en l'ús de les capacitats; el sentiment de capacitat i facultat per a la seva realització; l'ingrés i

el suport de l'entorn laboral (Stoltz-Loike, 1996, i Wallace, 1995; citats a *ibid.*). Hi ha fonts de satisfacció que no es relacionen amb els ascensos; per a molts no té importància "escalar" professionalment o dins de les organitzacions. Diversos investigadors assenyalen que potser més crucial que això és la facilitat amb què es facin les **transicions d'ingrés** a la feina (tant per a la primera com si es canvia).

Ginzberg esmenta en el seu model (1972, a Lefrançois, *ibid.*) que l'**avaluació** de la carrera continua en bona mesura més enllà de la primera ocupació tinguda en la joventut, ja que la gent la sol canviar, sobretot en casos que la carrera elegida ofereix menys satisfacció i felicitat de l'esperat. Segons alguns estudis sobre la qüestió (per exemple, Wallis, 1992; Coward *et al.*, 1995; a Lefrançois, *ibid.*), és interessant que encara que la majoria de la gent de totes les edats es declara satisfeta amb l'ocupació, gran part faria un canvi si fos possible; encara que tendeix a sentir-se **més de gust amb l'edat**, com més temps dura o espera fer-ho (es pot arribar a apreciar o almenys acceptar l'ocupació), o a mesura que actualitza els somnis i expectatives anteriors. Craig (2001) esmenta que per a una **satisfacció laboral madura** és necessari conservar el sentit d'emoció i compromís amb la feina al llarg de la vida adulta. Al seu torn, cal considerar ben cert que en els períodes adults les persones estan menys disposades a descriure's com a molt insatisfetes o infelices en general (*ibid.*; Rice, 1997); potser pel que ja esmentava Erikson: que en arribar a l'adulthood sorgeix un nou significat de la pròpia tasca al món i un sentit del temps juntament amb "[...] un sentimiento de irrevocable identidad: al llegar a ser paulatinamente lo que uno ha causado que sea, finalmente se será lo que uno ha sido" (2000; p. 84).

En síntesi, es considera que en l'actualitat la feina està cada vegada més relacionada amb la satisfacció de necessitats d'autorealització, una part fonamental en el desenvolupament del jo. Tot i així, l'ocupació no se sol donar en condicions equitatives ni cobreix totes les satisfaccions vitals de les persones.

Com hem esmentat abans, moltes més dones, mullers i mares que abans ingressen a la força de treball. Alguns autors esmenten que en els matrimonis en què ambdós cònjuges són professionals, les dones disposen d'altres satisfaccions, com ara la necessitat de crear o expressar-se, una igualtat en la relació més gran o un ingrés més elevat. Però potser el més característic de la realitat laboral de les dones en general i a gairebé tot el món siguin les **condicions d'inequitat** en què es desenvolupen. Els nivells d'ingressos més baixos, per posar el cas, es poden atribuir al fet que, per norma, elles tenen un nivell educatiu més baix, treballen menys hores, tenen ocupacions menys qualificades o són discriminades. A part els ronden diversos mites i estereotips sobre això – per exemple, que estan menys orientades a l'èxit; que accepten d'una manera "inadequada" els riscos i el progrés professional, o que elaboren plans inespecífics sobre això. El que sí que sol ser cert és que les treballadores enfronten

molt més estrès per a intentar un compliment de rols en conflicte; sobretot la tensió entre vida laboral i familiar. També s'ha provat que en consideració d'aquesta última, sovint presenten **més varietat de patrons ocupacionals** que els homes; de manera que no estan menys "orientades a l'èxit", per exemple, sinó que la definició del que això és s'ha elaborat sense una perspectiva de gènere (com gairebé tot allò en el que els homes han dominat el camp); sense considerar les diferències. O al contrari, d'una manera implícita o amb prejudicis es mantenen supòsits sobre els "rols adequats" per a cadascun en la sexualització de les professions –i. e., que com que la dona està "naturalment" orientada a la cria i la cura, li "corresponen" feines d'aquest tall, mentre que als homes els correspondrien les més competitives o rudes (Craig, 2001; Magen *et al.*, 2002; Rice, 1997).

Una última qüestió és l'anàlisi del que les joves i els joves fan al marge de la feina. Kail i Cavanaugh (2006) assenyalen que **el lleure i el gaudi del temps lliure** són en la vida adulta tan importants o valuosos com en la infantesa. Per això, l'estudi d'aquests aspectes al llarg del desenvolupament s'ha anat formalitzant de manera que hi ha sengles línies de recerca i fins i tot perspectives teòriques sobre el que en les etapes adultes fem en aquests terrenys. En general, amb l'edat els joves i adults es van orientant més cap a aquelles activitats que es poden compartir amb la família i requereixen menys esforç físic (*ibid.*), però la importància de l'esbarjo i el gaudi del lleure es mantenen constants al llarg del desenvolupament. Segons exemplifiquen Papalia *et al.* (2005), la gent que fa una feina més complexa tendeix a involucrar-se en activitats de temps lliure que intel·lectualment són més exigents.

En una enquesta sobre l'ús del temps entre els espanyols elaborada per l'INE (2011; persones de 10 anys en endavant), resulta que aquest es dedica, ordre descendent i en diferents grups de població: quasi la meitat del dia a les cures personals (onze hores i mitja); prop de vuit hores a la feina remunerada; poc més de cinc als estudis; prop de quatre a la llar i la família; quasi bé tres als mitjans de comunicació; una mica més de dues a la vida social i la diversió; quasi bé dues al treball voluntari i les reunions, tal com als esports i activitats a l'aire lliure, i a les aficions i la informàtica. Finalment, es dedica prop d'una hora i mitja als desplaçaments i temps no especificat (evidentment, la suma supera les 24 hores, perquè es consideren tots els tipus d'activitats realitzades per tots els enquestats). Destaca que les dones dediquen més de dues hores més que els homes a les tasques de la llar (encara que hi ha hagut una disminució important respecte a anteriors enquestes). També es tendeix a disminuir la participació en la vida social i la diversió (nou punts en set anys); mentre que augmenta el temps dedicat a les activitats relacionades amb les aficions i la informàtica (del 17,9% el 2003 al 30% el 2010).

En l'*Estudio de bienestar y felicidad de la juventud española*, també es conclou que és la freqüència de sortir amb amics i amb la parella el que més influeix en la felicitat, si es compara la freqüència de les activitats i el gaudi que ens

indueixen. Això pel que fa a la freqüència amb què es duen a terme certes activitats de lleure i el gaudi que n'obtenen els joves (Javaloy, 2007). En el mòdul següent s'aprofundeix en l'anàlisi del lleure i temps lliure.

Sens dubte, en el concepte de benestar hem d'englobar tant els aspectes de competència o realització vocacional i laboral, com de la qualitat del temps invertit en activitats extracurriculars o al marge de la feina.

5.4. Benestar subjectiu i imatge social de la joventut

El benestar i la felicitat són d'aquelles qüestions difícils d'abordar pels components subjectius que comporten per a cada persona. Això complica, al seu torn, establir-ne una definició consensuada: què és ser feliç? Com es poden establir els límits d'un concepte així? Encara que definíssim la felicitat, què hi ha de la gent que s'entossudeix a ser infeliç? Rice (1997, p. 566) esmenta que malgrat la multiplicitat de definicions, la majoria dels psicòlegs "[...] accepta que el bienestar subjetivo es un concepto abstracto y multidimensional que puede medirse con indicadores como la satisfacción con la vida, el ánimo, la felicidad, la congruencia y el afecto". A aquests se'n solen afegir d'altres que influeixen més o menys indirectament, com, per exemple, la qualitat de les xarxes socials, la salut, l'ajuda als altres o l'estrès –en sentit negatiu, clar (*ibid.*).

Abordem la qüestió en aquest mòdul entenent, en primer terme, que la visió clàssica de l'adolescència com turbulenta, contestatària amb l'establert socialment, etc., s'insereix en continuïtat amb la concepció que es té del jove adult (Arnett, 1999; Erikson, 1980 i 2000).

Atès que molts d'ells tenen patrons i formes de vida molt similars als adolescents, que a poc a poc van canviant i es van identificant amb els de la "generació en comandament", cap a la mitjana edat. Aquesta generació és, potser, la que més reflexiona i jutja sobre el comportament adolescent i juvenil.

En contrapartida, resulta interessant que se sol identificar la *joventut* –sobretot de l'adolescència tardana fins a l'adquisició de tasques considerades "adultes"– com el període més feliç de la vida, ja que, d'una banda, es té molta independència però, de l'altra, les responsabilitats són menys serioses que en l'adulthood. Això és cert des d'alguns enfocaments que assumeixen una llarga etapa de dependència dels pares molt més enllà de la majoria d'edat legal (per exemple, Arnett, 2004; Martín, 2002). Tanmateix, a més que la situació abans esmentada no és majoritària, les investigacions transversals no troben diferències notables entre grups d'edat, en la satisfacció amb la pròpia vida. Així mateix, al-

tres estudis (citats a Rice, 1997) troben que hi ha força estabilitat en els nivells de benestar al llarg de la vida adulta i que no hi ha diferències entre classes socioeconòmiques.

Ens atrevim a dir, a més, que resulta important l'estudi d'aquesta qüestió, ja que als joves (com als adolescents) els envolten nombrosos **mites i estereotips**, no solament al respecte de la felicitat/infelicitat, sinó també de les exacerbacions dels estats d'ànim i les conductes que suposadament se'n deriven (Fierro i Moreno, 2003). La joventut és una cohort clau, en el sentit que és ben cert que durant els anys juvenils s'és, per una part, més independent i autodeterminat que en l'adolescència, i, per una altra, sovint es tenen menys responsabilitats i pressions financeres que en l'adulthood. Així, els joves són consumistes –en el sentit ampli: d'ideologies, models de conducta, oportunitats, possibilitats i també d'objectes materials i culturals. I alhora "carn de canó", o de consum, per a infondre'ls o traspasar-los tot l'anterior (ideologies, models, etc.).

Pel que hem dit abans, ens atrevim a postular que resulta important saber què és el que dóna satisfacció i constitueix la felicitat per a aquest grup. La convergència entre benestar i joventut, doncs, està en la dilucidació de les motivacions que els porten a desenvolupar determinades formes de vida adulta en comptes d'altres.

Proporcionem d'una manera succinta dades sobre aquesta qüestió, relacionades amb el context espanyol. A més del que hem esmentat a l'inici de l'apartat, Rice (*op. cit.*) afegeix que, d'una manera més general i evolutivament, per als joves i adults les relacions familiars primerenques i la qualitat del matrimoni tenen una forta relació i influència amb la felicitat i satisfacció amb la vida i un efecte en elles. Com suggerim en esmentar els estudis evolutius, no hi ha canvis radicalment significatius causats per la maduració o l'envelliment en tant que tals. Clemente (1996), per la seva banda, diu que el procés de consolidació de la personalitat, els llaços fonamentals i relacions socials, així com de la transició escola- feina pel qual passen els adolescents-adults (entre els setze i els vint-i-quatre anys) que va investigar, contribueixen d'una manera determinant que la satisfacció amb la feina, la vida social i la felicitat personal reportades tendeixin a ser inferiors que en edats posteriors. Aquests són resultats de l'esmentada *Encuesta sobre Salud de la Comunidad Valenciana, 1993* –a *ibid.*, p. 192.

L'estudi abans referit sobre *benestar i felicitat en la joventut espanyola* (Javaloy, 2007), de l'Institut de la Joventut, és el més recent, i potser el més rellevant fins ara, sobre aquesta qüestió a Espanya. S'obtenen conclusions molt interessants sobre la felicitat en una mostra de joves de quinze a vint-i-nou anys (mitjana de 22,7), ambdós sexes i treballadors i estudiants gairebé per igual, 10% estrangers, 80% solters, 20% amb estudis superiors, 70% que viuen amb la família, amb diversos graus d'independència econòmica, la majoria catòlica

no practicant i de centreesquerra. Dels vastos resultats s'extreuen conclusions interessants sobre la relació entre diversos factors i la felicitat; les més destacades per esmentar en el marc d'aquest escrit són que:

- Hi ha una tendència general en aquesta població a ser bastant feliç; al mateix nivell homes i dones.
- Els adolescents són lleugerament més feliços que els joves adults.
- No ho són menys els qui no treballen o no tenen parella que els casats o actius –cosa que potser es contradiu amb el que han dit algunes de les fonts consultades (per exemple, Rice, 1997).
- Ni més feliços són els d'ingressos més elevats, nivell educatiu superior, independents econòmicament o que viuen a casa pròpia. Més aviat, la gent més "feliç" està més satisfeta amb la seva situació econòmica i laboral.

És a dir que, d'acord amb aquest estudi, hi ha una influència més gran de la percepció subjectiva que de la posició sociolaboral objectiva en la felicitat (Javaloy, 2007).

Igualment, pel que fa a la satisfacció amb diferents àmbits de la vida, es conclou que **els joves feliços estan més satisfets**, amb les seves famílies i amics, sexualitats i salut, estudis i lleures –encara que aquestes àrees no contribueixen específicament a una felicitat més gran. En aquesta recerca, *felicitat* s'associa primer amb la satisfacció amb la situació econòmica, després amb les relacions de parella, després amb la feina, i, en menor mesura, amb el físic. Els joves i les joves van manifestar satisfacció general amb les àrees vitals; superior en relacions, salut i físic, i inferior en la feina, economia i lleure (*ibid.*).

Quant a la personalitat dels joves feliços, aquests presenten més assertivitat i implicació, control de l'entorn, estabilitat emocional i optimisme; atribueixen més sentit a la vida i creuen que el món és just. I aquells que es perceben com bastant més feliços que la mitjana, **sobretot** comparats amb els que ho són menys, comparteixen més els trets associats amb la felicitat –per exemple, més control del medi, satisfacció general, creure en un món amb sentit i just, ser optimistes, i també sortir més sovint amb la parella i amics.

De l'anàlisi de les característiques dels joves immigrants en comparació de les dels espanyols, destaca que són una mica menys feliços que els nadius, són més materialistes, més religiosos, tradicionals i col·lectivistes –és a dir, emfatitzen més la lleialtat a grups adscrits– i donen més importància a les relacions

amb família. Els espanyols, per la seva banda, també esmenten la família però, com que són més individualistes, donen més pes a les relacions voluntàries d'amistat.

Potser sigui interessant destacar, en darrer terme, que en comparar espanyols i immigrants i amb estudis de joves d'altres països, percentatges similars presenten estats d'ànim positius; amb independència que un medi o un altre sigui menys "desenvolupat" socialment, tecnològicament o econòmicament, més col·lectivista i jeràrquic (Suhail i Chaudry, 2004, a *op. cit.*; també Rice, 1997).

Així, els nivells de felicitat amb la vida no es relacionen tant amb uns valors culturals en especial o amb el desenvolupament material, independentment del que es vulgui transmetre en els mitjans publicitaris o de coneixement, per tal de suggerir la importació de formes de vida o patrons de desenvolupament com adequats per a la joventut.

Activitat 9

Argumenteu una actitud pròpia respecte al que és ser adult, en quines edats s'està en transició i quines són les millors implementacions que promourien per al desenvolupament dels joves en el seu context, d'acord amb tot l'analitzat. Com a activitat complementària, podeu consultar algunes fonts de les esmentades per comparar l'exercici.

Resum

Les etapes del desenvolupament són construccions socioculturals que prenen forma en cada context i època. La major part de les explicacions sobre el desenvolupament del final de l'adolescència i posterior a aquesta han estat formulades en les últimes dècades i només en uns quants països occidentals. Aquesta és una de les raons per les quals trobem poc consens respecte al que caracteritza el desenvolupament a partir del final de la segona dècada del cicle vital, i més especialment, durant la transició entre **l'etapa adolescent** i la **vida adulta**.

Diverses recerques han provat que l'extensió de l'adolescència cap al final és una situació cada vegada més palpable en medis en què el camí de l'autonomia és retardat per assentar-se en el que coneixem com *edat adulta*. Aquesta situació ocorre en societats que permeten una postergació més gran dels esdeveniments que solen marcar l'ingrés a la vida adulta; en un temps en què s'assoleixen per norma nivells de formació superiors, s'observa una falta d'independència econòmica sostinguda, i es produeixen oportunitats per a l'experimentació en diferents àmbits abans d'aquest assentament en els rols adults. En aquest sentit, el que coneixem com a etapa de joventut es veu **estesa en la seva durada**, de manera que constitueix cada vegada més una cohort amb una cultura pròpia. Moltes de les fites normatives que han marcat l'establiment en la vida adulta (*i. e.*, sortir del sistema educatiu, treballar, casar-se i tenir fills) es retarden mentre donen pas a altres processos de desenvolupament més en l'àmbit individual per a la cristallització del fet de "sentir-se adult". Aquesta reformulació tant teòrica com en la vida de les persones, permet l'estudi de la joventut i l'anàlisi dels fenòmens evolutius de l'adulesa-jove unitàriament amb una nova òptica i fins al final de la trentena.

Les teories relacionades amb el desenvolupament en aquestes etapes són d'arrel **psicoanalítica** i a poc a poc s'han anat inscrivint en una **perspectiva del cicle vital**.

Jung va ser el primer psicoanalista que va proposar que en l'adulesa hi ha èxits diferenciats de les etapes anteriors i més que plena decadència. Postulava que fins a entorn la quarantena la persona està dedicada a l'assumpció de responsabilitats i a la vertadera individualització, un procés complex que dura fins a la meitat de la vida. A més, durant tota aquesta etapa es lluita per a resoldre les tendències psíquiques oposades, abans de poder-se dedicar a la "il·luminació" del *self*.

Erikson, com el teòric més representatiu i, en certa manera, generador de les concepcions més científiques de l'adulesa, plantejava que la intimitat, en sentit ampli, és la tasca del desenvolupament més important que s'ha d'aconseguir en la joventut, i posterior a l'assoliment de la identitat personal adolescent. Es-

tablar un compromís amb les eleccions en el terreny afectiu i professional significa la resolució reeixida de la crisi d'aquesta etapa, la qual cosa permet evolucionar cap a la generativitat. **Vaillant**, des d'una òptica més clínica i d'estudis longitudinals, completa l'esquema eriksonià en esmentar que hi ha una etapa de consolidació de la carrera (entre els vint-i-tres i els trenta-cinc anys) en tendència oposada a l'autoabsorció.

Levinson va ser fortament influït pels autor anteriors en crear la seva teoria de les eres i a estadis. Proposa que hi ha una llarga fase de noviciat (dels divuit als trenta-tres anys) per a l'establiment de l'estructura de vida adulta, i al seu torn observa diverses etapes posteriors a la transició per a aquest establiment (entre els disset i els vint-i-dos anys): l'entrada al món adult, la transició dels trenta i l'etapa d'establiment. En la quarantena hi hauria una transició cap a l'adulthood madura, entesa com una crisi de la mitjana edat. Aquesta suposada crisi com un marcador diferenciador de fases, i també altres de les seves idees, han rebut dures crítiques.

En l'època contemporània, la **teoria de l'adulthood emergent d'Arnett ha adquirit certa** rellevància i publicitat. Proposa que hi ha un període clar i diferent del desenvolupament que s'allunya de l'adolescència estesa i adquireix caràcter propi, atès el retard per a l'establiment de l'adulthood-jove. Ocorreria des del final de la segona dècada i es podria estendre fins al final de la tercera depenent del moment transicional definitiu per a assentar-se en la vida adulta. El període estaria caracteritzat per ser un de sentir-se entremig i amb inestabilitat, però de moltes possibilitats en estar més centrat en si mateix i explorar diversos terrenys de la identitat. És una teoria que destaca la importància del context cultural però que alhora restringeix els seus preceptes només a medis en què hi ha les condicions que permeten la postergació o una formació de llarga durada; a més d'una exaltació especial dels valors individualistes que justifica el reemplaçament dels marcadors normatius de transició a l'adulthood per altres de tall més individualista o subjectiu (responsabilitat de les pròpies accions, decisions independents, independència econòmica).

Els **canvis demogràfics** que es presenten en múltiples medis, sobretot els industrialitzats, expliquen en part les transformacions que viu en el present transitar a la vida adulta. En particular, l'envelliment de la població transforma la percepció social de la joventut; d'altra banda, el benestar econòmic i l'èmfasi en estendre la formació (com en el cas espanyol) permeten, en part, la postergació de l'adulthood. No sempre és clar què és el millor propiciar en la vida dels adolescents i joves sobre aquest assumpte.

El **desenvolupament físic** durant la joventut es caracteritza per ser el període de més energia, força i resistència. Només a mitjan la trentena és quan les causes de mortalitat principals comencen a ser altres que les relacionades amb conductes de risc. És, doncs, un moment clau en què s'estableixen les condici-

ons d'envelliment futur, d'acord amb els hàbits de salut que es desenvolupin. La sexualitat i la satisfacció en aquesta etapa és una qüestió rellevant, tenint en compte que és l'època de la vida que es tenen fills.

Diversos teòrics han proposat que hi ha una etapa del **desenvolupament intel·lectual** posterior a l'assoliment de les operacions formals. Destaquen la del pensament dialèctic de Riegel i Basseches, i també les recerques sobre el pensament formal de tercer ordre. Més enllà dels debats de si els canvis postadolescents constitueixen una nova etapa o no, sembla important l'estudi de les capacitats utilitzades d'una manera pragmàtica, ja que la vertadera evolució adulta en el cognitiu es caracteritza per l'ús de la intel·ligència en dominis específics, a més de ser més contextual i amb una tendència a la integració i la flexibilitat (Schaie). Aquests canvis en la joventut estan fortament concatenats al desenvolupament del jo i la identitat, per exemple, en qüestions del desenvolupament moral (Kohlberg, Gilligan), de l'adhesió a ideologies (Arnett) o a sistemes de significat (Kegan, Loevinger, Sternberg). Diversos estudis seqüencials mostren, d'altra banda, que el decrement en les capacitats és només en àmbits ben específics, sobretot relacionats amb la intel·ligència fluida.

Els **canvis en la personalitat** adulta depenen, considerablement, de les tasques del desenvolupament que s'afrontin i que s'aconsegueixin. Segons Havighurst, per a l'etapa de la joventut seria important la independència dels pares, administrar una nova llar, modelar la identitat, consolidar-se en la carrera, aconseguir la intimitat i tenir una família i responsabilitats socials. Levinson, per la seva banda, diu que les fites evolutives clau en la joventut són establir la intimitat, definir un somni, trobar un mentor i forjar-se una carrera. El cert és que la majoria dels joves adults ocupen gran part del seu temps i energia a transitar cap a la generativitat segons la descriu Erikson, en dedicar-se (o no) a establir una relació de parella i formar una família, mentre es desenvolupa una ocupació amb què el subjecte s'identifica en major o menor mesura, idea més concretada per Vaillant, i a utilitzar el seu potencial creatiu en la cultura o societat de pertinença.

El **desenvolupament socioafectiu** en la joventut evidencia marcadament la pluralització que hi ha en els patrons evolutius respecte a períodes anteriors. Els models de família resulten molt diversos segons les condicions de solteria, matrimoni, divorci o fins i tot viduitat prematura que els joves presentin. Així mateix, la presència o absència de fills, segones núpcies, i d'una manera general, les noves relacions i rols que s'estableixen en les diferents àrees, caracteritzen la individualitat tant com la diversitat de les formes de vida adulta. Diverses perspectives del desenvolupament vocacional i professional han contribuït a explicar els rols que s'exerceixen dins de diferents ocupacions, inclosa la feina. Destaquen els models que consideren una evolució en aquests aspectes des de la infantesa (Guinsberg, Super, Havighurst) i, d'altra banda, els que relacionen els llocs laborals amb les característiques personals. En les societats postindustrials, és una realitat molt present la massificació de l'educació superior. L'acompliment, satisfacció i inequitat al món laboral són importants

atès el fort vincle que tenen amb l'autoconcepte. Les dones solen estar encara en una situació de desavantatge respecte als homes en el medi laboral. Així mateix, l'estudi del lleure va adquirint cada vegada més rellevància per a entendre més integralment la satisfacció.

L'estudi del **benestar subjectiu** en els joves i les seves diferents condicions de vida ha servit tant per a incidir en millorar els seus contextos de desenvolupament, com per a comprendre la imatge social que en preval. Cal dir que ser feliç prediu més la satisfacció amb la situació personal, que a la inversa. Resulten clau les actituds cap a estereotips i models imposats a la joventut per part de diversos col·lectius socials, però igualment les que aquesta presenta per a guiar el procés individual de transició a l'adulthood. Sobretot en un moment en què el desenvolupament dels valors personals i la ideologia és més crucial que mai per a la determinació de rutes evolutives futures.

Glossari

agència *f* Capacitat o virtut d'obrar i/o executar una acció.

assoliment de la identitat *m* En l'esquema d'Erikson, resolució positiva de l'antítesi crítica identitat enfront de confusió d'identitat adolescent. És el producte principal d'integrar i establir diversos elements personals i contextuals que constitueixen el psiquisme.

cohabitació compromesa *f* Forma de fet paral·lela al matrimoni; la parella viu sense plans de casar-se, si bé pot funcionar com un nucli familiar en unió lliure.

col·lectivisme *m* Sistema ideològic i d'organització social que valora guiar-se pel que és millor per a les necessitats i interessos del grup més que per a un mateix; premia conductes de lleialtat, generositat, obediència o autosacrifici, entre d'altres.

consolidació de la carrera *f* Fase evolutiva proposada per Vaillant, que completa el model eriksonià d'etapes en la vida adulta. Consisteix a assentar-se laboralment com a conseqüència de la identificació amb una professió i del compromís amb aquesta professió. Implica intimitat i promou la generativitat; la seva antítesi és l'autoabsorció.

crisi de la mitjana edat *f* Punt d'inflexió en el desenvolupament, entorn dels quaranta anys, en el qual hi ha un canvi significatiu en les estructures de vida i les tasques evolutives per a ingressar en l'edat madura, segons Levinson.

crisi del quart de vida *f* Terme encunyat popularment i per alguns sociòlegs per a descriure les dificultats experimentades pels joves, cap als vint-i-cinc anys i quan acaben el període de formació, per a trobar un lloc al món adult.

crisi no normativa (ocurrència dels esdeveniments) *f* Model que defensa que les transicions evolutives ocorren quan succeeixen determinats esdeveniments de desenvolupament, amb independència de l'edat o les normes.

edat adulta *f* Etapa de la vida d'un individu definida socialment en funció de les tasques de desenvolupament pròpies de la seva edat. Des d'un punt de vista cronològic, l'adulthood estaria vinculada al període de temps entre els quaranta o quaranta-cinc anys i els seixanta o seixanta-cinc anys.

edat adulta emergent *f* Etapa clara i diferent del desenvolupament entre adolescència i joventut adulta, segons la proposta de J. J. Arnett. Inclou aproximadament dels divuit anys a mitjan o final de la vintena i es caracteritza per les exploracions de la identitat, les possibilitats obertes, la inestabilitat, estar centrat en si mateix, i sentir-se entremig de ser adolescent i adult. Molt exclusiva a les realitats de la població universitària, de contextos occidentals industrialitzats i sobretot de la cultura nord-americana, raó per la qual ha rebut forts crítiques, encara que s'ha popularitzat entre molts estudiosos.

edat funcional *f* Edat que es refereix a la capacitat d'acompliment independentment dels anys viscuts, segons diversos criteris per a determinades dimensions o tasques. Juntament amb altres mesuraments, permet fer determinacions més precises de l'edat que amb la pura edat cronològica.

fase de noviciat *f* En l'esquema d'etapes de Levinson, període que inclou des de la transició a l'adulthood primerenca fins a la transició de la trentena, que és l'antecedent a l'assentament dels elements de l'estructura adulta. En conjunt, marca el final de la infantesa i l'entrada a la vida adulta plena.

generativitat *f* Dins l'esquema teòric d'Erikson, etapa del desenvolupament la finalitat de la qual és la procreació i creació en sentit ampli: parental, laboral i cultural; d'éssers, productes i idees. Subsegueix la intimitat i culmina en l'adulthood tardana; el fracàs en la solució de la crisi que la fomenta produeix estancament i autoabsorció.

histamina *f* Substància present en els teixits animals i en el sègol banyut, que provoca la contracció dels músculs llisos i també la vasodilatació de les arterioles i actua en les inflamacions.

índex de dependència *m* Proporció que resulta de dividir el nombre de persones en edat de dependència econòmica (menors de quinze anys i majors de seixanta-quatre anys), entre el nombre de persones en edat laboral (dels quinze als seixanta-quatre anys).

individualisme *m* Actitud ideològica i forma de funcionament social caracteritzades per l'èmfasi en l'autodeterminació de l'individu, la independència i l'autosuficiència; i també per la primacia dels desigs personals per sobre de les necessitats o els preceptes del grup.

intel·ligència cristal·litzada *f* Factor de la intel·ligència que permet descriure part de les habilitats cognitives (emetre judicis, analitzar problemes) i coneixements adquirits culturalment; en augment al llarg del cicle vital.

intel·ligència fluida *f* Factor de la intel·ligència que permet descriure la capacitat d'una persona per a efectuar raonaments abstractes i inductius. Assoleix el nivell màxim en l'adolescència.

intimitat enfront d'aïllament *f* Crisi psicosocial bàsica de la joventut adulta en l'esquema eriksonià, la resolució de la qual permet l'establiment d'afiliacions mútues concretes i profundes, que esdevenen en el compromís amb la parella, les amistats i les ocupacions.

mentor -a *m i f* Individu significatiu en el desenvolupament professional del jove, que sol ser expert en les tasques. Compleix la funció d'ajustar les expectatives del jove a les realitats laborals i modelar les conductes socials adequades a la feina.

mitjana edat *f* Des d'un criteri cronològic, es refereix als anys circumdants a la meitat matemàtica del curs vital; això és, entorn dels quaranta anys. Per extensió, fa referència als esdeveniments evolutius i transicions importants que poden succeir en aquest període, i també al desenvolupament durant els anys posteriors a la meitat de la vida.

monogàmia seriada *f* Forma d'aparellament successiu però exclusiu, amb una relació alhora; comuna però no exclusiva entre joves que posterguen el matrimoni.

ocupació *f* En el seu sentit més general, es pren en nombrosos contextos com el conjunt de tota classe d'ocupacions, carreres, professions, feines i vocacions.

parella vitalitzada *f* Tipus de relació de parella on ambdós cònjuges estan altament satisfets amb la seva relació (segons les dimensions analitzades per Lavee i Olson (1993, a Lefrançois, *op.cit.*).

patró mediterrani de transició *m* Patró característic en societats que, d'una banda, donen importància a la permanència amb la família d'origen fins a concloure els estudis superiors, tenir feina estable, independitzar-se econòmicament o casar-se, i que, de l'altra, observen un retard acusat en aquestes transicions per diverses raons psicològiques i socials.

pensament formal de segon ordre *m* Habilitat per a construir regles sobre regles.

pensament formal de tercer ordre *m* Habilitat per a raonar sobre operacions de segon ordre.

propinqüitat *f* Segons els psicòlegs socials, la relació entre les variables de similitud i proximitat, que es considera un atribut fonamental per a desenvolupar una relació de parella.

raonament analògic *m* Procés de pensament que implica la transferència de part del coneixement d'un domini conegut a un de nou. Concretament, implicaria aparellar les correspondències d'una estructura relacional des d'un domini conegut a un altre de desconegut.

semicohabitació *f* Situació en el qual la parella té un lloc de trobada, generalment esporàdic però sense definició clara; més comuna en els primers anys de la joventut, quan els joves viuen encara amb la família original.

tasques de desenvolupament *f pl* Conjunt de coneixements, funcions i actituds que les persones han de desplegar en determinats moments vitals segons cada societat. Per a alguns investigadors, aquest concepte és anàleg al concepte de *norma d'edat* i al d'*esdeveniments normatius o evolutius*.

taxa bruta de matriculació en educació superior *f* Es refereix al nombre d'ingressos a diversos programes posteriors a batxillerat o equivalent, independentment de l'edat, i expressat com el percentatge de la població d'edat teòrica d'ingrés a aquests programes. És a dir, que del percentatge del total del grup de joves de divuit a vint-i-quatre anys d'una població, molts dels qui ingressen a la universitat no es troben en aquest grup d'edat, que és el que es calcula en aquest mesurament.

teoria triangular de l'amor *f* Model en el qual Sternberg proposa la diversitat de relacions establertes per les persones, d'acord amb la presència o absència dels tres principals components d'una relació: passió, intimitat i decisió/compromís.

tempesta i tensió *f* Figura utilitzada amb freqüència però sense prou proves empíriques per a descriure el suposat caràcter del període adolescent, que se suposa que és tempestuós

i de pressió interna, i per això estressant o conflictiu en les relacions amb els altres i les institucions.

transició *f* Acció i efecte de passar d'una manera de ser o estar a una altra de diferent.

Bibliografia

- Aguinaga, J., Andreu, J., Cachón, L., Conas, D., López, A. y Navarrete, L. (2005). *Informe juventud en España 2004*. Madrid: Instituto de Juventud.
- Andreo, C. (2001). La transition vers l'age adulte de jeunes marseillais de milieux populaires. *Deviance et Societe*, 25 (3), 347-365.
- Arlin, P. K. (1975). Cognitive development in adulthood: A fifth stage? *Developmental Psychology*, 11, 602-606.
- Arnett, J. J. (1997). Young's people conception of the transition to adulthood. *Youth and Society*, 29 (1), 3-23.
- Arnett, J. J. (1999). Adolescent storm and stress, reconsidered. *American Psychologist*, 54 (5), 317-326.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood. A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55 (5), 469-480.
- Arnett, J. J. (2001). Conceptions of the transition to adulthood: Perspectives from adolescence through midlife. *Journal of Adult Development*, 8, 133-143.
- Arnett, J. J. (2004). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties*. Nova York: Oxford University Press.
- Arnett, J. J. (2006). Emerging adulthood in Europe: A response to Bynner. *Journal of Youth Studies*, 9, 111-123.
- Arnett, J. J. (2007). Emerging adulthood: What is it, and what is it good for? *Child Development Perspectives*, 1 (2), 68-73.
- Arnett, J. J. i Taber, S. (1994). Adolescence terminable and interminable: When does adolescence end? *Journal of Youth and Adolescence*, 23, 1-21.
- Arnett, J. J., Ramos, K. D., i Jensen, L. A. (2001). Ideological views in emerging adulthood: Balancing autonomy and community. *Journal of Adult Development*, 8, (2), 69-79.
- Basseches, M. (1984). *Dialectic thinking and adult development*. Norwood, N. J.: Ablex.
- Benedek, T. (1959). Parenthood as a developmental phase -A contribution to the libido theory. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 7, 389-417.
- Berkowitz, R. (2005). The case of American women. Globalization and transition to adulthood in an individualistic regime. En H. P. Blossfeld, E. Klijzing, M. Mills i K. Kurz (Ed.), *Globalization, uncertainty and youth in society* (pp. 305-326). Nova York: Routledge.
- Birren, J. E. i Schaie, K. W. (Ed.) (2006). *Handbook of the psychology of aging* (6a. ed.). Burlington, MA: Elsevier Academic Press.
- Blossfeld, H. P., Klijzing, E., Mills, M., i Kurz, K. (Ed.). (2005). *Globalization, uncertainty and youth in society*. Nova York: Routledge.
- Brown, B. B., Larson, R. W., i Saraswathi, T. S. (Ed.) (2002). *The World's youth: Adolescence in eight regions of the Globe*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Bruner, J. (1986). Value presuppositions of developmental theory. A L. Cirillo i S. Wapner (Ed.), *Value presuppositions in theories of human development*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Ceballos, E. i Rodrigo, M. J. (1998). Las metas y estrategias de socialización entre padres e hijos. A M. J. Rodrigo i J. Palacios (Coord.), *Familia y desarrollo humano*. (pp. 225-243). Madrid: Alianza Psicología y Educación.
- Central Intelligence Agency (CIA) (2008a). *The World Factbook 2008*. Lloc web consultat: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2177.html>. Consultat el 8 de març de 2008.
- Central Intelligence Agency (CIA) (2008b). *The World Factbook 2008*. Lloc web consultat: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>. Consultat el 8 de març de 2008.

- Central Intelligence Agency (CIA) (2008c). *The World Factbook 2008*. Lloc web consultat: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2102rank.html>. Consultat el 8 de març de 2008.
- Clemente, A. (1996). *Psicología del desarrollo adulto*. Madrid: Narcea.
- Coleman, J. S. (1974). *Youth: Transition to adulthood*. Chicago: University of Chicago Press.
- Coleman, J., Hendry, L. B., i Kloep, M. (2008). *Adolescencia y salud*. Mèxic, DF: Manual Moderno.
- Coles, R. (1981). El trabajo y la dignidad. En E. H. Erikson, *La adultez*. Mèxic, DF: Fondo de Cultura Económica.
- Corral, A. (1997). Las operaciones formales y post-formales en la vida adulta. A J. A. García-Madruga i P. Pardo (Ed.), *Psicología Evolutiva. Tomo II*. Madrid: Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED).
- Corral, A. (2002). El desarrollo de la inteligencia en la vida adulta y en la vejez. A J. García-Madruga, F. Gutiérrez i N. Carriedo (Ed.), *Psicología Evolutiva II. Desarrollo cognitivo y lingüístico*. Madrid: Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED) ("Unidades Didácticas").
- Craig, G. J. (2001). *Desarrollo psicológico*. Naucalpan, Mèxic: Pearson Educación.
- Erikson, E. H. (1971/1980). *Identidad, juventud y crisis*. Madrid: Taurus.
- Erikson, E. H. (1982/2000). *El ciclo vital completado*. Barcelona: Paidós.
- Eustat (2011). Accessible a: http://www.eustat.es/elementos/ele0007000/ti_Disminuye_el_porcentaje_de_mujeres_que_tiene_mas_de_dos_hijos_o_hijas/not0007002_c.html#axzz30x0RlnSE. Consultat el 6 de maig de 2014.
- Fierro, D. i Moreno, A. (2003). *La concepción de los periodos evolutivos durante la transición de la adolescencia a la edad adulta*. Universidad Autónoma de Madrid. Treball tutelat de recerca, sense publicar.
- Fierro, D. i Moreno, A. (2007). Emerging adulthood in Mexican and Spanish youth: Theories and realities. *Journal of Adolescent Research*, 22 (5), 476-503.
- Furstenberg, F. E. (2000). The Sociology of Adolescence and Youth in the 1990's: A Critical Commentary. *Journal of Marriage and Family*, 62 (4), 896-910.
- Fussell, E. (2002). The transition to adulthood in aging societies. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*; 2002 (580), 16-39.
- Gergen, K. (1996). *Realidades y relaciones*. Barcelona: Paidós.
- Goldsmith, R. E. i Heiens, R. A. (1992). Subjective age; A test of five hypotheses. *The Gerontologist*, 32, 312-317.
- González, E. i Fernández, M. P. (2000). Los jóvenes en la sociedad actual (de diecisiete años en adelante). A E. González (Coord.), *Psicología del ciclo vital*. Madrid: CCS.
- González-Labra, M. J. (2001). Razonamiento analógico como resolución de problemas: El efecto de metas distintas ante una solución semejante. A P. Fernández-Berrocal i C. Santamaría (Coord.), *Manual práctico de psicología del pensamiento*. Barcelona: Ariel Practicum.
- Greenfield, P. M. (1994). Independence and interdependence as developmental scripts: Implications for theory, research and practice. A P. M. Greenfield i R. Cocking (Ed.), *Cross-cultural roots of minority child development*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Gould, R. L. (1972). The phases of adult life: A study in developmental psychology. *American Journal of Psychiatry*, 129, 521-531.
- Gould, R. L. (1978). *Transformations: growth and change in adult life*. Nova York: Simon and Schuster.
- Havighurst, R. J. (1972). *Developmental tasks and education* (3a. ed.). Nova York: McKay.
- Hendry, L. B. i Kloep, M. (2007a). Conceptualizing Emerging Adulthood: Inspecting the Emperor's New Clothes? *Child Development Perspectives*, 1 (2), 74-79.

Hendry, L. B. i Kloep, M. (2007b). Redressing the Emperor! -A rejoinder to Arnett. *Child Development Perspectives*, 1 (2), 83-85.

Hidalgo, M. V. (1998). Transición a la maternidad y la paternidad. A M. J. Rodrigo i J. Palacios (Coord.). *Familia y desarrollo humano*. (pp. 161-180). Madrid: Alianza Psicología y Educación.

Horn, J. L. i Catell, R. B. (1967). Age differences in fluid and crystallized intelligence. *Acta Psychologica*, 26, 107-129.

Instituto de Juventud España (IJE). *Oficina virtual Programa de Emancipación Joven*. Lloc web consultat: www.emancipacionjoven.es. Consultat el 2 de setembre de 2008.

Instituto Nacional de Estadística (INE) (2007a). *Estadística de Nulidades, Separaciones y Divorcios. Año 2006*. Lloc web consultat: <http://www.ine.es/prensa/np473.pdf>. Consultat el 2 de setembre de 2008.

Instituto Nacional de Estadística (INE) (2007b). *Encuesta de Empleo del Tiempo. Qué hacemos y durante cuánto tiempo*. Lloc web consultat: <http://www.ine.es/revistas/cifraine/0407.pdf>. Consultat el 5 de setembre de 2008.

Instituto Nacional de Estadística (INE) (2008a). *Número medio de hijos por mujer. Total nacional y comunidades autónomas*. Lloc web consultat: <http://www1.ine.es/jaxi/tabla.do?per=12&type=db&divi=IDB&idtab=11>. Consultat el 4 de juny de 2008.

Instituto Nacional de Estadística (INE) (2008b). *Edad media al primer matrimonio. Total nacional y comunidades autónomas*. Lloc web consultat: <http://www1.ine.es/jaxi/tabla.do?per=12&type=db&divi=IDB&idtab=26&L=0>. Consultat el 21 de març de 2008.

Instituto Nacional de Estadística (INE) (2011). *Encuesta de Empleo del Tiempo 2009-2010. Resultados definitivos*. Accessible a: <http://www.ine.es/prensa/np669.pdf>. Consultat el 6 de maig de 2014.

Instituto Nacional de Estadística (INE) (2013). *Estadística de Nulidades, Separaciones y Divorcios. Año 2012*. Accessible a: <http://www.ine.es/prensa/np800.pdf>. Consultat el 6 de maig de 2014.

Instituto Nacional de Estadística (INE) (2013). *Indicador coyuntural de Fecundidad según nacionalidad (española/extranjera) de la madre*. Accessible a: <http://www.ine.es/jaxiBD/tabla.do>. Consultat el 6 de maig de 2014.

Instituto Nacional de Estadística (INE) (2014). *Edad Media al primer matrimonio según sexo y nacionalidad (española/extranjera)*. Accessible a: <http://www.ine.es/jaxi/tabla.do?per=12&type=db&divi=IDB&idtab=212&L=0>. Consultat el 6 de maig de 2014.

Instituto Nacional de Estadística (INE) (2014). *Edad media de la población según sexo*. Accessible a: <http://www.ine.es/jaxiBD/tabla.do>. Consultat el 6 de maig de 2014.

Instituto Nacional de Estadística (INE) (2014). *Esperanza de vida al nacimiento según sexo*. Accessible a <http://www.ine.es/jaxiBD/tabla.do>. Consultat el 6 de maig de 2014.

Javaloy, F. (Coord.) (2007). *Bienestar y felicidad de la juventud española*. Madrid: Instituto de Juventud.

Jung, C. G. (1970). *The development of personality*. Princeton, NJ: Princeton University.

Kail, R. V. i Cavanaugh, J. C. (2006). *Desarrollo humano. Una perspectiva del ciclo vital*. Mèxic, DF: Thomson Editores.

Katchadourian, H. A. (1981). Perspectivas médicas sobre la adultez. A E. H. Erikson, *La adultez*. Mèxic, DF: Fondo de Cultura Económica.

Kegan, R. (1982). *The evolving self: Problem and process in human development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Kramer, D. A. (1983). Post-formal operations? A need for further conceptualization. *Human Development*, 26, 91-105.

Kramer, D. A. i Woodruff, D. S. (1986). Relativistic and dialectical thought in three adult age groups. *Human Development*, 29, 280-290.

Labouvie-Vief, G. (1985). Intelligence and cognition. A J. Birren i K. Schaie (Ed.), *Handbook of the psychology of aging* (2a. ed., pp. 500-530). Nova York: Van Nostrand Reinhold.

- Lefrançois, G. R. (2001). *El ciclo de la vida*. Mèxic, DF: Internacional Thomson Editores.
- Lerner, R. M. i Galambos, N. L. (1998). Adolescent development: Challenges and opportunities for research, programs and policies. *Annual Review of Psychology*, 49, 413-446.
- Levinson, D. J. (1986). A conception of adult development. *American Psychologist*, 41, 3-13.
- Loevinger, J. (1976). *Ego development: Conceptions and theories*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Machado Pais, J. (2002). Laberintos de vida: Paro juvenil y rutas de salida (jóvenes portuguesas). *Revista de Estudios de Juventud*, 56, 87-101.
- Magen, R. H., Austrian, S. G., i Hughes, C. S. (2002). Adulthood. A S. G. Austrian (Ed.), *Developmental theories through the life cycle*. Nova York: Columbia University Press.
- Malia, M. E. (1981). La adultez dividida: Rusia y León Tolstoi. A E. H. Erikson, *La adultez*. Mèxic, DF: Fondo de Cultura Económica.
- Marcia, J. (1980). Identity in adolescence. A J. Adelson (Ed.), *Handbook of adolescent psychology*. Nova York: Wiley.
- Martín, M. (2002). La prolongación de la etapa juvenil y sus efectos en la socialización. *Estudios de Juventud*, 56 (2), 103-118.
- Neugarten, B. L. (1979). Time, age and the life cycle. *American Journal of Psychiatry*, 136, 887-894.
- Neugarten, B. L. (1990). The changing meanings of age. A M. Bergener i S. Finkel, *Clinical and scientific psychogeriatrics (1): The holistic approaches* (pp. 1-6). Nova York: Springer Publishing Co.
- Neugarten, B. L. (1996). *The changing meanings of age. Selected papers*. Chicago: University of Chicago.
- Nsamenang, A. B. (1995). Theories of developmental psychology for a cultural perspective: A view from Africa. *Psychology & Developing Societies*, 7 (1), 1-19.
- Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura (UNESCO; Institut d'Estadística) (2005). *Compendio Mundial de la Educación 2005*. Lloc web consultat: http://www.uis.unesco.org/template/pdf/ged/2005/ged2005_sp.pdf. Consultat el 28 de juliol de 2008.
- Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) (2004). *Education at a Glance 2004*. Lloc web consultat: <http://www.oecd.org/dataoecd/52/38/33669031.xls>. Consultat el 28 de juliol de 2008.
- Papalia, D. E., Olds, S. W., i Feldman, R. D. (2005). *Desarrollo humano*. Mèxic, DF: McGraw-Hill Interamericana.
- Peck, R. C. (1968). Psychological developments in the second half of life. A B. L. Neugarten (Ed.), *Middle age and aging*. Chicago: University of Chicago Press.
- Perry, W. G. Jr. (1970). *Forms of intellectual and ethical development in the college years: A scheme*. Nova York: Holt, Rinehart and Winston.
- Piaget, J. (1972). Intellectual evolution from adolescence to adulthood. *Human development*, 15, 1-12.
- Rapoport, T. i Lomsky-Feder, E. (1988). Patterns of transition to adulthood: A comparative study of Israeli society. *International Sociology*, 3 (4), 415-432.
- Rice, P. F. (1997). *Desarrollo humano: estudio del ciclo vital*. Naucalpan, Mèxic: Prentice Hall Hispanoamericana.
- Riegel, K. F. (1984). The development of dialectical operations. A M. L. Commons, F. A. Richards i C. Armon (Ed.), *Beyond formal operations: Late adolescence and adult cognitive development*. Nova York: Praeger.
- Robbins, A. i Wilner, A. (2001). *Quarterlife crisis: The unique challenges of life in your twenties*. Nova York: Tarcher/Putnam.

- Robinson, S. i Brodzinsky, D. (1986). *Life-span human development* (2a. ed.). Nova York: Holt, Rinehart and Winston.
- Rohlen, T. P. (1981). La promesa de la adultez en el espiritualismo japonés. A E. H. Erikson, *La adultez*. Mèxic, DF: Fondo de Cultura Económica.
- Santrock, J. W. (2006). *Psicología del desarrollo: el ciclo vital*. Madrid: McGraw-Hill.
- Scabini, E. (1995). *Psicologia sociale della famiglia*. Torí: Boringhieri.
- Schaie, K. W. (1990). Intellectual development in adulthood. A J. Birren i K. W. Schaie (Ed.), *Handbook of the psychology of aging* (3a. ed., pp. 291-310). San Diego, CA: Academic Press.
- Schaie, K. W. i Willis, S. L. (1986). *Adult development and aging* (2a. ed.). Boston, MA: Little Brown.
- Schroots, J. F. (1996). Theories of aging: Psychological. A J. E. Birren (Ed.), *Encyclopedia of gerontology. Age, aging and the aged* (2). San Diego, CA: Academic Press.
- Sowell, E. R., Thompson, P. M., Tessner, K. D., i Toga, A. W. (2001). Mapping continued brain growth and gray matter density reduction in dorsal frontal cortex: Inverse relationships during postadolescent brain maturation. *Journal of Neuroscience*, 21 (22), 8819-8829.
- Sternberg, R. (1986). A triangular theory of love. *Psychological Review*, 93, 119-135.
- Sternberg, R. J. (1984). Mechanisms of cognitive development: A componential approach. A R. J. Sternberg (Ed.), *Mechanisms of cognitive development*. Nova York: Freeman.
- Sternberg, R. J. (1988). *The triarchic mind: A new theory of human intelligence*. Nova York: Viking Press.
- Thorbecke, G. J. (Ed.). (1975). *Biology of aging and development*. Bethesda, MD: FASEB.
- Thornton, A. (1989). Changing attitudes toward family issues in the United States. *Journal of Marriage and the Family*, 51, 873-893.
- Torres, F. i Zacarés, J. J. (2004, abril). La adultez emergente: ¿Una nueva fase en el ciclo vital? Document presentat en el IV Congreso Internacional de Psicología y Educación, Almería, Espanya.
- Vaillant, G. E. (2002). The study of adult development. A E. Phelps, F. Furstenberg i A. Colby (Ed.), *Looking at lives: American longitudinal studies of the twentieth century*. Nova York: Russell Sage Foundation.
- Wei-ming, T. (1981). La percepció confuciana de la adultez. A E. H. Erikson. *La adultez*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica.